

Hartolan
Varhaiskasvatussuunnitelma
2022

Määräys OPH-700-2022

Sisällys

1. Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet ja paikalliset varhaiskasvatussuunnitelmat	2
1.1 Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet ja niiden velvoittavuus	3
1.2 Paikallinen varhaiskasvatussuunnitelma	4
1.3 Lapsen varhaiskasvatussuunnitelma	5
2. Varhaiskasvatuksen tehtävä ja yleiset tavoitteet.....	11
2.1 Varhaiskasvatuksen järjestämistä ohjaavat velvoitteet	11
2.2 Varhaiskasvatuksen toimintamuodot.....	16
2.3 Varhaiskasvatus osana lapsen kasvun ja oppimisen polkua	18
2.4 Arvoperusta	20
2.5 Oppimiskäsitys.....	22
2.6 Pedagogisesti painottunut kasvatuksen, opetuksen ja hoidon kokonaisuus	23
2.7 Laaja-alainen osaaminen	24
Ajattelu ja oppiminen	25
Kulttuurinen osaaminen, vuorovaikutus ja ilmaisu.....	26
Itsestä huolehtiminen ja arjen taidot.....	27
Monilukutaito	28
Digitaalinen osaaminen	29
Osallistuminen ja vaikuttaminen	30
3. Varhaiskasvatuksen toimintakulttuuri	32
3.1 Toimintakulttuurin kehittäminen ja sitä ohjaavat periaatteet	33
Oppiva yhteisö toimintakulttuurin ytimenä.....	34
Leikkiin ja vuorovaikutukseen kannustava yhteisö	34
Osallisuus, yhdenvertaisuus ja tasa-arvo	34
Kulttuurinen moninaisuus ja kielitietoisuus.....	35
Hyvinvointi, turvallisuus ja kestävä elämäntapa.....	35
3.2 Varhaiskasvatuksen oppimisympäristöt	38
3.3 Yhteistyö varhaiskasvatuksessa	40
Huoltajien kanssa tehtävä yhteistyö	40
Yhteistyö eri tahojen kanssa	41
4. Varhaiskasvatuksen pedagogisen toiminnan suunnittelu ja toteuttaminen.....	44
4.1 Pedagogisen toiminnan viitekehys	44
4.2 Pedagoginen dokumentointi	45
4.3 Monipuoliset työtavat	46

4.4 Leikki kehityksen, oppimisen ja hyvinvoinnin lähteenä.....	47
4.5 Oppimisen alueet	49
Kielten rikas maailma.....	50
Ilmaisun monet muodot	52
Minä ja meidän yhteisömme	55
Tutkin ja toimin ympäristössäni.....	56
Kasvan, liikun ja kehityn.....	58
4.6 Kieleen ja kulttuuriin liittyviä tarkentavia näkökulmia	61
Kaksikielinen varhaiskasvatus	63
5. Lapsen tuki	65
5.1 Tuen järjestämistä ohjaavat periaatteet ja vastuut.....	65
Tuen järjestämisen ja toteuttamisen vastuut	66
5.2 Yhteistyö tuen aikana	67
Lapsen ja huoltajan kanssa tehtävä yhteistyö	67
Monialainen yhteistyö	68
5.3 Tuen toteuttaminen varhaiskasvatuksessa	68
Yleinen tuki	69
Tehostettu tuki	69
Eriytynyt tuki.....	70
Tuen muodot	70
5.4 Lapsen tuen arviointi	71
5.5 Lapsen varhaiskasvatussuunnitelma tuen aikana.....	72
5.6 Päätös tehostetusta ja erityisestä tuesta sekä tukipalveluista	74
6. Vaihtoehtoiseen pedagogiikkaan tai erityiseen katsomukseen perustuva varhaiskasvatus.....	78
7. Toiminnan arviointi ja kehittäminen varhaiskasvatuksessa	79
7.1 Pedagogisen toiminnan arviointi ja kehittäminen.....	79

1. Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet ja paikalliset varhaiskasvatussuunnitelmat

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet on varhaiskasvatustilain¹ perusteella Opetushallituksen antama valtakunnallinen määräys, jonka mukaan paikalliset ja lasten varhaiskasvatussuunnitelmat laaditaan ja varhaiskasvatus toteutetaan. Varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden laatimista ohjaa erityisesti varhaiskasvatustilain, jossa säädetään lapsen oikeudesta varhaiskasvatukseen sekä varhaiskasvatuksen tavoitteista. Esiopetus, jota säätelee perusopetuslaki, on osa varhaiskasvatusta². Esiopetusta ohjaa Opetushallituksen määräyksenä annettu Esiopetuksen opetussuunnitelman perusteet.

Varhaiskasvatus on osa suomalaista koulutusjärjestelmää sekä tärkeä vaihe lapsen kasvun ja oppimisen polulla. Varhaiskasvatuksen tavoitteena on tukea lapsen oppimisen edellytyksiä, edistää elinikäistä oppimista ja koulutuksellisen tasa-arvon toteuttamista inklusiivisten periaatteiden mukaisesti³. Periaatteisiin kuuluu kaikkia lapsia koskevat yhtäläiset oikeudet, tasa-arvoisuus, yhdenvertaisuus, syrjimättömyys, moninaisuuden arvostaminen sekä sosiaalinen osallisuus ja yhteisöllisyys⁴. Inklusiivisuus on käsitteenä laaja ja se tulee nähdä kaikkia lapsia koskevana ja varhaiskasvatuksen järjestämiseen liittyvänä periaatteena, arvona ja kokonaisvaltaisena tapana ajatella. Tämä perusteasiakirja on laadittu inklusiivisten periaatteiden mukaisesti, joita tarkastellaan erityisesti arvoperustaa käsittelevässä luvussa 2, toimintakulttuurin näkökulmasta luvussa 3 ja lapsen tuen näkökulmasta luvussa 5. Huoltajilla on ensisijainen vastuu lasten kasvatuksesta. Varhaiskasvatus tukee ja täydentää kotien kasvatustehtävää ja vastaa omalta osaltaan lasten hyvinvoinnista.

Varhaiskasvatuksen valtakunnallisen ohjauksen tarkoituksena on luoda yhdenvertaiset edellytykset varhaiskasvatukseen osallistuvien lasten kokonaisvaltaiselle kasvuille, kehitykselle ja oppimiselle.

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden lähtökohtana ovat lasten kasvuympäristön ja varhaiskasvatuksen toimintaympäristön muutokset. Lisäksi perusteissa on otettu huomioon lainsäädännön muutokset. Perusteita on valmisteltu sidosryhmäyhteistyössä hyödyntäen uusimpia tutkimus- ja kehittämistyön tuloksia.

Varhaiskasvatussuunnitelmakokonaisuus on kolmitasoinen. Se koostuu valtakunnallisesta varhaiskasvatussuunnitelman perusteista, paikallisista varhaiskasvatussuunnitelmista sekä lasten varhaiskasvatussuunnitelmista.

1.1 Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet ja niiden velvoittavuus

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden tehtävänä on tukea ja ohjata varhaiskasvatuksen järjestämistä, toteuttamista ja kehittämistä sekä edistää laadukkaan ja yhdenvertaisen

¹ Varhaiskasvatustilain (540/2018)

² Perusopetuslaki (628/1998) ja perusopetusasetus (852/1998)

³ Varhaiskasvatustilain 3 §

⁴ HE 148/2021 vp: Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi varhaiskasvatustilain muuttamisesta, s. 30–31

varhaiskasvatuksen toteutumista koko maassa. Varhaiskasvatuksella tarkoitetaan suunnitelmallista ja tavoitteellista kasvatuksen, opetuksen ja hoidon muodostamaa kokonaisuutta, jossa painottuu erityisesti pedagogiikka⁵.

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa määrätään varhaiskasvatuksen toteuttamisen keskeisistä tavoitteista ja sisällöistä, varhaiskasvatuksen järjestäjän ja lasten huoltajien välisestä yhteistyöstä, monialaisesta yhteistyöstä sekä lapsen varhaiskasvatussuunnitelman sisällöstä⁶.

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet on varhaiskasvatuksen järjestäjiä oikeudellisesti velvoittava määräys. Perusteasiakirja sisältää määräysten lisäksi kokonaisuuden ymmärtämistä avaavaa tekstiä. Jokaisen luvun päätteeksi on koottu paikallisesti päätettäviä asioita, jotka ohjaavat paikallisen varhaiskasvatussuunnitelman laatimista ja varhaiskasvatuksen toteuttamista. Varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa on myös viittauksia lainsäädäntöön. Viittausten tarkoituksena on selventää perustetekstin yhteyttä lainsäädännölliseen perustaan.

Tässä perusteasiakirjassa tarkoitetaan **varhaiskasvatuksen järjestäjällä** kuntaa, kuntayhtymää tai yksityistä palveluntuottajaa⁷. Käsitettä huoltaja käytetään tarkoitettaessa lapsen vanhempaa tai muuta huoltajaa.

1.2 Paikallinen varhaiskasvatussuunnitelma

Varhaiskasvatuksen järjestäjien tulee laatia ja hyväksyä valtakunnallisten varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden pohjalta paikalliset varhaiskasvatussuunnitelmat. Varhaiskasvatussuunnitelman laatimisvelvoite koskee myös kunnan hankkimaa avointa varhaiskasvatustoimintaa ja kunnan valvomaa yksityistä lasten päiväkotitoimintaa tai yksityistä perhepäivähoitoa. Paikalliset varhaiskasvatussuunnitelmat ovat velvoittavia ja niitä tulee arvioida ja kehittää. Paikallinen varhaiskasvatussuunnitelma voidaan laatia kaikkia toimintamuotoja koskevaksi (päiväkotitoiminta, perhepäivähoito ja avoin varhaiskasvatustoiminta) tai kullekin toimintamuodolle erikseen. Varhaiskasvatuksen järjestäjät voivat sopia järjestäjärajat ylittävästä yhteistyöstä varhaiskasvatussuunnitelmaa laadittaessa, arvioitaessa ja kehitettäessä.⁸

Varhaiskasvatussuunnitelma laaditaan siten, että se määrittelee, ohjaa ja tukee varhaiskasvatuksen järjestämistä paikallisesti. Suunnitelmaa laadittaessa tulee ottaa huomioon paikalliset erityispiirteet, mahdolliset pedagogiset painotukset, lasten tarpeet sekä varhaiskasvatusta koskevan arviointitiedon ja kehittämistyön tulokset. Paikalliset suunnitelmat voivat tarkentaa valtakunnallisia perusteita, mutta ne eivät voi sulkea pois mitään lain, asetuksen tai varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden edellyttämää tavoitetta tai sisältöä.

Varhaiskasvatussuunnitelman laadinnassa otetaan huomioon muut paikallisella tasolla tehtävät suunnitelmat, kuten

⁵ Varhaiskasvatustalaki 2 §

⁶ Varhaiskasvatustalaki 21 §

⁷ Varhaiskasvatustalaki 1 §

⁸ Varhaiskasvatustalaki 22 §

- varhaiskasvatusta, lapsia ja perheitä koskevat suunnitelmat
- esiopetuksen opetussuunnitelma
- perusopetuksen opetussuunnitelma
- mahdollinen perusopetukseen valmistavan opetuksen opetussuunnitelma
- lastensuojelulain mukainen lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelma⁹
- kotoutumissuunnitelma¹⁰
- yhdenvertaisuus- ja tasa-arvosuunnitelma¹¹.

Varhaiskasvatuksen järjestäjä huolehtii siitä, että varhaiskasvatuksen henkilöstölle, huoltajille sekä lapsille annetaan mahdollisuus osallistua paikallisen varhaiskasvatussuunnitelman laatimiseen ja kehittämiseen¹².

Lapsen kasvun ja oppimisen polun jatkuvuuden ja eheyden turvaamiseksi esi- ja perusopetuksen edustajat osallistuvat varhaiskasvatussuunnitelman laatimiseen ja kehittämiseen. Paikallista varhaiskasvatussuunnitelmaa laadittaessa tehdään yhteistyötä kunnan eri hallinnonalojen sekä sosiaali- ja terveydenhuollon tehtäviä hoitavien viranomaisten kanssa (luku 3.3).

Varhaiskasvatuksen järjestäjä hyväksyy varhaiskasvatussuunnitelman erikseen suomenkielistä, ruotsinkielistä, saamenkielistä sekä tarvittaessa muulla kielellä annettavaa varhaiskasvatusta varten¹³.

Varhaiskasvatuksen järjestäjän tehtävänä on arvioida antamaansa varhaiskasvatusta sekä osallistua ulkopuoliseen toimintansa arviointiin¹⁴. Paikallisen varhaiskasvatuksen arvioinnissa voidaan hyödyntää kansallista varhaiskasvatuksen tietovaranto Vardasta¹⁵ tuotettua arviointitietoa sekä Kansallisen koulutuksen arviointikeskuksen¹⁶ tuottamia arviointityökaluja. Arviointia käsitellään tarkemmin luvussa 7.

1.3 Lapsen varhaiskasvatussuunnitelma

Varhaiskasvatuksessa olevalla lapsella on varhaiskasvatuslain turvaama oikeus saada suunnitelmallista ja tavoitteellista kasvatusta, opetusta ja hoitoa. Näiden toteuttamiseksi laaditaan jokaiselle päiväkodissa ja perhepäivähoidossa olevalle lapselle varhaiskasvatussuunnitelma¹⁷. Lapsen varhaiskasvatussuunnitelman lähtökohtana tulee olla lapsen etu¹⁸ ja tarpeet. Myös lapsen mielipide ja toiveet tulee selvittää ja huomioida lapsen varhaiskasvatussuunnitelmaprosessissa¹⁹.

⁹ Lastensuojelulaki (417/2007) 12 § (1292/2013)

¹⁰ Laki kotoutumisen edistämisestä (1386/2010) 15 §

¹¹ Suositus

¹² Varhaiskasvatuslaki 20 §

¹³ Varhaiskasvatuslaki 8 §

¹⁴ Varhaiskasvatuslaki 24 §

¹⁵ Varhaiskasvatuslaki 65–73 §

¹⁶ Laki kansallisen koulutuksen arviointikeskuksesta (1295/2013)

¹⁷ Varhaiskasvatuslaki 23 §

¹⁸ Varhaiskasvatuslaki 4 § ja HE 148/2021 s. 34

¹⁹ Varhaiskasvatuslaki 23 §

Henkilöstön vastuulla on etsiä sopivat keinot lapsen näkökulmien selvittämiseksi. On tärkeää, että sekä huoltajan että henkilöstön havainnot ja näkemykset lapsen kehityksen ja oppimisen vaiheista sekä ryhmässä toimimisesta otetaan huomioon.

Lapsen varhaiskasvatussuunnitelmaa laadittaessa on tärkeä tuntee lapsen osaaminen, vahvuudet, kiinnostuksen kohteet sekä yksilölliset tarpeet. Lisäksi laatimisessa otetaan huomioon lapsen kielellinen, kulttuurinen ja katsomuksellinen tausta. Suunnitelmaa laadittaessa tai päivitettäessä hyödynnetään lapsen mahdollista aiempaa varhaiskasvatussuunnitelmaa sekä pedagogista dokumentointia (luku 4.2). Lapsen varhaiskasvatussuunnitelmaan kirjattavat tavoitteet asetetaan henkilöstön pedagogiselle toiminnalle. Ne kuvaavat sitä, miten pedagogisella toiminnalla ja oppimisympäristöillä tuetaan lapsen kehitystä, oppimista ja hyvinvointia. Tavoitteita asetettaessa otetaan huomioon myös huoltajan ja mahdollisten muiden asiantuntijoiden näkemykset lapsen hyvinvoinnista, kehityksestä, oppimisesta, ja tuen tarpeista.²⁰

Lapsen varhaiskasvatussuunnitelma on toiminnan suunnittelun ja arvioinnin väline. Lasten varhaiskasvatussuunnitelmista nousevat tavoitteet otetaan huomioon lapsiryhmän toiminnan suunnittelussa ja toteuttamisessa sekä oppimisympäristöjen ja toimintakulttuurin kehittämisessä. Lapsen varhaiskasvatussuunnitelma laaditaan lapsen aloitettua päiväkodissa tai perhepäivähoidossa. Suunnitelmaa tarkennetaan lapsen tarpeiden mukaan, vähintään kerran vuodessa²¹.

Lapsen varhaiskasvatussuunnitelmaprosessiin sisältyy eri vaiheita. Prosessiin osallistuvat lapsen opetuksesta, kasvatuksesta ja hoidosta vastaavat henkilöt yhdessä huoltajan ja lapsen kanssa. Päiväkodeissa lapsen varhaiskasvatussuunnitelman laatimisesta ja arvioinnista vastaa varhaiskasvatuksen opettajaksi kelpoinen henkilö. Varhaiskasvatuksen sosionomin osaamista voidaan hyödyntää erityisesti lasten ja perheiden palvelujärjestelmän tuntemuksen osalta. Varhaiskasvatuksen erityisopettaja osallistuu lapsen tuen tarpeen, tukitoimenpiteiden tai niiden toteuttamisen arviointiin tarpeen mukaan. Varhaiskasvatuksen opettaja tai varhaiskasvatuksen erityisopettaja voi osallistua perhepäivähoidossa olevan lapsen varhaiskasvatussuunnitelmaprosessiin. Lapsen varhaiskasvatussuunnitelman laatimiseen ja arviointiin osallistuvat tarvittaessa myös lapsen kehitystä ja oppimista tukevat asiantuntijat tai muut tarvittavat tahot.²²

Lapsen varhaiskasvatussuunnitelmaan kirjataan lapsen mahdollinen kehityksen, oppimisen ja hyvinvoinnin tuki, sen toteuttaminen sekä tuen vaikuttavuuden ja tukitoimien toteutumisen arviointi. Jos lapsella on jokin pitkäaikainen sairaus, joka vaatii lääkehoitoa, laaditaan hänelle terveydenhuollossa lääkehoitosuunnitelma²³. Siltä osin kuin lääkehoitosuunnitelmaan sisältyvät tiedot ovat välttämättömiä lapsen varhaiskasvatuksen järjestämiseksi, kirjataan ne lapsen varhaiskasvatussuunnitelmaan²⁴. Lääkehoidon toteuttamisesta varhaiskasvatuksessa sovitaan paikallisesti. Varhaiskasvatuksessa annettavaa tukea käsitellään tarkemmin luvussa 5.

²⁰ HE 148/2021, s. 34

²¹ Varhaiskasvatuslaki 23 §

²² Varhaiskasvatuslaki 23 § ja HE 148/2021 s. 34

²³ Terveydenhuoltolaki (1326/2010) 8 §

²⁴ Varhaiskasvatuslaki 41 §

Lapsen varhaiskasvatussuunnitelman toteutumista sekä varhaiskasvatuksen pedagogisten toimintakäytäntöjen vaikutuksia lapsen kehitykseen ja oppimiseen seurataan säännöllisesti. Lapsen varhaiskasvatussuunnitelma on tarkistettava vähintään kerran vuodessa. Suunnitelma on kuitenkin tarkistettava aina, kun siihen on lapsen tarpeista johtuva syy.²⁵ Lapsen tuen tarvetta sekä tuen riittävyttä, tarkoituksenmukaisuutta ja vaikuttavuutta on arvioitava ja suunnitelmaa päivitettävä aina tuen tarpeen muuttuessa. Jos lapsi saa tehostettua tai erityistä tukea, lapsen varhaiskasvatussuunnitelmaa päivitetään hallinnollisen päätöksen sisällön mukaisesti²⁶. Aloite suunnitelman tarkistamiseksi voi tulla lapsen kanssa työskenteleviltä henkilöiltä tai lapsen huoltajalta. Lapsen varhaiskasvatussuunnitelmaa arvioitaessa arviointi kohdistuu erityisesti toiminnan järjestelyihin, pedagogiikan toteutumiseen ja tukitoimien vaikuttavuuteen.

Lapsen varhaiskasvatussuunnitelman tulee sisältää seuraavat asiat:

- lapsen kehitykseen ja oppimiseen liittyvät vahvuudet sekä lapsen kiinnostuksen kohteet
- lapsen kehitystä, oppimista ja hyvinvointia tukevat tavoitteet sekä toimenpiteet tavoitteiden toteuttamiseksi ja toteutumisen arviointi
- lapsen mahdollisesti tarvitsema tuki (luku 5)
- mahdollinen suunnitelma lääkehoidosta
- lapsen, henkilöstön ja huoltajan yhdessä sopimat asiat
- suunnitelman laatimiseen osallistuneet muut mahdolliset asiantuntijat
- tieto siitä, milloin suunnitelma on laadittu ja tarkistettu ja milloin suunnitelma tarkistetaan seuraavan kerran.

Lapsen varhaiskasvatussuunnitelma on salassa pidettävä²⁷. Varhaiskasvatuslain mukaan lapsen varhaiskasvatuksesta vastaavilla henkilöillä ja tuen tarpeen, tukitoimenpiteiden tai niiden toteuttamisen arviointiin osallistuvilla henkilöillä on salassapitovelvollisuuden estämättä oikeus saada toisiltaan ja luovuttaa toisilleen sekä varhaiskasvatuksen järjestäjälle ja tuottajalle sellaiset tiedot, jotka ovat varhaiskasvatuksen järjestämisen, tuottamisen ja tuen arvioinnin kannalta välttämättömiä. Tiedonsiirron tavoitteena on turvata lapsen edun mukaisen varhaiskasvatuksen toteutuminen. Tietojen saamista ja luovuttamista koskeva säännös koskee myös tilanteita, joissa lapsi siirtyy kunnan tai yksityisen palveluntuottajan järjestämästä varhaiskasvatuksesta toisen kunnan tai palveluntuottajan järjestämään varhaiskasvatukseen tai joissa varhaiskasvatuksesta siirrytään esiopetukseen tai perusopetukseen. Lapsen asiakkuus varhaiskasvatuksessa on julkinen tieto. Lapsen varhaiskasvatuksen järjestämiseen voi kuitenkin liittyä tietoja, jotka ovat salassa pidettäviä.²⁸

²⁵ Varhaiskasvatuslaki 23 §

²⁶ Varhaiskasvatuslaki 15 e §

²⁷ Varhaiskasvatuslaki 40 §

²⁸ Varhaiskasvatuslaki 41 § sekä esimerkiksi laki viranomaisen toiminnan julkisuudesta (621/1999) 24 §

HARTOLASSA

Varhaiskasvatusta toteutetaan Varhaiskasvatuslain 540/2018 ja Valtioneuvoston asetuksen 753/2018, Varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden 2022 ja Hartolan varhaiskasvatuksen linjausten mukaisesti.

Hartolassa kuntakohtaista suomen kielellä laadittua varhaiskasvatussuunnitelmaa noudatetaan sekä päiväkotit Vantussa, että perhepäiväkotit Onnimannissa. Kaikenikäisten lasten toiminta suunnitellaan vastaamaan heidän yksilöllisiä tarpeitaan, taitojaan ja kiinnostuksen kohteitaan. Suunnitelmaa toteutettaessa otetaan huomioon lasten ikä- ja kehitystaso, lapsiryhmä, sekä toimintamuotojen erityispiirteet. Erityisesti Onnimannissa, johon sijoitetaan alle 3-vuotiaat lapset, toiminnot järjestetään huomioiden lasten ikä ja kehitystaso.

Kaikki tekstissä mainitut työtavat ja menetelmät ovat esimerkkejä siitä, miten toimintaa voidaan toteuttaa. Käytettävän työtavan valintaan vaikuttavat edellisessä kappaleessa mainittujen asioiden lisäksi ryhmävasu, senhetkinen tilanne ja siinä lapsilta saatu palaute. Työntekijät muokkaavat joka tilanteessa omaa toimintaansa mukauttaen sitä kulloiseenkin tilanteeseen sopivaksi.

Varhaiskasvatussuunnitelman laatimiseen on osallistunut koko varhaiskasvatuksen henkilökunta. Huoltajat ja lapset ovat vaikuttaneet varhaiskasvatussuunnitelman sisältöön vastaamalla varhaiskasvatuksen kyselyihin ja heiltä saatu suora palaute on otettu huomioon. Kaikille huoltajille on tiedotettu, mistä Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet löytyvät ja miten he voivat kommentoida sitä. Varhaiskasvatuksen Vanhempaintoimikunta on ollut mukana suunnitelman kehitystyössä. Hartolan Yhtenäiskoulun opettajat ovat kommentoineet suunnitelmaa ja Lasten Kuntoutusryhmän (LaKu) asiantuntijajäsenillä on ollut mahdollisuus tehdä huomioita siitä.

Hartolan varhaiskasvatussuunnitelman toteutumista seurataan säännöllisesti. Sitä kehitetään ja päivitetään tarvittaessa arvioinnin ja saadun palautteen perusteella.

Paikallisesti päätettävät asiat ja täällä erityisesti painotettavat asiat on kirjoitettu otsikon ”HARTOLASSA” alle joko kappaleiden väliin tai pääotsikkokokonaisuuksien jälkeen.

Jokaiselle lapselle laaditaan henkilökohtainen varhaiskasvatussuunnitelma. Sen laatimisesta vastaa opettajaksi kelpoinen henkilö ja sen laatimiseen osallistuvat lapsen opetuksesta, kasvatuksesta ja hoidosta vastaava työntekijä, sekä huoltaja(t) ja lapsi ikänsä ja kehitystasonsa mukaisesti.

Lapsen varhaiskasvatussuunnitelmaan kirjataan vain lapsen kasvua ja kehitystä tukevat ja varhaiskasvatuksen järjestämiseen liittyvät asiat. Huoltaja(t) ja varhaiskasvatuksen henkilöstö kirjaavat eDaisyyn näkemyksensä lapsen vahvuuksista, mielenkiinnon kohteista, osaamisesta, sekä asiat missä lapsi tarvitsee harjoitusta. Myös lapsen oma mielipide ja toiveet kirjataan vasuun sen mukaan, kun se hänen ikänsä ja kehitystasonsa huomioiden on mahdollista. Tarvittaessa varhaiskasvatuksen erityisopettaja kirjaa omat havaintonsa. Kirjausten pohjalta työntekijä käy vasu- keskustelun huoltajan kanssa. Keskustelun perusteella vasuun kirjataan lapsen, henkilöstön ja huoltajan yhdessä sopimat asiat, sekä asetetaan yhdessä tavoitteet ja

suunnitellaan oppimisympäristö sekä henkilöstön pedagogiset toimenpiteet tavoitteisiin pääsemiseksi. Varhaiskasvatussuunnitelmassa otetaan huomioon mahdolliset asiantuntijoiden palautteet. Sovitaan vasun arviointiajankohdasta.

Vasu-keskustelu on luottamuksellinen. Huoltaja saattaa kertoa varhaiskasvatuksen työntekijälle sellaisia lasta tai perhettä koskevia asioita, joilla ei ole merkitystä varhaiskasvatuksen järjestämisessä. Työntekijä on vaitiolovelvollinen tällaisten asioiden suhteen. Keskustelussa huoltajan kanssa käytetään tarvittaessa tulkkia.

Päiväkoti Vantussa varhaiskasvatussuunnitelman laatimisesta vastaavat varhaiskasvatuksen opettajat. Perhepäiväkoti Onnimannin työntekijät saavat tukea varhaiskasvatussuunnitelman laatimiseen varhaiskasvatuksen opettajilta tai varhaiskasvatuksen erityisopettajalta. Lapsen varhaiskasvatussuunnitelman ja siihen kirjattujen tavoitteiden toteuttamisesta vastaa kunkin lapsiryhmän henkilöstö. He vastaavat myös arvioinnista. Varhaiskasvatussuunnitelma tarkistetaan vähintään kerran vuodessa tai useammin, jos siihen on lapsen tarpeista johtuva syy, esim. tuen tarpeen muuttuminen.

Kun lapsi tarvitsee tukea, konsultoidaan varhaiskasvatuksen erityisopettajaa (VEO) ja mahdollisesti muita asiantuntijoita (mm. puhe- tai toimintaterapeutit, lapsen kuntoutuksesta vastaavat asiantuntijat, LaKu-ryhmä). Lapsen tarvitsema tuki kirjataan lapsen varhaiskasvatussuunnitelmaan, jonka suunnittelusta ja toteuttamisen arvioinnista vastaa varhaiskasvatuksen opettajaksi kelpoinen henkilö myös Onnimannissa. Onnimannin varhaiskasvatuksen lastenhoitajat ja perhepäivähoitajat vastaavat lapsen tuen toteuttamisesta ja osallistuvat sen toteutumisen arviointiin yhdessä varhaiskasvatuksen opettajan ja mahdollisesti varhaiskasvatuksen erityisopettajan kanssa.

Lapsen varhaiskasvatussuunnitelmaan liitetään mahdollinen lääkehoitosuunnitelma.

Kaikille esiopetuksessa olevilla lapsille laaditaan varhaiskasvatussuunnitelman sijaan oppimissuunnitelma. Niiden lasten, jotka ovat myös esiopetusta täydentävässä varhaiskasvatuksessa, oppimissuunnitelmaa täydennetään varhaiskasvatuksen osalta niillä asioilla, joita varhaiskasvatuksen järjestämisessä tulee huomioida ja mistä tulee keskustella huoltajien kanssa.

Lapsen varhaiskasvatussuunnitelmat ovat salassa pidettäviä asiakirjoja, jotka säilytetään Vantussa ja Onnimannissa lukollisessa kaapissa, jokaisen ryhmän vasut omissa kansioissaan.

Lapsen varhaiskasvatussuunnitelmaa voivat lukea kaikki ne varhaiskasvatuksen työntekijät, jotka tarvitsevat ko. tietoa työssään. Asiakirjasta kukin voi lukea sen osuuden, jolla on merkitystä oman työnsä kannalta. Sama koskee määräaikaisia työntekijöitä, sijaisia, harjoittelijoita ja opiskelijoita. Kaikki edellä mainitut ovat vaitiolovelvollisia siihen nähden, mitä ovat tehtävässään saaneet tietää. Määräaikaiset työntekijät, sijaiset, harjoittelijat ja opiskelijat allekirjoittavat työskentelyn, harjoittelun tai opiskelun aloittaessaan sitoumuksen, jonka mukaan he ovat vaitiolovelvollisia senkin jälkeen, kun työsuhde, sijaisuus, harjoittelu tai opiskelu päättyy.

Vantussa ja Onnimannissa käy yläkouluikäisiä oppilaita tutustumassa työelämään. Myös he allekirjoittavat vaitiolositoumuksen salassapitovelvollisuudesta. He eivät saa lukea lasten varhaiskasvatussuunnitelmia.

Lapsen varhaiskasvatussuunnitelma sisältää salassa pidettäviä tietoja. Henkilöstö saa säännöllisesti koulutusta salassapitoon ja tietosuojaan liittyen.

Lapsen siirtyessä toisen varhaiskasvatuksen järjestäjän palveluiden piiriin alkuperäinen lapsen varhaiskasvatussuunnitelma arkistoidaan Vanttuun ja Onnimanniin ja lapsen mukana lähetetään kopio siitä vastaanottavaan yksikköön. Mahdolliset muutkin lapsen kasvatuksen ja opetuksen järjestämiseen liittyvät välttämättömät tiedot lähetetään uuteen varhaiskasvatussyksikköön tai esiopetukseen. Myös huoltajille annetaan kopio lapsen varhaiskasvatussuunnitelmasta. Lapsen alkuperäiseen varhaiskasvatussuunnitelmaan kirjataan, kenelle /mihin ja milloin lapsen tietoja on siirretty.

Esiopetus on osa varhaiskasvatusta. Hartolan esiopetuksen opetussuunnitelma on otettu käyttöön 1.8.2016 ja sitä on päivitetty 10.5.2022. Hartolan varhaiskasvatussuunnitelma ja Hartolan esiopetuksen opetussuunnitelma löytyvät sähköisessä muodossa Hartolan kunnan sivuilta.

Täydentäviä asiakirjoja

- Hartolan esiopetuksen opetussuunnitelma
- Lastensuojelulain mukainen lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelma
- Suunnitelma lasten suojaamiseksi kiusaamiselta, häirinnältä ja väkivallalta
- Toimintamalli aikuisen epäasialliseen käytökseen puuttumiseksi lasta tai nuorta kohtaan
- Perusopetuksen opetussuunnitelma
- Oppilaanohjauksen ohjaussuunnitelma Hartolan yhtenäiskoulussa
- Aamu- ja iltapäivätoiminnan suunnitelma
- Seudullinen maahanmuuttajien valmistavan opetuksen suunnitelma
- Seudullinen TVT- suunnitelma
- Vantun lääkehoitosuunnitelma
- Onnimannin lääkehoitosuunnitelma
- Esi- ja perusopetuksen kulttuurikasvatussuunnitelma

2. Varhaiskasvatuksen tehtävä ja yleiset tavoitteet

Varhaiskasvatus on yhteiskunnallinen palvelu, jolla on monia tehtäviä. Varhaiskasvatuksen tehtävä on edistää lasten kokonaisvaltaista kasvua, kehitystä ja oppimista yhteistyössä huoltajien kanssa. Varhaiskasvatus edistää lasten tasa-arvoa ja yhdenvertaisuutta ja ehkäisee syrjäytymistä. Varhaiskasvatuksessa opitut tiedot ja taidot vahvistavat lasten osallisuutta sekä aktiivista toimijuutta yhteiskunnassa. Lisäksi varhaiskasvatus tukee huoltajia kasvatustyössä sekä mahdollistaa heidän osallistumisensa työelämään tai opiskeluun.

2.1 Varhaiskasvatuksen järjestämistä ohjaavat velvoitteet

Kunta on velvollinen järjestämään varhaiskasvatusta niin laajasti ja sellaisin toimintamuodoin kuin kunnassa on tarvetta. Varhaiskasvatus on pyrittävä järjestämään lähellä palvelun käyttäjiä ja paikallisia tarpeita vastaavina aukioloaikoina²⁹. Varhaiskasvatusta voidaan varhaiskasvatustilain mukaan toteuttaa päiväkotitoimintana, perhepäivähoitona tai avoimena varhaiskasvatustoimintana³⁰. Laissa säädetty lapsen oikeus varhaiskasvatukseen koskee päiväkodissa tai perhepäivähoidossa annettavaa varhaiskasvatusta. Huoltaja päättää lapsen osallistumisesta varhaiskasvatukseen. Esiopetuksessa olevalla lapsella tulee olla mahdollisuus osallistua varhaiskasvatukseen lain oikeuttamalla tavalla³¹.

Kunta tai kuntayhtymä voi järjestää varhaiskasvatuksen itse tai hankkia varhaiskasvatuspalveluja julkiselta tai yksityiseltä palvelujen tuottajalta. Hankittaessa varhaiskasvatuspalveluja muilta palvelujen tuottajilta kunnan tai kuntayhtymän on varmistuttava siitä, että hankittavat palvelut vastaavat sitä tasoa, jota edellytetään vastaavalta kunnalliselta toiminnalta. Varhaiskasvatuksen järjestäjä vastaa siitä, että sen hankkimat palvelut järjestetään varhaiskasvatusta koskevien säästöjen sekä varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden mukaisesti³². Yksityisen palveluntuottajan ohjauksesta, neuvonnasta ja valvonnasta vastaavat kunnan toimielin tai sen määräämä viranhaltija, aluehallintovirasto sekä Sosiaali- ja terveystieteiden lupa- ja valvontavirasto³³.

Kunnan on huolehdittava siitä, että lapsi voi saada varhaiskasvatusta lapsen äidinkielenä olevalla suomen, ruotsin tai saamen kielellä³⁴. Muista kielistä määrätään luvussa 4.6.

Varhaiskasvatuksen järjestämistä ohjaavat velvoitteet perustuvat Suomen perustuslakiin, varhaiskasvatustilain ja varhaiskasvatuksesta annettuun valtioneuvoston asetukseen³⁵ sekä Varhaiskasvatussuunnitelman perusteisiin. Varhaiskasvatukseen sovelletaan myös hallintolakia³⁶ ja

²⁹ Varhaiskasvatustilain 5 § 4 momentti

³⁰ Varhaiskasvatustilain 1 §

³¹ Varhaiskasvatustilain 1 ja 12 §

³² Varhaiskasvatustilain 5 § 2 momentti

³³ Varhaiskasvatustilain 52 §

³⁴ Varhaiskasvatustilain 8 § ja HE 40/2018 vp, s. 89

³⁵ Valtioneuvoston asetus varhaiskasvatuksesta (753/2018)

³⁶ Hallintolain (434/2003)

lakia viranomaisen toiminnan julkisuudesta³⁷. Suomen perustuslain mukaan ketään ei saa ilman hyväksyttävää perustetta asettaa eri asemaan sukupuolen, iän, alkuperän, kielen, uskonnon, vakaumuksen, mielipiteen, terveydentilan, vammaisuuden tai muun henkilöön liittyvän syyn perusteella³⁸. Varhaiskasvatuksen järjestämisessä on otettava huomioon myös velvoitteet, jotka tulevat muusta lainsäädännöstä sekä kansainvälisistä sopimuksista, joihin Suomi on sitoutunut. Tällaisia ovat muun muassa yhdenvertaisuuslaki³⁹, tasa-arvolaki⁴⁰, Euroopan ihmisoikeussopimus⁴¹, YK:n lapsen oikeuksien sopimus⁴², YK:n yleissopimus vammaisten henkilöiden oikeuksista⁴³, YK:n julistus alkuperäiskansojen oikeuksista⁴⁴ sekä YK:n kestävän kehityksen tavoitteet⁴⁵.

Varhaiskasvatukseen osallistuvalla lapsella on oikeus saada tukea⁴⁶, riippumatta varhaiskasvatuksen järjestäjästä⁴⁷. Varhaiskasvatusta järjestetään ja kehitetään inklusioperiaatteen mukaisesti, jolloin kaikilla lapsilla on oikeus osallistua yhdessä varhaiskasvatukseen esimerkiksi tuen tarpeista, vammaisuudesta tai kulttuurisesta taustasta riippumatta.

Kun lapsi tarvitsee kehitykseensä, oppimiseensa ja hyvinvointiinsa tukea (myöhemmin lapsen tuki) ja saa sosiaali- ja terveydenhuollon tukitoimia ja palveluja, tällöin sovelletaan varhaiskasvatuslakia⁴⁸, sosiaalihuoltolakia⁴⁹, vammaisuuden perusteella järjestettävistä palveluista ja tukitoimista annettua lakia⁵⁰, kehitysvammaisten erityishuollosta annettua lakia⁵¹ ja terveydenhuoltolakia⁵² sekä mitä sosiaali- ja terveydenhuollon palveluista muualla laissa säädetään.

Varhaiskasvatuksen valtakunnallisista tavoitteista säädetään varhaiskasvatuslaissa. Tavoitteet ohjaavat perusteiden sekä paikallisen ja lapsen varhaiskasvatussuunnitelman laadintaa, toteuttamista ja arviointia.

Varhaiskasvatuslain⁵³ mukaan varhaiskasvatuksen tavoitteena on

- 1) edistää jokaisen lapsen iän ja kehityksen mukaista kokonaisvaltaista kasvua, kehitystä, terveyttä ja hyvinvointia;

³⁷ Laki viranomaisten toiminnan julkisuudesta (621/1999)

³⁸ Suomen perustuslaki (731/1999) 6 §

³⁹ Yhdenvertaisuuslaki (1325/2014)

⁴⁰ Laki naisten ja miesten välisestä tasa-arvosta (609/1986)

⁴¹ Euroopan ihmisoikeussopimus 1990

⁴² YK:n yleissopimus lapsen oikeuksista 1989 (59/1991)

⁴³ YK:n yleissopimus vammaisten henkilöiden oikeuksista 2007 (27/2016)

⁴⁴ YK:n julistus alkuperäiskansojen oikeuksista 2007

⁴⁵ Kestävän kehityksen tavoitteet – Agenda 2030. YK:n yleiskokous 2015

⁴⁶ Varhaiskasvatuslaki 15 a §

⁴⁷ Kunta, kuntayhtymä tai yksityinen palveluntuottaja, ks. luku 1.1

⁴⁸ Varhaiskasvatuslaki 15 a §

⁴⁹ Sosiaalihuoltolaki (1301/2014)

⁵⁰ Vammaisuuden perusteella järjestettävistä palveluista ja tukitoimista annettu laki (380/1987)

⁵¹ Laki kehitysvammaisten erityishuollosta (519/1977)

⁵² Terveydenhuoltolaki (1326/2010)

⁵³ Varhaiskasvatuslaki 3 §

- 2) tukea lapsen oppimisen edellytyksiä ja edistää elinikäistä oppimista ja koulutuksellisen tasa-arvon toteuttamista inklusiivisten periaatteiden mukaisesti;
- 3) toteuttaa lapsen leikkiin, liikkumiseen, taiteisiin ja kulttuuriperintöön perustuvaa monipuolista pedagogista toimintaa ja mahdollistaa myönteiset oppimiskokemukset;
- 4) varmistaa kehittävä, oppimista edistävä, terveellinen ja turvallinen varhaiskasvatusympäristö;
- 5) turvata lasta kunnioittava toimintatapa ja mahdollisimman pysyvät vuorovaikutussuhteet lasten ja varhaiskasvatushenkilöstön välillä;
- 6) antaa kaikille lapsille yhdenvertaiset mahdollisuudet varhaiskasvatukseen, edistää yhdenvertaisuutta ja sukupuolten tasa-arvoa sekä antaa valmiuksia ymmärtää ja kunnioittaa yleistä kulttuuriperinnettä sekä kunkin kielellistä, kulttuurista, uskonnollista ja katsomuksellista taustaa;
- 7) tunnistaa lapsen yksilöllisen tuen tarve ja järjestää tarkoituksenmukaista tukea varhaiskasvatuksessa tarpeen ilmetyä tarvittaessa monialaisessa yhteistyössä;
- 8) kehittää lapsen yhteistyö- ja vuorovaikutustaitoja, edistää lapsen toimimista vertaisryhmässä sekä ohjata eettisesti vastuulliseen ja kestävään toimintaan, toisten ihmisten kunnioittamiseen ja yhteiskunnan jäsenyyteen;
- 9) varmistaa lapsen mahdollisuus osallistua ja saada vaikuttaa itseään koskeviin asioihin;
- 10) toimia yhdessä lapsen sekä lapsen vanhemman tai muun huoltajan kanssa lapsen tasapainoisen kehityksen ja kokonaisvaltaisen hyvinvoinnin parhaaksi sekä tukea lapsen vanhempaa tai muuta huoltajaa kasvatustyössä.

Varhaiskasvatuksen järjestäjällä on velvollisuus kertoa huoltajille varhaiskasvatuksen tavoitteista ja toiminnasta sen eri toimintamuodoissa. Huoltajalle järjestetään mahdollisuus osallistua ja vaikuttaa lapsensa varhaiskasvatuksen suunnitteluun, toteuttamiseen ja arviointiin. Lisäksi huoltajille järjestetään säännöllisesti mahdollisuus osallistua paikallisen ja yksikkökohtaisen varhaiskasvatuksen suunnitteluun ja arviointiin. Huoltajan osallistumisesta lapselle mahdollisesti annettavan tuen suunnitteluun ja arviointiin kuvataan tarkemmin luvussa 5.

Lasten osallistuminen varhaiskasvatukseen vaihtelee perheiden valinnan, lasten lakisäateisen oikeuden ja varhaiskasvatuksen järjestäjän päätöksen mukaan⁵⁴. Tämä tulee ottaa huomioon paikallisten suunnitelmien laatimisessa.

Varhaiskasvatuksessa oppimisympäristön on oltava kehittävä, oppimista edistävä sekä terveellinen ja turvallinen lapsen ikä ja kehitys huomioon ottaen. Toimitilojen ja toimintavälineiden on oltava asianmukaisia, ja niissä on huomioitava esteettömyys⁵⁵. Päiväkodissa tai perhepäivähoidossa olevalle lapselle on tarjottava täysipainoista ravintoa. Ruokailun on oltava tarkoituksenmukaisesti järjestetty ja ohjattu.⁵⁶ Varhaiskasvatus on uskonnollisesti, katsomuksellisesti ja puoluepoliittisesti sitouttamaton. Varhaiskasvatusta ei saa käyttää kaupallisen vaikuttamisen kanavana. Vaihtoehtoiseen pedagogiikkaan tai erityiseen katsomukseen perustuvaa varhaiskasvatusta tarkennetaan luvussa 6.

⁵⁴ Varhaiskasvatuslaki 12 ja 19 §

⁵⁵ Varhaiskasvatuslaki 10 §

⁵⁶ Varhaiskasvatuslaki 11 §

Varhaiskasvatuksessa noudatetaan henkilöstön kelpoisuusvaatimuksista ja mitoituksista annettuja säädöksiä⁵⁷. Kunnan käytettävissä on oltava varhaiskasvatuksessa esiintyvää tarvetta vastaavasti varhaiskasvatuksen erityisopettajan palveluja⁵⁸. Henkilöstön kelpoisuuksia koskevista siirtymäsäännöksistä säädetään varhaiskasvatuslaissa⁵⁹.

Varhaiskasvatuksessa otetaan huomioon työsuojeluun ja turvallisuuteen liittyvät säännökset, henkilötietojen käsittelyä ja tietosuojaa koskevat säännökset sekä lasten kanssa työskentelevien rikostaustan selvittämistä ohjaavat lait. Lapsia suojataan väkivallalta, kiusaamiselta ja muulta häirinnältä suunnitelmallisen ennaltaehkäisemisen sekä välittömän puuttumisen avulla (Luku 3.1)⁶⁰. Turvallisuuden edistämisen tulee olla suunnitelmallista ja säännöllisesti arvioitua.

Kunnan on varhaiskasvatusta järjestäessään toimittava yhteistyössä opetuksesta, liikunnasta ja kulttuurista, sosiaalihuollosta, lastensuojelusta, lastenneuvolatoiminnasta ja muusta terveydenhuollosta vastaavien sekä muiden tarvittavien tahojen kanssa⁶¹. Varhaiskasvatuksen henkilöstöä velvoittavat myös säännökset, jotka koskevat sosiaalihuoltopalveluihin ohjaamista ja lastensuojeluilmoituksen tekemistä⁶².

HARTOLASSA

Kodit ovat ensisijaisesti vastuussa lasten hyvinvoinnista. Varhaiskasvatus yhteistyötahoineen tukee huoltajia heidän kasvatustehtävässään. Jokainen lapsi on tervetullut varhaiskasvatukseen sellaisena kuin hän on. Varhaiskasvatuksen henkilöstön tehtävänä on muokata toiminta sellaiseksi, että se tukee ja kehittää jokaista lasta. Lapselle annetaan mahdollisuus loistaa siinä missä hän on hyvä ja autetaan häntä kehittymään siinä, missä hän tarvitsee harjoitusta. Lapsen sijoittamisessa otetaan huomioon hänen ikänsä, kehitystasonsa ja yksilöllinen tuen tarpeensa. Tuttu ryhmä ja tutut aikuiset luovat turvallisen ilmapiirin lapsen kasvulle, kehitykselle ja oppimiselle. Lapsi osallistuu ja vaikuttaa aktiivisesti kykyjensä ja ikätasonsa mukaan ryhmänsä toimintaan ja harjoittelee oma-aloitteisuutta, vuorovaikutusta, sosiaalisia taitoja, sekä vastuun ottamista omasta toiminnastaan. Henkilöstö tukee lasten ryhmäytymistä ja ryhmän toiminta tukee jokaisen lapsen kasvua ja kehitystä.

Työntekijöillä on tietty sijoituksensa, mutta heitä voidaan siirtää ryhmästä toiseen silloin kun tarve vaatii. Sijaisia käytetään milloin se mitoituksen tai muun syyn vuoksi on tarpeen. Heidät perehdytetään ja heidän rikosrekisteriotteensa tarkistetaan.

Lapsia suojataan kiusaamiselta, väkivallalta ja muulta häirinnältä suunnitelmallisen ennaltaehkäisemisen ja välittömän puuttumisen kautta. Toiminnan pedagoginen suunnittelu, aikuisten läsnäolo ja välitön puuttuminen varmistavat, että lapsiryhmässä kukaan ei jää

⁵⁷ Varhaiskasvatuslaki 25–33 § ja 75 § ja valtioneuvoston asetus varhaiskasvatuksesta (753/2018)

⁵⁸ Varhaiskasvatuslaki 25 §

⁵⁹ Varhaiskasvatuslaki 75 §

⁶⁰ Varhaiskasvatuslaki 10 §

⁶¹ Varhaiskasvatuslaki 7 §

⁶² Sosiaalihuoltolaki (1301/2014) 35 § ja lastensuojelulaki (417/2007) 25 § (88/2010) ja 25 a § (1302/2014)

toiminnan ulkopuolelle tai tule kiusatuksi. Hartolassa on suunnitelma lasten suojaamiseksi kiusaamiselta ja väkivallalta, sekä toimintamalli aikuisen epäasiallisen käytökseen puuttumiseksi lasta tai nuorta kohtaan.

Varhaiskasvatuksen laatuun tai siihen liittyvään kohteluun tyytymättömällä lapsen vanhemmalla tai muulla huoltajalla on mahdollisuus tehdä muistutus toiminnasta varhaiskasvatuksen johtajalle. Tarkemmat ohjeet löytyvät Hartolan kotisivuilta / varhaiskasvatus.

Henkilöstöllä on ilmoitusvelvollisuus, jos he huomaavat toiminnassa piirteitä, jotka eivät kuulu varhaiskasvatukseen. Varhaiskasvatuksen vanhempaintoimikunta voi vaikuttaa varhaiskasvatuksen toimintaan, sen suunnitteluun, toteutukseen ja arviointiin.

Varhaiskasvatuksen turvallisuus sisältää henkilöturvallisuuden, kiinteistö- ja toimitilaturvallisuuden, pelastusturvallisuuden, palvelutuotannon ja toiminnan turvallisuuden, tietoturvallisuuden, sekä väärinkäytösten ja poikkeamien selvittämisen. Varhaiskasvatuksessa turvallisuus kaikilla tasoilla on tärkeää ja sen edistämiseksi tehdään jatkuvasti työtä.

Määräysten mukaisella henkilöstömitoituksella varmistetaan lasten turvallisuus ja henkilöstön jaksaminen. Henkilöstö ilmoittaa korjaustarpeista tai turvallisuuteen vaikuttavista asioista tekniseen toimeen, jonka vastuulla kunnossapito ja korjaukset ovat. Turvallisuuteen liittyvät erilaiset harjoitukset. Varhaiskasvatuksessa järjestetään säännöllisesti poistumisharjoituksia, sisälle suojautumisen harjoituksia, sekä turvallisuuskävelyitä sisällä ja ulkona. Tehtyjen huomioiden pohjalta tehdään muutoksia toimintaan ja ohjeistukseen. Turvallisuuskävelyillä lasten kanssa pohditaan mm. millaiset säännöt ovat tarpeellisia, mikä paikka tuntuu vaaralliselta tai pelottavalta. Aikuiset keskittyvät mm. paloturvallisuuteen ja toimiseen poikkeustilanteissa. Vantulla ja Onnimannilla on ajantasaiset pelastussuunnitelmat.

Riskejä kartoittamalla pyritään ennaltaehkäisemään onnettomuuksia ja vaaratilanteita. Henkilö- ja muita tietoja käsitellään ohjeistuksen mukaisesti. Läheltä piti- ja vaaratilanteet raportoidaan työsuojelupäällikölle (tekninen johtaja). Mahdollisista väkivaltatilanteista täytetään lomake. Kaikki poikkeustilanteet käydään läpi ja mietitään, miten ne voidaan ennaltaehkäistä. Henkilöstöä koulutetaan turvallisuuden parantamiseksi. Kaikkien työntekijöiden ensiapukoulutus päivitetään säännöllisesti.

Liikennekasvatus on tärkeä osa toimintaamme ja turvallisuuskasvatusta. Varhaiskasvatuksessa käytetään kypärää, kun ajetaan polkupyörällä tai potkulaudalla ja huomioliiviä liikuttaessa omien pihojen ulkopuolella. Kun liikutaan lasten kanssa, harjoitellaan liikennesääntöjä ja tutustutaan niihin liikennemerkkeihin, mitä matkan varrella nähdään. Keskustellaan liikenteeseen liittyvistä asioista, mm. syksyisin heijastimen käytöstä. Toimitaan yhteistyössä Liikenneturvan kanssa. Liikenneturva osallistuu varhaiskasvatuksen tapahtumiin informoiden lapsia ja huoltajia. Voidaan järjestää yhdessä erilaisia tapahtumia.

2.2 Varhaiskasvatuksen toimintamuodot

Varhaiskasvatuksen toimintamuodot ovat päiväkotitoiminta, perhepäivähoito sekä avoin varhaiskasvatustoiminta⁶³. Varhaiskasvatustuksen ja varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden tavoitteet ohjaavat kaikkia varhaiskasvatuksen toimintamuotoja. Varhaiskasvatustuksessa määritellään, mitkä lain kohdat koskevat avointa varhaiskasvatusta⁶⁴. Varhaiskasvatuksen toimintamuodot eroavat toisistaan. Esimerkiksi oppimisympäristöt, resurssit, henkilöstön koulutus ja kelpoisuusvaatimukset, henkilöstörakenne, lapsiryhmien koko sekä lasten ja henkilöstön välinen suhdeluku vaihtelevat. Myös tuen antamisen mahdollisuudet vaihtelevat. Eri toimintamuotojen ominaispiirteet otetaan huomioon paikallista varhaiskasvatussuunnitelmaa laadittaessa ja tavoitteita täsmennetään toimintamudoittain.

On tärkeää, että huoltajat saavat riittävästi tietoa kaikkien toimintamuotojen sisällöistä ja ominaispiirteistä. Kunnan on järjestettävä ohjausta ja neuvontaa huoltajille tarjolla olevista varhaiskasvatustalvasta. Tarvittaessa huoltajan kanssa keskustellaan siitä, mikä varhaiskasvatuksen toimintamuoto ja laajuus vastaavat lapsen tarpeita ja etua. Neuvontaa ja ohjausta annetaan varhaiskasvatustalvasta hakeuduttaessa, sekä lapsen jo ollessa palvelujen piirissä.⁶⁵

Päiväkoteissa toteutettava varhaiskasvatus on yleisin varhaiskasvatuksen toimintamudoista. Päiväkoteissa toiminta on ryhmämuotoista. Lapsiryhmät voidaan muodostaa eri tavoin ottaen huomioon esimerkiksi lasten ikä, sisarussuhteet tai tuen tarve. Ryhmien tulee olla pedagogisesti tarkoituksenmukaisia ja niiden muodostamisessa noudatetaan henkilöstön mitoitus- ja ryhmien enimmäiskokoon sekä tukeen liittyviä säännöksiä⁶⁶. Päiväkotien henkilöstön moniammatillisuus on laadukkaan varhaiskasvatuksen voimavara, kun kaikkien koulutus ja osaaminen on käytössä sekä vastuut, tehtävät ja ammattiroolit toteutuvat tarkoituksenmukaisella tavalla. Päiväkoteilla tulee olla toiminnasta vastaava johtaja⁶⁷.

Varhaiskasvatustalvasta korostaa pedagogiikan merkitystä ja samalla varhaiskasvatuksen opettajien ja erityisopettajien pedagogista vastuuta⁶⁸. Kokonaisvastuu lapsiryhmien toiminnan suunnittelusta, toiminnan suunnitelmallisuuden ja tavoitteellisuuden toteutumisesta sekä toiminnan arvioinnista ja kehittämisestä on varhaiskasvatuksen opettajilla. Varhaiskasvatuksen opettajat, erityisopettajat, sosionomit, lastenhoitajat ja muu varhaiskasvatuksen henkilöstö suunnittelevat ja toteuttavat toimintaa yhdessä.

Perhepäivähoito on pienessä ryhmässä toteutettavaa varhaiskasvatustalvasta. Sitä järjestetään perhepäiväkodissa, joka voi olla yksityiskoti tai muu kodinomainen hoitopaikka⁶⁹.

⁶³ Varhaiskasvatustalvasta 1 §

⁶⁴ Varhaiskasvatustalvasta 1 §

⁶⁵ Varhaiskasvatustalvasta 4 ja 16 §

⁶⁶ Varhaiskasvatustalvasta 34–38 §

⁶⁷ Varhaiskasvatustalvasta 25 §

⁶⁸ Varhaiskasvatustalvasta 2, 25 ja 35 §

⁶⁹ Varhaiskasvatustalvasta 1 ja 38 §

Perhepäivähoitoa voidaan järjestää yhden tai kahden hoitajan toteuttamana tai erityistapauksissa kolmen hoitajan yhteisesti toteuttamana varhaiskasvatuksena⁷⁰. Perhepäiväkotien henkilöstömäärässä sekä muodostettaessa lapsiryhmiä tulee ottaa huomioon vammaiset ja muuten tukea tarvitsevat lapset⁷¹. Perhepäivähoitajat vastaavat oman ryhmänsä toiminnasta. Pedagoginen johtaminen ja toiminnan ohjaus tukee perhepäivähoitajien tavoitteellista toiminnan suunnittelua ja toteuttamista.

Avoimen varhaiskasvatustoiminnan toteutus ja painopisteet vaihtelevat varhaiskasvatuksen järjestäjän päätösten mukaan. Avointa varhaiskasvatustoimintaa voidaan järjestää esimerkiksi leikkipuisto- tai kerhotoimintana. Toiminta on ohjattua ja tavoitteellista. Avoin varhaiskasvatustoiminta voi tarjota esimerkiksi ulkoilua, leikkiä, taide- tai liikuntakasvatusta. Lisäksi avoin varhaiskasvatustoiminta voi tarjota huoltajille ohjattua yhdessäoloa lasten kanssa sekä muita sosiaalisia kontakteja. Avoimen toiminnan tulee olla suunniteltua, jotta varhaiskasvatustavoitteet voidaan ottaa siinä huomioon. Tavoitteet tulee ottaa sitä kattavammin ja laaja-alaisemmin huomioon, mitä säännöllisemmin ja useammin lapset toimintaan osallistuvat. Toiminnan luonteen mukaan tietyt tavoitteet voivat painottua muita enemmän.⁷²

Vuorohoitoa on järjestettävä tarpeen mukaisessa laajuudessa lapselle, joka tarvitsee sitä huoltajan työssäkäynnin tai opiskelun vuoksi. Vuorohoitoa voidaan järjestää iltaisin, viikonloppuisin ja öisin päiväkotitoimintana tai perhepäivähoitona. Vuorohoidossa lasten osallistuminen varhaiskasvatukseen on usein epäsäännöllistä. Tämä tulee huomioida pedagogisen toiminnan ja lapselle annettavan tuen suunnittelussa ja toteuttamisessa.⁷³

HARTOLASSA

Laadukkaan varhaiskasvatustalouden takaa koulutettu ja sitoutunut henkilöstö, jonka työskentely perustuu tähän suunnitelmaan. Hartolassa vastataan varhaiskasvatustalouden kysyntään tuottamalla perheiden tarpeiden mukaisia palveluja taloussuunnitelmien mukaisesti. Varhaiskasvatusta järjestetään suomen kielellä päiväkotitilassa Vantussa ja perhepäiväkotitilassa Onnimannissa.

Vantussa järjestetään varhaiskasvatusta 3-6-vuotiaille lapsille klo 6.45-17.00 välisenä aikana huoltajien varaamien hoitoaikojen perusteella. Vantussa toimii kaksi lapsiryhmää: Saturuusut ja Metsätähdet. Vantussa työskentelee varhaiskasvatustalouden opettajia, varhaiskasvatustalouden lastenhoitajia ja avustajia. Päiväkodissa yhtä vastuullista aikuista (varhaiskasvatustalouden opettaja, varhaiskasvatustalouden lastenhoitaja) kohden saa olla seitsemän lasta. Varhaiskasvatustalouden johtaja toimii päiväkodin johtajana ja vastaa koko varhaiskasvatuksesta. Varhaiskasvatustaloudessa työskentelee myös koko varhaiskasvatustalouden yhteinen varhaiskasvatustalouden erityisopettaja. Päiväkodissa työskentelee myös yhdistelmätyöntekijä, joka huolehtii ruokapalvelutoimittajan tuomien ruokien tarjolle asettamisesta, astioiden pesusta, sekä tilojen puhtaanapidosta.

⁷⁰ Valtioneuvoston asetus varhaiskasvatuksesta (753/2018) 2 §

⁷¹ Varhaiskasvatustaloudenlaki 38 §

⁷² Varhaiskasvatustaloudenlaki 3 § 2 momentti ja HE 40/2018 vp, s.85

⁷³ Varhaiskasvatustaloudenlaki 13 §

Esiopetus on osa varhaiskasvatusta. Esiopetusta säätelevät perusopetusta koskevat lait, Esiopetuksen opetussuunnitelman perusteet ja Hartolan esiopetuksen opetussuunnitelma. Lapsella on oikeus saada maksutonta esiopetusta oppivelvollisuutta edeltävänä vuonna. Hartolassa esiopetus järjestetään päiväkotikiinteistössä Vantussa Metsätähtien ryhmässä klo 9.00-13.00. Esiopetuksen lisäksi esioppilaat voivat saada esiopetusta täydentävää varhaiskasvatusta aamuisin ja iltapäivisin.

Onnimannissa järjestetään varhaiskasvatusta 0-6-vuotiaille lapsille huoltajien varaamien hoitoaikojen perusteella klo 6.00-18.00 välisenä aikana, sekä vuorohoitoa klo 18.00-06.00 välisenä aikana ja viikonloppuisin. Vuorohoidossa lapsen hoitoaika perustuu molempien huoltajien työvuoroihin tai opiskeluaikoihin. Vuorohoitoon ei ole subjektiivista oikeutta, vaan se perustuu todelliseen vuorotyöstä tai poikkeuksellisista opiskeluaajoista johtuvaan hoidontarpeeseen.

Onnimannissa toimii kaksi ryhmää: Kissankellot ja Vanamot. Onnimannissa työskentelee varhaiskasvatuksen lastenhoitajia ja perhepäivähoitajia. Perhepäiväkodissa yhtä työntekijää kohti saa olla neljä lasta.

Tarvittaessa varhaiskasvatusta voidaan järjestää ostopalveluna. Yleisin syy ostopalvelun järjestämiseen on hartolalaislapsen sijoittaminen toiseen kuntaan.

Hartolan varhaiskasvatuksessa on mahdollista saada lapselle tilapäistä parkkihoitoa päiväaikaan. Parkkihoitoa voidaan järjestää kaikissa toimintamuodoissa silloin, kun ryhmässä on tilaa.

Vanttu ja Onnimanni tekevät monenlaista yhteistyötä. Yhteistyö liittyy esim. toiminnan suunnitteluun, tiedottamiseen, lomiin, vuorohoidon järjestelyyn, sijaisjärjestelyihin ja varhaiskasvatuksen sisäiseen yhteistyöhön. Vantun varhaiskasvatuksen opettajat tukevat onnimannilaisia lasten varhaiskasvatussuunnitelmien tekemisessä. Pidetään yhteisiä viikko- ja iltapalavereita, tiedonsiirtopalavereita, sekä järjestetään koulutuksia / osallistutaan muiden järjestämiin koulutuksiin. Järjestetään yhteisiä toimintoja, tapahtumia ja juhlia, sekä vaihdellaan pihvoja.

2.3 Varhaiskasvatus osana lapsen kasvun ja oppimisen polkua

Varhaiskasvatus on tärkeä osa lapsen kasvun ja oppimisen polkua. Varhaiskasvatus luo perustaa elinikäiselle oppimiselle. Lapsi tuo varhaiskasvatukseen mukanaan aiemman elämäkokemuksensa, jossa merkittävänä tekijänä ovat huoltaja ja lapsen väliset vuorovaikutus- ja kiintymyssuhteet. Henkilöstön tehtävänä on luoda luottamuksellinen suhde lapseen. Huoltajan ja henkilöstön välinen yhteistyö tuo lapsen elämään jatkuvuutta ja turvallisuutta. Sovittaessa lapsen varhaiskasvatuksen tavoitteista avoin, arvostava ja tasavertainen kohtaaminen on tärkeää. Säännöllinen yhteistyö on oleellista, jotta perheiden ja henkilöstön yhteinen kasvatustehtävä muodostaa lapsen kannalta mielekkään kokonaisuuden.

Lapsuuden merkityksen ymmärtäminen sekä tietämys lasten kasvusta, kehityksestä ja oppimisesta ovat pedagogisen toiminnan perustaa. Yhtä tärkeää on tuntee jokainen lapsi ja ottaa huomioon hänen yksilöllinen kehityksensä. Lapsen tunteminen edellyttää mahdollisimman pysyviä vuorovaikutussuhteita henkilöstön ja lasten välillä⁷⁴.

Varhaiskasvatus ja siihen kuuluva esiopetus sekä perusopetus muodostavat lapsen kehityksen ja oppimisen kannalta johdonmukaisesti etenevän kokonaisuuden ja perustan elinikäiselle oppimiselle. Laadukkaan kokonaisuuden lähtökohtana on, että varhaiskasvatuksen sekä esi- ja perusopetuksen henkilöstö tuntee koulutusjärjestelmän sekä sen eri vaiheiden keskeiset tavoitteet, ominaispiirteet ja käytännöt. Lasten hyvinvoinnin sekä kehityksen ja oppimisen sujuvuuden vuoksi myös siirtymävaiheet suunnitellaan ja niitä arvioidaan.

Varhaiskasvatuksen järjestäjä luo yhteistyön rakenteet ja tiedon siirron käytännöt, joiden avulla siirtymät kotoa varhaiskasvatukseen, varhaiskasvatuksen aikana sekä varhaiskasvatuksesta esiopetukseen ja sieltä perusopetukseen ovat mahdollisimman sujuvia. Siirtymävaiheissa tehdään huoltajan kanssa yhteistyötä lapsen edun mukaisesti. Tietojen siirtämisessä voidaan hyödyntää varhaiskasvatuksen aikana koottuja dokumentteja, joissa kuvataan lapsen kehitystä ja oppimista, sekä lapselle laadittua varhaiskasvatussuunnitelmaa. Tiedon siirrossa noudatetaan voimassa olevia säädöksiä.⁷⁵

HARTOLASSA

Ennen kuin lapsi aloittaa varhaiskasvatuksessa, hän käy huoltajiensa kanssa tutustumassa varhaiskasvatuksen tiloihin ja henkilöstöön. Tässä tapaamisessa käydään läpi varhaiskasvatuksen aloittamiseen liittyviä asioita. Huoltajat täyttävät esitietolomakkeen.

Lapsi saatetaan ryhmän jäseneksi varaamalla alkuvaiheessa riittävästi aikaa tutustumiseen. Mitä pienempi lapsi on, sitä tärkeämpää on edetä rauhassa. Huoltajat voivat käydä useamman kerran yhdessä lapsen kanssa tutustumassa ryhmän aikuisiin ja leikkimässä tulevien kavereiden kanssa pihalla. Jos mahdollista, varhaiskasvatuksen voi aloittaa vähitellen jättämällä lapsi ensin lyhyiksi ajoiksi henkilökunnan huomaan ja kun se sujuu siirtyä kokonaiseen varhaiskasvatuspäivään. Henkilöstön tehtävänä on luoda luottamuksellinen suhde lapseen. On tärkeää, että lapsi saa kokea aikuisten turvallista läsnäoloa, hoivaa ja lämpöä, sekä saa tarpeen mukaan apua ja ohjausta eri tilanteissa.

Yhtä tärkeää kuin lapsen suhde henkilökunnan jäseniin ja kavereihin, on luottamuksellisen suhteen rakentaminen huoltajien ja henkilöstön kesken. On tärkeää, että huoltajat voivat kokea olevansa tervetulleita ja tulevat lämpimästi kohdatuiksi.

Lapsi voi viettää varhaiskasvatuksessa vuosia, siirtyä yksiköstä toiseen ja viimein esikoulun kautta kouluun. Siirtymävaiheissa on tärkeää, että lapsen tiedot siirtyvät uuteen yksikköön. Onnimannista Vanttuun siirryttäessä henkilöstö pitää siirtopalaverin, jossa käsitellään tärkeät

⁷⁴ Varhaiskasvatuslaki 3 § 1 momentti 5 kohta

⁷⁵ Esimerkiksi varhaiskasvatuslaki 40–42 §

lapsen oppimiseen ja hyvinvointiin liittyvät asiat. Samoin pidetään siirtopalaveri lapsen siirtyessä varhaiskasvatuksesta esiopetukseen.

Lapsen varhaiskasvatussuunnitelma mahdollisine liitteineen siirtyy lapsen mukana varhaiskasvatustyksiköstä toiseen.

Tehostettua tai erityistä tukea saavan lapsen tiedonsiirrossa voi olla mukana varhaiskasvatuksen erityisopettajan lisäksi muita lapsen ja perheen kanssa yhteistyössä olevia monialaisia toimijoita.

Esiopetuksen opetussuunnitelmassa on kuvattu yksityiskohtaisesti lapsen siirtyminen esiopetuksesta kouluun. Siirryttäessä esikoulusta kouluun pidetään Oppilashuoltoryhmän siirtopalaveri, johon osallistuvat esikoulun opettaja(t), VEO, psykologi, varhaisen tuen asiantuntija, terveydenhoitaja, tulevan ensimmäisen luokan opettaja(t), sekä koulun erityisopettaja ja mahdollisesti koulunkäynnin ohjaaja.

2.4 Arvoperusta

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden arvoperustan yleisperiaatteina ovat lapsen edun ensisijaisuus, lapsen oikeus hyvinvointiin, huolenpitoon ja suojeluun, lapsen mielipiteen huomioon ottaminen sekä yhdenvertaisen ja tasa-arvoisen kohtelun vaatimus, inklusiiviset periaatteet ja lapsen syrjintäkielto YK:n Lapsen oikeuksien sopimuksen⁷⁶, varhaiskasvatustilain⁷⁷ ja YK:n vammaisten henkilöiden oikeuksia koskevan yleissopimuksen mukaisesti⁷⁸.

Lapsuuden itseisarvo

Varhaiskasvatuksen tehtävänä on suojella ja edistää lasten oikeutta hyvään ja turvalliseen lapsuuteen. Varhaiskasvatus perustuu käsitykseen lapsuuden itseisarvosta. Jokainen lapsi on ainutlaatuinen ja arvokas juuri sellaisena kuin hän on. Jokaisella lapsella on oikeus tulla kuulluksi, nähdäksi, huomioon otetuksi ja ymmärretyksi omana itsenään sekä yhteisönsä jäsenenä.

Ihmisenä kasvaminen

Varhaiskasvatus perustuu elämän, kestävän elämäntavan ja ihmisoikeuksien kunnioittamiseen sekä ihmisarvon loukkaamattomuuteen. Henkilöstö tukee lasten kasvua ihmisyyteen, jota kuvaa pyrkimys totuuteen, hyvyteen ja kauneuteen sekä oikeudenmukaisuuteen ja rauhaan. Varhaiskasvatuksessa arvostetaan sivistystä, mikä ilmenee tavassa suhtautua itseen, muihin ihmisiin, ympäristöön ja tietoon sekä tavassa ja tahdossa toimia oikein. Henkilöstö ohjaa lapsia toimimaan arvoperustan mukaisesti sekä keskustelemaan arvoista ja ihanteista. Varhaiskasvatuksessa kiusaamista, rasismia tai väkivaltaa ei hyväksytä missään muodossa eikä keneltäkään.

Lapsen oikeudet

Lapsella on oikeus ilmaista itseään, mielipiteitään ja ajatuksiaan sekä tulla ymmärretyksi niillä

⁷⁶ YK:n yleissopimus lapsen oikeuksista 1989 (59/1991)

⁷⁷ Varhaiskasvatustilain 20 §

⁷⁸ YK:n yleissopimus vammaisten henkilöiden oikeuksista 27/2016

ilmaisun keinoilla, joita hänellä on. Jokaisella lapsella on oikeus hyvään opetukseen, huolenpitoon ja kannustavaan palautteeseen. Lapsella on oikeus leikkiä, oppia leikkien ja iloita oppimastaan sekä rakentaa käsitystä itsestään, identiteetistään ja maailmasta omien lähtökohtiensa mukaisesti. Lapsella on oikeus yhteisöllisyyteen ja ryhmään kuulumiseen. Lapsella on oikeus saada riittävää ja oikea-aikaista tukea varhaiskasvatuksessa⁷⁹. Lapsella on oikeus saada tietoa monipuolisesti, käsitellä tunteita ja ristiriitoja sekä kokeilla ja opetella uusia asioita.⁸⁰

Yhdenvertaisuus, tasa-arvo ja moninaisuus

Varhaiskasvatus edistää suomalaisen yhteiskunnan demokraattisia arvoja, kuten yhdenvertaisuutta, tasa-arvoa ja moninaisuutta. Lapsilla tulee olla mahdollisuus kehittää taitojaan ja tehdä valintoja esimerkiksi sukupuolesta, syntyperästä, kulttuuritaustasta tai muista henkilöön liittyvistä syistä riippumatta. Henkilöstön tulee luoda moninaisuutta kunnioittava ilmapiiri. Varhaiskasvatus rakentuu moninaiselle kulttuuriperinnölle, joka muotoutuu edelleen lasten, heidän huoltajiensa sekä henkilöstön vuorovaikutuksessa.

Perheiden monimuotoisuus

Ammatillinen, avoin ja kunnioittava suhtautuminen monimuotoisiin perheisiin ja perheiden erilaisiin kieliin, kulttuureihin, katsomuksiin ja uskontoihin, perinteisiin sekä kasvatukseen luuo edellytyksiä hyvälle kasvatusyhteistyölle⁸¹. Lasten perheidentiteettiä ja perhesuhteita tuetaan siten, että jokainen lapsi voi kokea oman perheensä arvokkaaksi.

Terveellinen ja kestävä elämäntapa

Varhaiskasvatuksen tehtävänä on ohjata lapsia terveyttä ja hyvinvointia edistäviin elämäntapoihin. Lapsille tarjotaan mahdollisuuksia kehittää tunteita ja esteettistä ajatteluaan. Varhaiskasvatuksessa tunnustetaan ja noudatetaan kestävä elämäntavan periaatteita niin, että sosiaalinen, kulttuurinen, taloudellinen ja ekologinen ulottuvuus huomioidaan. Varhaiskasvatus luo perustaa ekososiaaliselle sivistykselle niin, että ihminen ymmärtää ekologisen kestävyden olevan edellytys sosiaaliselle kestävyydelle ja ihmisoikeuksien toteutumiselle.

HARTOLASSA

Kaikkein tärkeintä Hartolan varhaiskasvatuksessa on, että lasten ja työntekijöiden turvallisuus voidaan taata. Avoimuus on varhaiskasvatuksen peruseriaate, samoin kuin tasa-arvo ja yhdenvertaisuus. Edellinen sisältää sen, että lapsi kohdataan yksilönä ottaen huomioon hänen persoonaansa, tarpeensa, tunteensa ja toiveensa. Kiusaamista ei sallita ja sen ehkäisemiseksi tehdään paljon työtä mm.

Henkilöstö keskustelee yhteisistä arvoista ja ne näkyvät toimintayksiköiden toimintakulttuurissa ja sen kehittämisessä. Henkilöstö, joka on sitoutunut yhteisesti sovittuihin asioihin, kunnioittaa perheiden arvoja, monimuotoisuutta ja paikallista kulttuuria.

⁷⁹ Varhaiskasvatuslaki 15 a §

⁸⁰ YK:n yleissopimus lapsen oikeuksista 1989 (59/1991)

⁸¹ Varhaiskasvatuslaki 3 § 1 momentti 6 kohta

2.5 Oppimiskäsitys

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet on laadittu perustuen oppimiskäsitykseen, jonka mukaan lapset kasvavat, kehittyvät sekä oppivat vuorovaikutuksessa muiden ihmisten ja lähiympäristön kanssa. Oppimiskäsitys pohjautuu myös näkemykseen lapsesta aktiivisena toimijana. Lapset ovat synnynnäisesti uteliaita ja haluavat oppia uutta, kerrata ja toistaa asioita. Oppiminen on kokonaisvaltaista ja sitä tapahtuu kaikkialla. Siinä yhdistyvät tiedot, taidot, toiminta, tunteet, aistihavainnot, keholliset kokemukset, kieli ja ajattelu. Oppimista tapahtuu muun muassa lasten havainnoissa ja tarkkaillen ympäristöään sekä jäljitellessä muiden toimintaa. Lapset oppivat myös leikkien, liikkuen, tutkien, erilaisia työtehtäviä tehden, itseään ilmaisten sekä taiteisiin perustuvassa toiminnassa.

Varhaiskasvatuksessa oppimisen lähtökohtana ovat lasten aiemmat kokemukset, heidän mielenkiinnon kohteensa ja osaamisensa. On tärkeää, että uusilla opittavilla asioilla on yhteys lasten kehittyviin valmiuksiin sekä muuhun kokemusmaailmaan ja kulttuuriseen taustaan. Lapset oppivat parhaiten voidessaan hyvin ja kokiessaan olonsa turvalliseksi. Myönteiset tunnekokemukset ja vuorovaikutussuhteet edistävät oppimista. Vertaisryhmä ja kokemus yhteisöön kuulumisesta ovat lapsen oppimisen ja osallisuuden kannalta keskeisiä. Lasten tulee saada oppimiseensa henkilöstön ohjausta ja tukea. Lapsia kiinnostava, tavoitteellinen ja sopivasti haastava toiminta innostaa oppimaan lisää. Jokaisen lapsen tulee saada onnistumisen kokemuksia ja iloa omasta toiminnastaan sekä itsestään oppijana.

Leikki on varhaiskasvatikäisten lasten oppimiselle merkityksellistä. Se on lasta motivoivaa ja iloa tuottavaa toimintaa, jossa lapset samalla oppivat monia taitoja ja omaksuvat tietoa. Varhaiskasvatuksessa tulee ymmärtää leikin itseisarvo lapselle sekä sen pedagoginen merkitys oppimisessa ja lasten kokonaisvaltaisessa kehityksessä ja hyvinvoinnissa.

HARTOLASSA

Lapsen oppimisen perustana ovat aiemmat kokemukset, mielenkiinnon kohteet ja osaaminen. Oppiminen on kokonaisvaltaista ja sitä tapahtuu kaikkialla. Lapsi on luonnostaan utelias, haluaa oppia uutta, kerrata ja toistaa jo oppimaansa. Vertaisryhmä ja kokemus yhteisöön kuulumisesta ovat keskeisiä oppimisen edellytyksiä. Lapsi on aktiivinen toimija, joka oppii asioita vuorovaikutuksessa toisten lasten sekä aikuisten kanssa saadessaan positiivista palautetta, yksilöllistä tukea ja ohjausta. Henkilöstö toimii innostajana ja kannustajana. Lasta kiinnostava, tavoitteellinen ja sopivasti haastava monipuolinen toiminta innostaa oppimaan.

Koska turvallisuudentunne on keskeinen tekijä lapsen oppimisessa, sitä vahvistetaan mm. kiinnittämällä huomiota ryhmän ilmapiiriin, lasten keskinäisiin, sekä aikuisten ja lasten välisiin vuorovaikutussuhteisiin. Aikuisten toiminta on johdonmukaista ja ennustettavaa. Lapsi saa apua aina tarvitessaan ja pääsee aikuisen syliin halutessaan. Turvallisuudentunteeseen kuuluu, että lapsi voi ja uskaltaa ilmaista kaikkia tunteitaan. Harjoitellaan tunteiden tunnistamista, niiden nimeämistä ja turvallista ilmaisua arkipäivän tilanteissa ja pienryhmissä erilaisten materiaalien ja harjoitusten kautta.

Lapsi oppii leikin kautta. Aikuinen voi toimia leikin rikastajana esim. tuomalla siihen uusia elementtejä ja nimeämällä asioita ja tekemisiä. Hän tukee leikkiä olemalla siinä läsnä, osallistumalla, sekä havainnoimalla ja ohjaamalla sitä. Aikuinen voi olla leikissä erilaisissa rooleissa esim. kanssaleikkijänä, leikkikulttuurin välittäjänä, roolittajana, mallintajana, turvallisuuden ja tasavertaisuuden takaajana, yhteisöllisyyden rakentajana, kuuntelijana, lasten ideoihin tarttujana, leikin kehittäjänä, jokaisen lapsen osallisuuden varmistajana ja sosiaalisten suhteiden tukijana.

2.6 Pedagogisesti painottunut kasvatuksen, opetuksen ja hoidon kokonaisuus

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa pedagogiikka perustuu määriteltyyn arvoperustaan, käsitykseen lapsesta, lapsuudesta sekä oppimisesta. Pedagogiikalla tarkoitetaan monitieteiseen, erityisesti kasvatustieteeseen perustuvaa, ammatillisesti johdettua ja ammattihenkilöstön toteuttamaa suunnitelmallista ja tavoitteellista toimintaa lasten hyvinvoinnin ja oppimisen toteutumiseksi. Se näkyy varhaiskasvatuksen toimintakulttuurissa, oppimisympäristöissä sekä kasvatuksen, opetuksen ja hoidon kokonaisuudessa. Pedagogiikan painottuminen varhaiskasvatuksen kokonaisuudessa edellyttää pedagogista asiantuntemusta sekä henkilöstön yhteistä ymmärrystä siitä, miten lasten oppimista ja hyvinvointia voidaan parhaalla tavalla edistää⁸².

Varhaiskasvatus toteutuu henkilöstön, lasten ja ympäristön vuorovaikutuksessa, jossa kasvatustieteellinen, opetus ja hoito muodostavat eheän kokonaisuuden. Näitä kolmea ulottuvuutta voidaan tarkastella käsitteellisesti erillisinä, mutta käytännön toiminnassa ne nivoutuvat yhteen. Tämä mahdollistaa kokonaisvaltaisen lähestymistavan lapsen kasvun, kehityksen ja oppimisen edistämiseksi.

Kasvatus, opetus ja hoito painottuvat eri tavoin eri-ikäisten lasten toiminnassa sekä varhaiskasvatuksen eri toimintamuodoissa.

Kasvatus on toimintaa, jonka myötä kulttuuriset arvot, tavat ja normit välittyvät, muovautuvat ja uudistuvat. Osaltaan kasvatuksen tavoite on siirtää kulttuuriperintöä sekä tärkeitä pidettyjä arvoja ja traditioita seuraavalle sukupolvelle. Kasvatuksen avulla ohjataan lapsia muodostamaan omia mielipiteitään ja arvioimaan kriittisesti vallitsevia ajattelu- ja toimintatapoja sekä toimimaan eettisesti kestäväällä tavalla. Kasvatuksen sivistystehtävänä on ohjata tietoisesti lasten yksilöllisen identiteetin muotoutumista siten, että lapset oppivat havaitsemaan oman toimintansa vaikutukset toisiin ihmisiin ja ympäristöönsä. Lasten kehitystä tuetaan niin, että he oppivat toimimaan sekä käyttämään osaamistaan myös toisten hyväksi.

Opetuksen lähtökohtana on varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa määritelty oppimiskäsitys. Opetuksen tarkoitus on edistää lasten oppimista ja auttaa lapsia luomaan merkityksiä itsestään, toisista ihmisistä sekä ympäröivästä maailmasta. Varhaiskasvatuksessa lapsia innostetaan ja motivoitetaan opettelemaan uusia asioita sekä ohjataan käyttämään erilaisia oppimisen tapoja. Opetus tukee ja siinä hyödynnetään lasten luontaista uteliaisuutta ja tutkimisen halua. Opetuksessa otetaan huomioon lasten kehittyvät taidot, mielenkiinnon kohteet, vahvuudet ja

⁸² Varhaiskasvatustalaki 2 ja 23 §

yksilölliset tuen tarpeet. Lisäksi opetuksen perustana ovat oppimisympäristöille (luku 3.2), laaja-alaiselle osaamiselle (luku 2.7), pedagogiselle toiminnalle (luku 4), ja lapsen tuelle (luku 5) asetetut tavoitteet.

Hoito on fyysisistä perustarpeista huolehtimista sekä tunnepohjaista välittämistä. Tavoitteena on, että lapsi tuntee itsensä arvostetuksi ja ymmärretyksi sekä kokee olevansa yhteydessä toisiin ihmisiin. Vastavuoroinen ja kunnioittava vuorovaikutussuhde sekä myönteinen kosketus ja läheisyys muodostavat perustan hyvälle hoidolle ja huolenpidolle. Päivittäin toistuvat tilanteet, kuten ruokailu, pukeminen ja riisuminen, lepo ja hygieniasta huolehtiminen, ovat keskeinen osa lapsen päivää ja osa pedagogista toimintaa. Varhaiskasvatuksen hoitotilanteet ovat aina samanaikaisesti kasvatus- ja opetustilanteita, joissa opitaan esimerkiksi vuorovaikutustaitoja, itsestä huolehtimisen taitoja, ajan hallintaa sekä omaksutaan hyviä tottumuksia.

2.7 Laaja-alainen osaaminen

Varhaiskasvatuksessa luodaan pohjaa lasten laaja-alaiselle osaamiselle. Laaja-alainen osaaminen muodostuu tietojen, taitojen, arvojen, asenteiden ja tahdon kokonaisuudesta. Osaaminen tarkoittaa myös kykyä käyttää tietoja ja taitoja sekä toimia tilanteen edellyttämällä tavalla. Tietojen ja taitojen käyttämiseen vaikuttavat lasten omaksumat arvot ja asenteet sekä tahto toimia. Laaja-alaisen osaamisen tarve nousee ympäröivän maailman muutoksista. Ihmisenä kasvaminen, opiskelu, työnteko sekä kansalaisena toimiminen nyt ja tulevaisuudessa edellyttävät tiedon- ja taidonalat ylittävää ja yhdistävää osaamista. Laaja-alaisen osaamisen kehittyminen edistää lasten kasvua yksilöinä ja yhteisönsä jäseninä. Osaamisen kehittyminen alkaa varhaislapsuudessa ja jatkuu läpi elämän. Laaja-alaisen osaamisen tavoitteet kulkevat jatkumona varhaiskasvatussuunnitelman perusteista esi- ja perusopetuksen opetussuunnitelmien perusteisiin. Laaja-alaisen osaamisen tavoitteet ovat ohjanneet tämän asiakirjan valmistelua, ja ne tulee ottaa huomioon paikallisissa varhaiskasvatussuunnitelmissa.

Laadukas pedagoginen toiminta vahvistaa lasten laaja-alaista osaamista. Laaja-alaisen osaamisen kehittymiseen vaikuttaa se, miten varhaiskasvatuksessa toimitaan, miten eri oppimisympäristöjä käytetään sekä miten lasten hyvinvointia ja oppimista tuetaan. Laaja-alaisen osaamisen tavoitteet otetaan huomioon toimintakulttuurin ja oppimisympäristöjen kehittämisessä sekä kasvatuksessa, opetuksessa ja hoidossa. Luvussa 4.5 kuvattujen oppimisen alueiden tehtävänä on edistää lasten laaja-alaista osaamista.

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa kuvataan kuusi toisiinsa liittyvää laaja-alaisen osaamisen osa-aluetta:

- ajattelu ja oppiminen
- kulttuurinen osaaminen, vuorovaikutus ja ilmaisu
- itsestä huolehtiminen ja arjen taidot
- monilukutaito
- digitaalinen osaaminen
- osallistuminen ja vaikuttaminen.

Seuraavaksi kuvataan, mitä laaja-alaisen osaamisen eri osa-alueilla tarkoitetaan. Lisäksi määritellään varhaiskasvatuksen tehtävä kullakin osa-alueella.

Ajattelu ja oppiminen

Ajattelun ja oppimisen taidot kehittyvät vuorovaikutuksessa muiden ihmisten ja ympäristön kanssa ja muodostavat perustan muun osaamisen kehittymiselle ja elinikäiselle oppimiselle. Tiedon hankinta, jäsentäminen ja uuden luominen edellyttävät luovaa ja kriittistä ajattelua, jonka perustaa luodaan varhaiskasvatuksessa. Varhaiskasvatuksen tehtävä on tukea lasten ajattelun ja oppimisen taitoja.

Lasten ajattelu ja oppiminen kehittyvät monipuolisten ja merkityksellisten kokemusten avulla. Ihmettelylle, oivaltamiselle sekä oppimisen ilolle tulee olla tilaa. Leikissä lapsilla on mahdollisuus käyttää mielikuvitustaan ja luovuuttaan, kokeilla yhdessä ideoitaan ja tutkia maailmaa. Lasten taitoja jäsentää, nimetä ja kuvata ympäristöä ja sen ilmiöitä tuetaan lasten iän ja kehityksen mukaisesti. Lapsia rohkaistaan kysymään ja kyseenalaistamaan. Heidän kanssaan iloitaan onnistumisista ja opetellaan kannustamaan toisia. Lapsia kannustetaan myös sinnikkyyteen ja olemaan lannistumatta epäonnistumisista sekä keksimään ratkaisuja eri tilanteissa. Heitä ohjataan suuntaamaan ja ylläpitämään tarkkaavaisuuttaan. Päivittäinen, riittävä fyysinen aktiivisuus tukee lasten ajattelua ja oppimista. Toiminnan pedagoginen dokumentointi (luku 4.2) sekä yhteinen pohdinta auttavat lapsia havaitsemaan oppimistaan ja tunnistamaan vahvuuksiaan. Tämä vahvistaa lasten uskoa omaan kykyihinsä.

HARTOLASSA

Tuetaan lapsen omaa ajattelua, päättelyä ja ongelmanratkaisutaitoja antamalla lapselle riittävästi aikaa ihmettelyyn, kysymyksiin, oivaltamiseen, oppimiseen. Tuetaan lasta oman toimintansa suunnittelemisessa ja sen toteuttamisessa käyttäen tarvittaessa apuna esim. kuvia. Opetellaan tekemään havaintoja, kysymään ja keskustelemaan. Kannustetaan lasta kokeilemaan ja sallitaan myös virheet. Pohditaan, miten virhe voidaan jatkossa välttää. Rohkaistaan lasta olemaan lannistumatta epäonnistumisista ja iloitaan onnistumisista.

Vertaisryhmä on merkittävä oppimisympäristö. Paitsi että lapsi itse saa tukea ja kannustusta, hän oppii kannustamaan toisia. Pohditaan asioita, ilmiöitä ja niiden syy-seuraussuhteita. Dokumentoinnin (mm. piirustukset, valokuvat, ajatuskartat) avulla tehdään näkyväksi lapsen ajattelua ja mietitään yhdessä mitä opittiin ja mitä vielä halutaan tai voitaisiin oppia. Aikuinen voi ohjata lapsen ajattelua kysymyksillä.

Lapselle tarjotaan monipuolisia kokemuksia, sekä mahdollisuuksia leikkeihin ja fyysiseen aktiivisuuteen. Liikkumisen on todettu vaikuttavan lasten hyvinvointiin ja oppimiseen. Jokaisella lapsella on päivittäin oikeus liikkumiseen ja liikunnan iloon. Varhaisvuosien fyysisen aktiivisuuden suositusten mukaisesti lapsen pitää liikkua kolme tuntia päivässä, joista noin kaksi tuntia varhaiskasvatuspäivän aikana. Varhaiskasvatuksessa vähennetään istumista, tauotetaan sitä ja lisätään liikkumista kaikissa toiminnoissa.

Kulttuurinen osaaminen, vuorovaikutus ja ilmaisu

Lapset kasvavat kulttuurisesti, kielellisesti ja katsomuksellisesti moninaisessa maailmassa. Tämä korostaa sosiaalisten ja vuorovaikutustaitojen sekä kulttuurisen osaamisen merkitystä.

Osaamiseen kuuluu taito kuunnella, tunnistaa ja ymmärtää eri näkemyksiä sekä kyky reflektoida omia arvoja ja asenteita. Vuorovaikutustaidoilla sekä kyvyllä ilmaista itseään ja ymmärtää muita on tärkeä merkitys identiteetille, toimintakyvylle ja hyvinvoinnille. Toimiva vuorovaikutus erilaisista kulttuuri- ja katsomustaustoista tulevien ihmisten kanssa edellyttää oman ja muiden kulttuurin ja katsomuksellisen taustan ymmärtämistä ja kunnioittamista. Varhaiskasvatuksen tehtävä on edistää lasten kulttuurista osaamista sekä heidän vuorovaikutus- ja ilmaisutaitojaan.

Lapsia rohkaistaan tutustumaan toisiin ihmisiin, kieliin ja kulttuureihin. Henkilöstö toimii mallina lapsille toisten ihmisten sekä kielellisen, kulttuurisen ja katsomuksellisen moninaisuuden myönteisessä kohtaamisessa. Lapsia ohjataan ystävällisyyteen ja hyviin tapoihin. Yhteistyöhön perustuva toiminta luo mahdollisuuksia harjoitella vuorovaikutus- ja ilmaisutaitoja eri tilanteissa ja erilaisten ihmisten kanssa. Lasten kanssa harjoitellaan asettumista toisen asemaan, opetellaan tarkastelemaan asioita eri näkökulmista sekä ratkaisemaan ristiriitatilanteita rakentavasti. Tämä vahvistaa lasten sosiaalisia taitoja. Lapsia tuetaan kulttuuri-identiteettien rakentamisessa. Varhaiskasvatuksessa saadut kokemukset, tiedot ja taidot kulttuuriperinnöstä vahvistavat lapsen kykyä omaksua, käyttää ja muuttaa kulttuuria. Esimerkiksi leikit, ruokailuhetket ja juhlat tarjoavat tilaisuuksia jakaa kokemuksia erilaisista perinteistä ja tavoista. Lapsia tuetaan myönteisen suhteen luomisessa moninaiseen ympäristöön.

HARTOLASSA

Monikulttuurisuus rakentuu varhaiskasvatuksen arjessa. Se näkyy aktiivisena vuorovaikutuksena, yhteistyönä ja toinen toiselta oppimisena. Kaikki varhaiskasvatuksessa olevat lapset kohdataan yksilöllisesti heidän tarpeensa huomioiden. Vähemmistötausta ei korostu kohtaamisissa. Vuorovaikutus voi olla muutakin kuin yhteinen kieli. Leikki, liikunta, yhdessä toimiminen ja luova ilmaisu rakentavat yhteenkuuluvuuden tunnetta ja myönteistä ilmapiiriä. Harjoitellaan myötätuntoa toisia kohtaan ja ristiriitojen ratkaisua aikuisten toimiessa malleina.

Varhaiskasvatuksessa vahvistetaan tietoisuutta oman maamme kulttuurista ja historiasta. Niiden arvostaminen auttaa ymmärtämään muiden kulttuurien edustajia. Vähemmistökulttuuria edustavan lapsen huoltajan kanssa keskustellaan perheen kieleen, kulttuuriin ja uskontoon liittyvistä asioista ja niitä tuodaan esille huoltajan kanssa sovitulla tavalla. Toiminnassa näkyvät lapsiryhmässä edustettuina olevat kielet, kulttuurit, uskonnot ja katsomukset. Vastataan lasten kysymyksiin ja tutkitaan niitä asioita, jotka nousevat esille lasten toiminnassa.

Tehdään yhteistyötä Tainionvirran seurakunnan kanssa. Lastenohjaaja voi pitää arkipyhäkoulua, seurakunta järjestää lasten joulu- ja pääsiäiskirkon, sekä lasten kauneimmat joululaulut. Esikoululaiset osallistuvat kirkkosuunnistukseen ja harjoittelevat lauluja kouluun lähtevien

siunaamistilaisuuteen. Lapsille, jotka kuuluvat toiseen uskontokuntaan tai joille vanhemmat eivät ole antaneet lupaa osallistua em. tilaisuuksiin, järjestetään tarvittaessa muuta toimintaa.

Ennakkoluuloja muita kulttuureja kohtaan ehkäistään avoimuudella ja oikealla tiedolla. Opetellaan kunnioittamaan toisten mielipiteitä ja tapoja. Monikulttuurisuus otetaan huomioon pedagogisissa ratkaisuissa ja toimintojen suunnittelussa. Eri kulttuureihin voidaan tutustua musiikin, laulujen ja (laulu)leikkien kautta, sekä lukemalla aihepiiriin liittyviä satuja ja kirjallisuutta. Lukulumo-sovellusta voidaan hyödyntää kuuntelemalla satuja useilla eri kielillä. Voidaan tutkia karttoja, lippuja ja eri kielten aakkosia, sekä keskustella niiden herättämistä kysymyksistä. Erilaiset juhlat tarjoavat tilaisuuden tutustua sekä oman maan, että muiden maiden ruokiin ja juhlaperinteisiin. Voidaan rakentaa yhdessä juhlien vuosiympyrä.

Itsestä huolehtiminen ja arjen taidot

Itsestä huolehtimiseen, terveyteen ja turvallisuuteen liittyvät taidot ovat kaikille tärkeitä. Varhaiskasvatuksen tehtävä on vahvistaa lasten hyvinvointiin ja turvallisuuteen liittyviä taitoja sekä ohjata heitä tekemään kestävän elämäntavan mukaisia valintoja. Varhaiskasvatuksessa tuetaan lasten myönteistä suhtautumista tulevaisuuteen.

Lasten itsenäisyyden asteittaista lisääntymistä tuetaan. Lapsia autetaan ja heitä kannustetaan pyytämään apua sitä tarvitessaan. Lasten kanssa harjoitellaan erilaisia taitoja kuten pukeutumista, ruokailua sekä henkilökohtaisesta hygieniasta ja omista tavaroista huolehtimista. Lapsia ohjataan toimimaan vastuullisesti ja turvallisesti varhaiskasvatuksen oppimisympäristöissä, kuten lähiluonnossa ja liikenteessä. Lasten kanssa käsitellään heidän hyvinvointiaan edistäviä asioita kuten levon, ravinnon, liikunnan ja mielen hyvinvoinnin merkitystä. Lapsia autetaan tunteiden ilmaisussa ja itsesäätelyssä. Lasten tunnetaidot vahvistuvat, kun heidän kanssaan opetellaan havaitsemaan, tiedostamaan ja nimeämään tunteita. Lapsia ohjataan myös kunnioittamaan ja suojelemaan omaa ja toisten kehoa.

HARTOLASSA

Lapselle annetaan riittävästi aikaa harjoitella asioita ja autetaan lasta tarvittaessa. Ruokailussa opetellaan ottamaan sopiva ruoka-annos, maistellaan uusia makuja ja harjoitellaan hyviä tapoja. Onnimannissa taaperoille annetaan valmiit annokset ja heidän kanssaan harjoitellaan itsenäistä syömistä aikuisen tukemana. Aikuiset antavat kaikille lapsille ruoka-annokset silloin, kun siihen on perusteltu syy, esim. tartuntatautiepideemia.

Harjoitellaan aikuisen tukemana huolehtimaan henkilökohtaisesta hygieniasta. Iloitaan yhdessä lapsen onnistumisesta.

Turvataan lapsen mahdollisuus rauhoittumiseen ja riittävään lepoon. Harjoitellaan rentoutumista ja rauhoittumista.

Opetellaan huolehtimaan vaatteet ja reppu omaan naulakkoon, kengät niille kuuluvaan paikkaan, sekä askartelutarvikkeet, lelut ja muut käytössä olleet tavarat paikoilleen. Lapsen oman toiminnan ohjausta tuetaan sanallisesti ja tarvittaessa kuvien avulla.

Hyvät tunne- ja sosiaaliset taidot tukevat sosiaalisesti vastuullista käytöstä, ovat myönteisten ihmissuhteiden ja psyykkisen terveyden perusta, sekä tukevat oppimista. Taitoja harjoitellaan kaikissa arkipäivän tilanteissa, sekä käyttämällä Piki – ohjelmaa, jonka avulla harjoittelu on tavoitteellista ja pitkäkestoista. Ohjelma sisältää monipuoliset materiaalit henkilöstölle ja lapsille. Myös huoltajat saavat työkaluja lapsen kanssa toimimiseen, ja ohjelma sisältää materiaalia huoltajien kanssa tehtävää yhteistyötä varten. Sosioemotionaalaisia taitoja opetellaan kaikissa arjen tilanteissa käyttäen Piki- ohjelman lisäksi hyväksi leikkiä, keskusteluja, näytelmiä, nukketeatteria ja lastenkirjallisuutta. Lasten kokemuksia, satuja, tarinoita, draamaa ja kuvia käytetään apuna ja keskustelun herättäjänä.

Yhtenä turvallisen ja terveellisen kasvuympäristön osatekijänä ovat yhteiset säännöt. Niistä keskustellaan lasten kanssa pohtien miksi ja millaisia sääntöjä tarvitaan. Aikuiset valvovat niiden noudattamista.

Lapselle kerrotaan ihmiskehon kaikista osista ja opetetaan sanat, joilla eri osia kutsutaan. Tutustutaan lasten kanssa ihmiskehoon esim. katsomalla kuvia, piirtämällä, leikkimällä ja liikkumalla. Opetetaan lapselle, että hänen kehonsa on arvokas ja kukaan ei saa kosketella hänen kehonsa yksityisiä alueita. Lapsi itse asettaa rajat. Hyvästä kosketuksesta tulee hyvä ja turvallinen olo. Huono kosketus sattuu, pelottaa tai suututtaa. Jos jokin tilanne tai kosketus tuntuu pahalta, opetetaan, että lapsen pitää sanoa ei, lähteä pois tilanteesta ja kertoa aikuiselle. Opetetaan lapselle, että toista ihmistä voi koskettaa vain, jos se tuntuu toisesta mukavalta ja sallitulta.

Turvallisuus ja terveellisyys tarkoittaa myös sitä, ettei kukaan lapsista joudu kiusatuksi tai jää ryhmän ulkopuolelle.

Monilukutaito

Monilukutaitoa tarvitaan lasten ja perheiden arjessa, vuorovaikutuksessa sekä yhteiskunnallisessa osallistumisessa. Monilukutaito edistää lasten kasvatuksellista ja koulutuksellista tasa-arvoa. Varhaiskasvatuksen tehtävänä on tukea näiden taitojen kehittymistä.

Monilukutaito on kulttuurisesti moninaisten viestien ja ympäröivän maailman ymmärtämisen sekä vuorovaikutuksen näkökulmasta keskeinen perustaito. Monilukutaidolla tarkoitetaan erilaisten viestien tulkinna ja tuottamisen taitoja. Monilukutaidon perustana on laaja tekstikäsitelmä, jonka mukaan erilaiset tekstit voivat olla muun muassa kirjoitetussa, puhutussa, audiovisuaalisessa tai digitaalisessa muodossa. Siihen sisältyy erilaisia lukutaitoja kuten kuvanlukutaito, numeerinen lukutaito, medialukutaito ja peruslukutaito. Monilukutaito liittyy kiinteästi ajattelun ja oppimisen taitoihin. Lasten kanssa nimetään asioita ja esineitä sekä opetellaan erilaisia käsitteitä. Lapsia innostetaan tutkimaan, käyttämään ja tuottamaan viestejä erilaisissa, myös digitaalisissa, ympäristöissä. Monilukutaitoisiksi kehittyäkseen lapset tarvitsevat aikuisen mallia sekä rikkaasta tekstiympäristöstä, lasten tuottamaa kulttuuria sekä lapsille soveltuvia kulttuuripalveluja.

HARTOLASSA

Taaperoiden kanssa sanastoa kartutetaan nimeämällä esineitä ja asioita arkipäivän tilanteissa ja leikeissä, sekä katselemalla kuvakirjoja. Kerrotaan mitä kuvissa näkyy. Lapsen kasvaessa luetaan

satuja, tarinoita ja tietotekstejä. Lapsi tutustuu oman nimen kirjaimiin ja harjoittelee oman nimen kirjoittamista. Tutkitaan numeroita ja lasketaan määriä. Opetellaan havainnoimaan ja arvioimaan ympärillä olevia kuvia, tekstejä ja merkkejä. Tutkitaan mainoksia ja keskustellaan haluamisen, tarvitsemisen ja ostamisen eroista. Leikataan lehdistä kuvia, kirjaimia ja numeroita ja tehdään niistä erilaisia tuotoksia. Kartutetaan yleistietoa erilaisten tekstien kautta ja etsitään tietoa liittyen lasten kiinnostuksen kohteisiin ja vastauksia lasten kysymyksiin eri lähteistä. Kerrotaan omia asioita tai tarinoita, joita aikuiset kirjoittavat muistiin. Otetaan älypuhelimella tai iPadilla valokuvia ja videoita lasten touhuista ja katsotaan niitä yhdessä. Hyödynnetään Lukulumoa. Eläydytään tekstien sisältöihin, rohkaistaan lapsia kertomaan näkemästään ja kuulemastaan, sekä tunteista, joita sisällöt ovat herättäneet. Tehdään huoltajille reportaasi päivän tapahtumista.

Opetellaan ymmärtämään, että osa media esittämistä asioista on totta ja osa kuvitteellisia. Pohditaan omaa ja perheiden mediankäyttöä: mediasisältöjä, niiden parissa vietettyä aikaa sekä syntyneitä kokemuksia. Keskustellaan ikärajoista.

Kirjasto toimii tärkeänä yhteistyökumppanina kehitettäessä monilukutaitoa varhaiskasvatuksessa.

Digitaalinen osaaminen

Digitaalisuus on osa yhteiskuntaa, jossa lapsi kasvaa. Digitaalista osaamista tarvitaan ihmisten välisessä vuorovaikutuksessa, yhteiskunnassa toimimisessa ja oppimisessa. Digitaalisen osaamisen vahvistaminen edistää lasten koulutuksellista tasa-arvoa. Varhaiskasvatuksen tehtävänä on yhteistyössä kotien kanssa tukea lapsen ymmärrystä digitaalisuudesta.

Lasten kanssa tutkitaan ja havainnoidaan digitaalisuuden roolia arkielämässä. Digitaalisia välineitä, sovelluksia ja ympäristöjä hyödynnetään dokumentoinnissa, leikeissä, vuorovaikutuksessa, peleissä, tutkimisessa, liikkumisessa sekä taiteellisessa kokemisessa ja tuottamisessa. Mahdollisuudet harjoitella, kokeilla ja tuottaa sisältöjä itse ja yhdessä muiden lasten kanssa käyttäen apuna digitaalisia välineitä edistävät lasten luovan ajattelun ja yhteistoiminnan taitoja sekä monilukutaitoa. Henkilöstö ohjaa lapsia digitaalisten ympäristöjen monipuoliseen, vastuulliseen ja turvalliseen käyttöön.

HARTOLASSA

Digitaitoja tarvitaan yhteiskunnassamme välineenä jonkun tavoitteen saavuttamiseen ja varhaiskasvatuksessa tarkoituksena on uudenlaisen opetuksen ja oppimisen sekä uusien pedagogisten ratkaisujen mahdollistaminen. Digitalisaatio ei tarkoita tietotekniikkaa eikä digitointia. Digitalisaatiossa tietoa ja tietotekniikkaa hyödynnetään toiminnan muuttamiseen tai mahdollistamiseen.

Pienten lasten digitaalinen oppiminen ja taitojen kehittyminen alkaa arkipäivän tilanteissa ja leikeissä. Innostetaan lasta ihmettelemään asioita, kysymään ympäristön ilmiöistä ja etsimään vastauksia ja ratkaisuja. Nimetään ja selitetään ilmiöitä yhdessä. Harjoitellaan loogisen ajattelun

taitoja, kuten luokittelua, vertailua ja järjestykseen asettamista. Lasten kanssa havainnoidaan säännönmukaisuuksia ja toistuvia asioita.

Opetellaan kertomaan asioista ja omista ajatuksista sekä toimimaan yhdessä ja annettujen ohjeiden mukaisesti. Ohjeet voivat olla mm. kehollisia, visuaalisia tai sanallisia. Lapset saavat kokemuksia teknologiasta ja harjoittelevat ohjelmointiin liittyviä taitoja leikkien, pelaten ja yhdessä kokeillen sekä omia tuotoksia ideoimalla. Lapsia ohjataan keksimään itse uusia toiminta- ja liikkumistapoja tuttuihin leikkeihin ja arjen tilanteisiin. Rakennellaan, pelataan erilaisia pelejä, keksitään peleihin uusia sääntöjä tai tehtäviä. Pohditaan, mitä hyötyä sovelluksista on ihmiselle; esim. miten toimii Daisy, ja mitä se pitää sisällään.

Vähitellen kehittyvän digitaalisen osaamisen kautta lapsi saa mahdollisuuden ilmaista itseään, kokea iloa, osallisuutta ja yhteisöllisyyttä digitaalisissa ympäristöissä. Digilaitteita (älypuhelin, tabletti, tietokone, älytaulu) ja sovelluksia voidaan tutkia yhdessä ja hyödyntää niitä eri toiminnoissa lasten kanssa: esim. valokuvaaminen, (lasten touhujen) videointi, tiedon etsiminen ajankohtaisista lapsia kiinnostavista asioista, ilmiöistä ja mediasisällöistä, kuvasuunnistus, etävierailut Teamsin kautta esim. museoon, taidenäyttelyyn tai kirjastoon, huoltajan työpaikalle, ja yhteydenpito muiden kuntien varhaiskasvatustyksiköihin. Lukulumosta kuunnellaan satuja. Se sisältää satuja useilla eri kielillä.

Digitalisaatio tapahtuu pienin askelin ja lapsen ikä- ja kehitystaso huomioon ottaen. Varhaiskasvatus tarjoaa lapselle turvallisen oppimisympäristön, jossa median käyttötaitoja harjoitellaan yhdessä aikuisen kanssa. Tärkeää on kehittää kriittistä lukutaitoa ja miettiä lasten kanssa, millaiset asiat voivat olla todellisia ja kuinka kauan aikaa laitteiden parissa voi viettää. Lapsia ohjataan ystävällisyyteen ja toisten huomioimiseen. Opetellaan yhdessä laitteiden turvallista käyttöä ja niistä huolehtimista. Tavoitteena on tasapainoinen mediasuhde, jossa lapsella on kyky hyötyä ja nauttia mediasta.

Osallistuminen ja vaikuttaminen

Aktiivinen ja vastuullinen osallistuminen ja vaikuttaminen luovat perustan demokraattiselle ja kestäväälle tulevaisuudelle. Tämä edellyttää yksilöltä taitoa ja halua osallistua yhteisön toimintaan sekä luottamusta omiin vaikutusmahdollisuuksiinsa. Lasten oikeuksiin kuuluvat kuulluksi tuleminen ja osallisuus omaan elämään vaikuttavissa asioissa. Varhaiskasvatuksessa kunnioitetaan näitä demokratian toteutumisen keskeisiä periaatteita. Varhaiskasvatuksen tehtävä on tukea lasten kehittyviä osallistumisen ja vaikuttamisen taitoja sekä kannustaa oma-aloitteisuuteen. Lasten arvostava kohtaaminen, heidän ajatustensa kuunteleminen ja aloitteisiin vastaaminen vahvistavat lasten osallistumisen ja vaikuttamisen taitoja. Lapset suunnittelevat, toteuttavat ja arvioivat toimintaa yhdessä henkilöstön kanssa. Samalla lapset oppivat vuorovaikutustaitoja sekä yhteisten sääntöjen, sopimusten ja luottamuksen merkitystä. Henkilöstö huolehtii siitä, että jokaisella lapsella on mahdollisuus osallistua ja vaikuttaa. Osallistumisen ja vaikuttamisen kautta lasten käsitys itsestään kehittyy, itseluottamus kasvaa ja yhteisössä tarvittavat sosiaaliset taidot muovautuvat.

HARTOLASSA

Osallisuus on toisen kunnioittavaa kohtaamista, kuuntelemista ja toisen asemaan asettautumista, sekä toisen oman ajattelun mahdollistamista ja mahdollisuuksien antamista. Osallisuudella tarkoitetaan läsnäoloa ja aktiivista sitoutumista toimintaan. Vuorovaikutus on vahvasti sidoksissa osallisuuteen. Sensitiivinen kasvattaja eläytyy lapsen kokemusmaailmaan. Mitä pienempi lapsi on, sitä tärkeämpää on kasvattajan herkkyys. Hän vastaa lapsen perustarpeisiin ja on tukena ja turvana silloin, kun lapsi sitä tarvitsee. Hän vahvistaa lapsen rohkeutta oppia ja kokeilla uusia asioita ja jakaa lapsen kanssa hänen kiinnostuksen kohteitaan. Aikuisen turvassa lapsi uskaltaa ilmaista tunteitaan, ajatuksiaan ja kokemuksiaan. Mitä pienempi lapsi, sitä tärkeämpiä ovat lapsen sanattomat viestit.

Lapsen persoona kehittyy ja hänen rohkeutensa ilmaista itseään kasvaa, kun hän saa kokea, että hänen ajatuksensa ja toiveensa tulevat kuulluiksi ja toiset pitävät niitä kiinnostavina ja merkityksellisinä. Lapsella on oikeus tuntea iloa itsestään ja osaamisestaan ja kokea, että muutkin nauttivat hänen läheisyydestään.

Lapsen osallisuus ilmenee henkilökohtaisella tasolla, jolloin lapsi voi olla suunnittelemassa ja päättämässä henkilökohtaisiin tarpeisiin ja tavoitteisiin liittyvistä asioista. Päivittäiset toiminnot, kuten ruokailu, pukeminen, lepo ja henkilökohtaisesta hygieniasta huolehtiminen ovat tärkeitä vuorovaikutus- ja oppimistilanteita. Kun lapselle annetaan mahdollisuus ottaa itse ruoka-annoksensa ja päättää mitä ja kuinka paljon syö, hän oppii oma-aloitteisuutta, hänen itseluottamuksensa kasvaa ja hän oppii arvioimaan kuinka paljon syö. Kun lapsi saa vaikuttaa omiin asioihinsa, se synnyttää hallinnan tunnetta ja vastuuntuntoa. Ruokahävikkiä syntyy vähemmän, sillä lapsi harvoin vie bioastiaan itse ottamaansa ruokaa. Tämä tukee myös kestäväen kehityksen periaatteita. Toisaalta, jos lapsi ottaa liikaa eikä jaksakaan syödä, hän oppii tärkeän asian itsestään: hän oppii tunnistamaan mikä määrä ruokaa on sopivasti eikä syö liikaa. Taapero opettelee syömään aikuisen auttamana.

Pukemistilanteessa lapsi ei aina ymmärrä, miksi on tärkeää pukea esim. välivaatteet tai kurahousut. Kun hänelle annetaan mahdollisuus erehtyä, hän oppii kokemuksen kautta eikä vain noudata aikuisen ohjetta ymmärtämättä itse asiaa. Taapero harjoittelee pukemista ja pukee helpompia puettavia itse. Turhat säännöt (esim. jokainen lapsi käy ennen ulos lähtöä wc:ssä) eivät tue lapsen omaa ajattelua eivätkä oppimista. Voi olla, että lapsi on juuri käynyt wc:ssä aikuisen sitä huomaamatta, tai hän osaa jo tunnistaa, ettei hänen tarvitse käydä wc:ssä. Aikuisen tulee hyväksyä tämä. Taapero saattaa haluta istua potalla kirjan kanssa tai haluaa aikuisen seurakseen.

Osallisuus on myös omatoimisuutta ja toimimista yhdessä toisten lasten ja aikuisten kanssa. Lapset voidaan ottaa mukaan arjen askareisiin, esim. siivoukseen, järjestelyyn ja apulaisiksi. Pohditaan yhdessä, voidaanko joistakin rutiineista, säännöistä ja rajoituksista luopumalla antaa tilaa lasten toiveille ja mahdollistaa toimintojen toteutuminen totutusta poikkeavalla tavalla.

Oppivassa yhteisössä suunnitelmia voidaan muuttaa toiminnan aikana joustavasti lasten kiinnostuksen tai ideoiden mukaan. Toimimalla pienryhmissä lasten yksilöllisyys ja erilaiset tarpeet voidaan ottaa huomioon.

Lasten omat ideat synnyttävät innostusta ja sitoutumista toimintaan. Osallisuus ei ole vain lapsen yksittäisten toiveiden toteuttamista. Se on lasten ideoihin ja ajatuksiin perustuva yhteisen neuvottelun tulos. Osallisuus sisältää valinnan ja sitä seuraavan vastuun. Lapsi saa ikätasonsa ja kykyjensä mukaan osallistua toiminnan suunnitteluun ja valintojen tekemiseen toiminnoissa ja leikeissä, sekä harjoitella kantamaan vastuuta valinnoistaan. Valinta, joka ei kaikilta osin onnistunut kuten oletettiin, voi olla merkittävä oppimiskokemus. Harjoitellaan arvioimaan omaa ja ryhmän toimintaa.

3. Varhaiskasvatuksen toimintakulttuuri

Toimintakulttuuri on historiallisesti ja kulttuurisesti muotoutunut tapa toimia, joka muovautuu yhteisön vuorovaikutuksessa. Varhaiskasvatuksen järjestäjän ja varhaiskasvatusta johtavien henkilöiden tehtävänä on luoda edellytykset toimintakulttuurin kehittämiseksi ja arvioinnille varhaiskasvatuksen eri toimintamuodoissa ja yksiköissä. Toimintakulttuurin kehittämisen lähtökohtana on inklusiivinen varhaiskasvatus, jossa kukin lapsi voi toimia, kehittyä ja oppia omana ainutlaatuisena yksilönään sekä yhteisön jäsenenä.

Varhaiskasvatuksen toimintakulttuuri on kokonaisuus, joka rakentuu muun muassa

- arvoista ja periaatteista
- työtä ohjaavien normien ja tavoitteiden tulkinnasta
- oppimisympäristöistä ja työtavoista
- yhteistyöstä ja sen eri muodoista
- vuorovaikutuksesta ja ilmapiiristä
- henkilöstön osaamisesta, ammatillisuudesta ja kehittämisotteesta
- johtamisrakenteista ja -käytännöistä
- toiminnan organisoinnista, suunnittelusta, toteuttamisesta ja arvioinnista.

Toimintakulttuuria muovaavat tiedostetut, tiedostamattomat ja joskus myös tahattomat tekijät. Yhteisön kaikki jäsenet vaikuttavat toimintakulttuuriin, ja se puolestaan vaikuttaa kaikkiin jäseniin riippumatta siitä, tunnustetaanko sen merkitys vai ei.

Varhaiskasvatuksessa kaikkien työtapojen tulee tukea lapsen kehitystä ja oppimista. Ne tulee myös pystyä pedagogisesti perustelemaan. Henkilöstön on tärkeä tiedostaa, että heidän tapansa toimia ja olla vuorovaikutuksessa välittyy mallina lapsille, jotka omaksuvat varhaiskasvatusyhteisön arvoja, asenteita ja tapoja.

Varhaiskasvatuksen toimintakulttuuria kehitetään inklusion periaatteiden mukaisesti, ja se liittyy kokonaisvaltaisesti pedagogisen toiminnan toteuttamiseen⁸³. Inklusiivinen toimintakulttuuri edistää lasten osallisuutta ja oppimista ja vastaa kaikkien lasten erilaisiin tarpeisiin. Jokaisella lapsella on oikeus kuulua ryhmään, osallistua yhteiseen toimintaan sekä kasvaa omaan

⁸³ HE 148/2021 s. 30–31

potentiaaliinsa vahvuuksien ja myönteisten oppimiskokemusten avulla yhdessä vertaistensa kanssa. Lapsille tarjotaan sopivia oppimisen haasteita, ja heille turvataan tarvittava tuki (luku 5). Oppimisympäristöjä arvioidaan ja kehitetään yhdessä lasten kanssa heille sopiviksi.

Inklusiivisen varhaiskasvatuksen toteuttamisen edellytyksenä on laadukas pedagoginen ja erityispedagoginen osaaminen ja toiminta, huolenpito lasten hyvinvoinnista sekä henkilöstön sitoutuminen inklusion periaatteisiin. Inklusiivisen toimintakulttuurin toteuttaminen edellyttää inklusion johtamista, kehittämistä ja toteutumisen arviointia.

Toimintakulttuuri vaikuttaa varhaiskasvatuksen laatuun. Sillä on keskeinen merkitys varhaiskasvatuksen toteuttamisessa ja tavoitteiden saavuttamisessa. Varhaiskasvatustyön tavoitteita tukeva toimintakulttuuri luo suotuisat olosuhteet lasten kehitykselle, oppimiselle, osallisuudelle, turvallisuudelle, hyvinvoinnille sekä kestäväälle elämäntavalle.

Johtaminen vaikuttaa keskeisesti varhaiskasvatuksen toimintakulttuuriin, sen kehittämiseen ja laatuun. Varhaiskasvatuksen johtamisen lähtökohtana on jokaisen lapsen hyvinvoinnin ja oppimisen edistäminen. Toimintakulttuurin ja sen inklusiivisuuden kehittäminen edellyttää pedagogiikan johtamista, joka on varhaiskasvatuksen kokonaisuuden tavoitteellista ja suunnitelmallista johtamista, arviointia ja kehittämistä. Se sisältää kaikki ne toimenpiteet, joilla luodaan edellytykset henkilöstön hyvälle työolosuhteille, ammatillisen osaamisen ja koulutuksen hyödyntämiselle ja kehittämiselle sekä pedagogiselle toiminnalle (luku 4.1).

3.1 Toimintakulttuurin kehittäminen ja sitä ohjaavat periaatteet

Yhteisön toimintakulttuuri muuttuu jatkuvasti ja sitä arvioidaan ja kehitetään siten, että se tukee varhaiskasvatuksen tavoitteiden toteutumista. Yhteisiin tavoitteisiin sitoutuminen edistää arvoperustan ja oppimiskäsityksen toteutumista. Toimintakulttuurin vaikutusten pohdinta ja sen ei-toivottujen piirteiden tunnistaminen ja korjaaminen ovat tärkeä osa toimintakulttuurin kehittämistä. Jatkuvan kehittämisen perusedellytys on, että henkilöstö ymmärtää oman toimintansa taustalla vaikuttavien arvojen, tietojen ja uskomusten merkityksen sekä osaa arvioida niitä. Kehittämisessä on tärkeää toisia arvostava, koko yhteisöä osallistava ja luottamusta rakentava dialogi. Varhaiskasvatusta suunniteltaessa, järjestettäessä ja kehitettäessä on ensisijaisesti huomioitava lapsen etu. Lapsen etua on harkittava yksittäisen lapsen, lapsiryhmän ja yleensä lasten kannalta tapaus- ja tilannekohtaisesti.⁸⁴

Johtaja edistää osallistavaa toimintakulttuuria luomalla rakenteita ammatilliseen keskusteluun. Lisäksi johtaja rohkaisee työyhteisöä säännöllisesti kehittämään ja innovoimaan yhteistä toimintakulttuuria. Johtaja tukee yhteisön kehittymistä oppivaksi yhteisöksi, jossa osaamista kehitetään ja jaetaan. Päämääränä on, että yhteinen toiminta-ajatus ja toiminnan tavoitteet näkyvät käytännöissä. Johtaja vastaa siitä, että yhteisiä työkäytäntöjä tehdään näkyväksi ja että

⁸⁴ Varhaiskasvatuslaki 4 § ja HE 40/2018 vp, s. 85

niitä havainnoidaan ja arvioidaan säännöllisesti. Lapset ja huoltajat ovat mukana toimintakulttuurin kehittämisessä ja arvioinnissa.

Varhaiskasvatuksen toimintakulttuuria kehitetään seuraavien periaatteiden mukaisesti:

Oppiva yhteisö toimintakulttuurin ytimenä

Varhaiskasvatuksessa toimitaan yhteisönä, jossa lapset ja henkilöstö oppivat yhdessä ja toisiltaan. Oppivassa yhteisössä on tilaa erilaisille mielipiteille ja tunteille. Lapsia ja henkilöstöä kannustetaan rohkeasti jakamaan ajatuksiaan ja kokeilemaan uudenlaisia toimintatapoja. Jatkuvasti toimintaansa arvioiva ja kehittävä yhteisö haastaa itseään sekä tunnistaa ja hyödyntää vahvuuksiaan. Oppivassa yhteisössä arvostetaan kunnioittavaa ja huomaavaista käytöstä. Yhteisö rohkaisee kokeiluun, yrittämiseen ja sinnikkyyteen sekä sallii myös erehtymisen. Yhdessä tekeminen ja osallisuuden kokemukset vahvistavat yhteisöä.

Henkilöstöä kannustetaan itsearviointiin, tiedon ja osaamisen jakamiseen ja samalla ammatilliseen kehittymiseen. Yhdessä sovittujen tavoitteiden ja tehtävien pohdinta, oman työn säännöllinen arviointi sekä huoltajilta ja muilta yhteistyökumppaneilta saatu palaute edistävät yhteisön oppimista. Oppimista edistää myös kehittämistyöstä, arvioinneista ja tutkimuksesta saadun tiedon hyödyntäminen.

Leikkiin ja vuorovaikutukseen kannustava yhteisö

Leikkiin kannustavassa toimintakulttuurissa tunnustetaan leikin merkitys lapsen hyvinvoinnille ja oppimiselle. Henkilöstö tunnistaa leikkiä rajoittavia tekijöitä ja kehittää leikkiä edistäviä toimintatapoja ja oppimisympäristöjä. Lapsilla ja henkilöstöllä on mahdollisuus kokea yhdessä tekemisen ja leikin iloa. Yhteisössä kannustetaan kaikkia kekseliäisyyteen, mielikuvituksen käyttöön, omaan ilmaisuun ja luovuuteen. Leikki saa näkyä ja kuulua. Lasten leikkialoitteille, kokeiluille ja elämyksille annetaan tilaa, aikaa ja leikkirauhaa. Leikkiville lapsille ja aikuisille mahdollistetaan keskittyminen leikkiin.

Varhaiskasvatuksen toimintakulttuuriin kuuluu henkilöstön keskinäinen yhteistyö sekä vuorovaikutus huoltajien ja lähiympäristön kanssa. Yhteisön jäsenet kunnioittavat toisiaan ja arvostavat yhteistyötä. Yhteisö rohkaisee lapsia hyvään vuorovaikutukseen sekä toimimaan ryhmän jäsenenä. Henkilöstö tukee lasten vertaissuhteiden syntymistä ja vaalii ystävyyssuhteita. Turvallisessa yhteisössä puututaan ristiriitoihin ja opetellaan rakentavia keinoja niiden ratkaisemiseen.

Osallisuus, yhdenvertaisuus ja tasa-arvo

Inklusiivisessa toimintakulttuurissa edistetään osallisuutta, yhdenvertaisuutta⁸⁵ ja tasa-arvoa kaikessa toiminnassa. Lasten, henkilöstön ja huoltajien aloitteita, näkemyksiä ja mielipiteitä arvostetaan. Tämä edellyttää osallisuutta edistävien toimintatapojen sekä rakenteiden tietoista kehittämistä. Lasten ymmärrys yhteisöstä, oikeuksista, vastuusta ja valintojen seurauksista

⁸⁵ Varhaiskasvatuslaki 3 § 1 momentti 6 kohta

kehittyä osallisuuden kautta. Osallisuutta vahvistaa lasten sensitiivinen kohtaaminen ja myönteinen kokemus kuulluksi ja nähdyksi tulemisesta. Lasten ja huoltajien osallistuminen toiminnan suunnitteluun, toteuttamiseen ja arviointiin edistää osallisuutta. Jokainen henkilöstön jäsen on tärkeä osa kasvatusyhteisöä.

Yhteisön jäsenet tulevat kohdatuiksi ja kohdelluiksi yhdenvertaisina riippumatta henkilöön liittyvistä tekijöistä⁸⁶. Yhdenvertaisuus ei merkitse samanlaisuutta. Toimintakulttuurin kehittämisen kannalta on tärkeää, että yhdenvertaisuutta ja tasa-arvoa koskevista asenteista keskustellaan työyhteisössä. Lisäksi tulee pohtia, miten esimerkiksi kieleen, etnisyyteen, katsomukseen, vammaisuuteen, sukupuoleen ja sen moninaisuuteen liittyvät asenteet näkyvät puheissa, eleissä, teoissa ja toimintatavoissa. Vuorovaikutuksen ja kielenkäytön mallit sekä tavat toimia stereotyyppisten oletusten mukaisesti välittyvät lapsille. Varhaiskasvatus on sukupuolisensitiivistä. Henkilöstö rohkaisee lapsia tekemään valintoja ilman sukupuoleen tai muihin henkilöön liittyviin seikkoihin sidottuja stereotyyppisiä rooleja ja ennako-odotuksia. Henkilöstö tunnistaa lasten keskinäisten kohtaamisten eriarvoistavia piirteitä sekä puuttuu niihin hienotunteisesti ja johdonmukaisesti. Myönteisellä ja kannustavalla vuorovaikutuksella tuetaan lapsen oman identiteetin ja itsetunnon kehitystä.

Kulttuurinen moninaisuus ja kielitietoisuus

Varhaiskasvatus on osa kulttuurisesti muuntuva ja monimuotoista yhteiskuntaa. Kulttuurinen moninaisuus nähdään voimavarana. Yhteisössä tunnustetaan, että oikeus omaan kieleen, kulttuuriin, uskoon ja katsomukseen on perusoikeus. Varhaiskasvatuksessa arvostetaan ja hyödynnetään moninaista kulttuuriperintöä ja kansalliskieliä sekä yhteisön ja ympäristön kulttuurista, kielellistä ja katsomuksellista monimuotoisuutta. Tämä edellyttää henkilöstöltä tietoa kulttuureista ja katsomuksista sekä taitoa nähdä ja ymmärtää asioita monesta näkökulmasta ja asettua toisen asemaan. Erilaisista ajattelu- ja toimintatavoista keskustellaan rakentavasti ja luodaan myös uusia tapoja toimia yhdessä. Samalla edistetään kulttuurisesti kestävä kehitystä.

Kielitietoisessa varhaiskasvatuksessa tiedostetaan, että kielet ovat läsnä jatkuvasti ja kaikkialla. Henkilöstö ymmärtää kielen keskeisen merkityksen lasten kehityksessä ja oppimisessa, vuorovaikutuksessa ja yhteistyössä sekä identiteettien rakentumisessa ja yhteiskuntaan kuulumisessa. Monikielisyyden näkyväksi tekeminen tukee lasten kehitystä kulttuurisesti moninaisessa maailmassa. Henkilöstön tulee tiedostaa, että he ovat lapsille kielellisiä malleja, ja kiinnittää huomiota omaan kielenkäyttöön. Henkilöstö rohkaisee lapsia käyttämään kieltä monipuolisesti. Lasten kielelliset lähtökohdat huomioidaan, ja heille annetaan aikaa ja mahdollisuuksia vaihteleviin kielenkäytön tilanteisiin.

Hyvinvointi, turvallisuus ja kestävä elämäntapa

Varhaiskasvatuksessa arvostetaan terveellisiä, turvallisia ja liikunnallisia elämäntapoja. Varhaiskasvatuksen yhteisössä liikutaan monipuolisesti sisällä ja ulkona sekä vältetään pitkäkestoista istumista. Lasten hyvinvointia edistetään antamalla mahdollisuus päivän aikana

⁸⁶ Yhdenvertaisuuslaki (1325/2014) 7 ja 8 §

rauhottumiseen ja lepoon sekä tarjoamalla monipuolista, terveellistä ja riittävää ravintoa. Toimintakulttuurin kehittämisessä huomioidaan yhteisön mahdollisuus toimia kiireettömässä ja keskittymistä edistävässä ympäristössä. Selkeä ja suunnitelmallinen, mutta joustava päivän rakenne edistää hyvinvointia.

Varhaiskasvatuksessa pidetään huolta koko yhteisön fyysisestä, psyykkisestä ja sosiaalisesta turvallisuudesta. Lasta tulee suojata väkivallalta, kiusaamiselta ja muulta häirinnältä⁸⁷. Lapsella on oikeus saada lohdutusta sitä tarvitessaan. Varhaiskasvatuksessa ei sallita kiusaamista, väkivaltaa eikä häirintää. Kiusaaminen tunnistetaan, siihen puututaan ja sitä ehkäistään tietoisesti ja suunnitelmallisesti osana toimintakulttuurin kehittämistä. Olennaista kiusaamisen ennaltaehkäisyssä on tukea lasten vertaissuhteita ja yhteisön hyvinvointia. Henkilöstöllä on keskeinen rooli lasten sosiaalisten ja emotionaalisten taitojen harjoittelun ja kehittymisen tukemisessa. Lasten kanssa opetellaan tunnistamaan ja ratkaisemaan ristiriitoja rakentavasti. Häirintä-, kiusaamis- tai väkivaltilanteista keskustellaan lasten huoltajien kanssa ja etsitään yhdessä ratkaisuja. Turvallisuuden edistämiseen kuuluu myös tapaturmien suunnitelmallinen ehkäisy ja seuranta, turvallisuuskasvatus sekä tiloista ja välineistä huolehtiminen. Varhaiskasvatus edellyttää toimivaa ja sitoutunutta turvallisuuden johtamista sekä turvallisuusasiat hallitsevaa henkilöstöä.

Kaikessa toiminnassa huomioidaan ekologisesti, sosiaalisesti, kulttuurisesti ja taloudellisesti kestävä elämäntavan välttämättömyys. Arjen valinnoilla ja toimilla ilmennetään vastuullista suhtautumista luontoon ja ympäristöön. Varhaiskasvatuksessa edistetään välineiden ja tilojen yhteiskäyttöä, kohtuullisuutta, säästäväisyyttä, korjaamista ja uusiokäyttöä.

HARTOLASSA

Varhaiskasvatuksen toimintakulttuurin ytimenä on aikuisen ja lapsen välinen myönteinen, välittävä, kannustava ja hellä vuorovaikutus. Aikuiset huomioivat kaikki lapset ja ymmärtävät lasten erilaisia ilmaisu tapoja.

Lasten osallisuus on varhaiskasvatuksen toimintakulttuurin keskiössä. Osallisuus on vertaiskulttuuria, jossa yksilö tuntee olevansa pidetty ja arvostettu, sekä kuuluvansa yhteisöön, jossa kokee tulevansa kuulluksi. Varhaiskasvatuksessa aikuiset huolehtivat, että kaikilla lapsilla on yhtäläiset mahdollisuudet osallistua ja vaikuttaa ikätasonsa mukaisesti. He kuuntelevat herkillä korvalla lasten aloitteita ja vastaavat niihin lasten osallisuutta ja toimijuutta tukevalla tavalla. Aina ilmaisu ei ole puhetta vaan varsinkin pienimmillä lapsilla se voi olla ilmeitä, kehonkieltä; pyrkimystä jakaa asioita aikuisen kanssa. Lapsi on osallinen häneen liittyvien asioiden käsittelyssä ja lapsen varhaiskasvatussuunnitelman laatimisessa ikänsä ja kehitystasonsa mukaan.

Toimintatavat ja ilmapiiri vaikuttavat koko yhteisön hyvinvointiin. Toista arvostava ja kunnioittava vuorovaikutus sekä hyvät käytöstavat ja yhteisten sääntöjen noudattaminen on merkittävä osa toimintakulttuuria. Aikuisten muodostama työyhteisö on tärkeä malli lapsille, ja

⁸⁷ Varhaiskasvatuslaki 10 §

sen vuoksi työyhteisössä kiinnitetään erityistä huomiota esimerkilliseen toimintaan ja toisia kunnioittavaan keskinäiseen vuorovaikutukseen.

Lapselle on ominaista leikkiä. Leikkiympäristöissä lelut ja muut leikissä tarvittavat välineet ovat saatavilla, ja tiloja käytetään monipuolisesti leikkiin. Aikuinen voi toimia leikin mahdollistajana ja sen kehittäjänä tai olla siinä osallisena lasten rinnalla. Piha ja lähiympäristö tarjoavat erilaisia leikkipaikkoja eri vuodenaikoina.

Fyysinen aktiivisuus lisää hyvinvointia, tukee oppimista ja luo pohjaa terveellisille elämäntavoille. Liikunta kuuluu lapsen jokaiseen varhaiskasvatuspäivään. Lasten aloitteiden lisäksi voidaan hyödyntää erilaisia välineitä, valmiita materiaaleja, ideaoppaita ja asiantuntijoita, kuten liikuntaneuvojaa ja Päijät-Hämeen Liikunnan ja Urheilun edustajia. Varhaiskasvatuksen henkilöstö on osallistunut Liikuntaleikkikoulun ohjaaja- koulutukseen.

Kulttuurinen moninaisuus ja kielet ovat vahvasti läsnä lasten arjessa, milloin ryhmässä on muuta kuin suomea äidinkielenään puhuvia lapsia. Suomalaiseen kulttuuriin, elämäntapoihin ja historiaan perehdytään, niitä arvostetaan ja ne huomioidaan arjessa. Vähemmistökulttuuria edustavan lapsen kulttuuria voidaan tuoda esille huoltajan kanssa sovitulla tavalla. Jokainen lapsi kohdataan yksilönä.

Lapsen kokonaisvaltainen hyvinvointi on varhaiskasvatuksen ydintehtävä. Varhaiskasvatuksessa huolehditaan koko yhteisön fyysisestä, psyykkisestä ja sosiaalisesta turvallisuudesta ja hyvinvoinnista. Koko varhaiskasvatuksen henkilöstö on sitoutunut kiusaamiseen puuttumiseen ja sen estämiseen.

Kestävän elämäntavan periaatteisiin voidaan tutustua keskustellen, tehtävien muodossa ja käytännön tasolla. Huolehditaan tavaroista ja leluista, pidetään ympäristö siistinä sisällä ja ulkona, harjoitellaan jätteiden lajittelua, opetellaan säästäväisyyttä välttämällä turhaa veden juoksumista ja käytetään jättemateriaalia askarteluihin ja muihin lasten tuotoksiin.

Henkilöstö, tiimit ja koko varhaiskasvatusyhteisö arvioivat jatkuvasti omaa toimintaansa sen kehittämiseksi. Toimintakulttuuriin liittyvää keskustelua käydään säännöllisesti viikkopalavereissa, tiimipalavereissa, kahvitteluissa ja iltapalavereissa. Työntekijöillä on mahdollisuus keskustella varhaiskasvatuksen johtajan kanssa työpäivän lomassa tai tarvittaessa työpäivän päätteeksi. Myös Lasten kuntoutustyöryhmässä / Oppilashuoltoryhmässä voidaan pohtia varhaiskasvatuksen toimintakulttuuriin ja sen kehittämiseen liittyviä asioita. Varhaiskasvatuksen johtaja käy henkilöstön kanssa vuosittain kehityskeskustelut.

Varhaiskasvatuksen toimintakulttuurin kehittäminen edellyttää varhaiskasvatuksen kokonaisuuden tavoitteellista ja suunnitelmallista johtamista. Johtaja luo rakenteet kasvattajayhteisön säännölliselle ammatilliselle keskustelulle, mahdollistaa lapsen varhaiskasvatussuunnitelman edellyttämät toimet ja seuraa niiden toteutumista. Toimintakulttuurin kehittäminen sisältää kaikki ne toimenpiteet, joilla luodaan edellytykset laadukkaalle varhaiskasvatukselle. Se tarkoittaa myös hyvien työolosuhteiden takaamista ja työntekijöiden ammatillisen osaamisen kehittämistä.

Varhaiskasvatuksen toimintakulttuuri heijastuu lapsen perheeseen ja lähipiiriin. Luottamuksellinen yhteistyö lasten huoltajien kanssa konkretisoituu päivittäisessä

vuoropuhelussa ja keskustelussa lapsen ja perheen kuulumisista ja hyvinvoinnista. Henkilöstö pyytää aktiivisesti palautetta heidän tyytyväisyydestään lapsen varhaiskasvatukseen ja siihen liittyvään yhteistyöhön. On tärkeää, että perheet kokevat tulevansa aidosti kohdatuiksi ja olevansa osallisia lapsensa varhaiskasvatuksessa kullekin perheelle ominaisella tavalla.

3.2 Varhaiskasvatuksen oppimisympäristöt

Varhaiskasvatuksessa tavoitteena on varmistaa kehittävä, oppimista edistävä, inklusiivinen, terveellinen ja turvallinen sekä esteetön oppimisympäristö⁸⁸. Oppimisympäristöillä tarkoitetaan tiloja, paikkoja, yhteisöjä, käytäntöjä, välineitä ja tarvikkeita, jotka tukevat lasten kehitystä, oppimista ja vuorovaikutusta. Oppimisympäristön käsite sisältää varhaiskasvatuksessa muun muassa fyysisen, psyykkisen ja sosiaalisen ulottuvuuden. Oppimisympäristöjä kehitetään siten, että varhaiskasvatukselle asetetut tavoitteet voidaan saavuttaa, ja että ne tukevat lasten terveen itsetunnon sekä sosiaalisten ja oppimisen taitojen kehittymistä. Ergonomia, ekologisuus, viihtyisyys ja esteettömyys sekä tilojen valaistus ja akustiikka, sisäilman laatu ja siisteys otetaan huomioon oppimisympäristöjä rakennettaessa ja kehitettäessä.

Oppimisympäristöjä suunnitellaan ja rakennetaan yhdessä lasten kanssa. Niiden tulee tukea lasten luontaista uteliaisuutta ja oppimisen halua sekä ohjata leikkiin, fyysiseen aktiivisuuteen, tutkimiseen sekä taiteelliseen ilmaisuun ja kokemiseen. Lapsilla tulee olla mahdollisuus tutkia maailmaa kaikilla aisteillaan ja koko kehollaan. Oppimisympäristöt tarjoavat lapsille vaihtoehtoja mieluisaan tekemiseen, monipuoliseen ja vauhdikkaaseen liikkumiseen, leikkeihin ja peleihin sekä rauhalliseen oleiluun ja lepoon. Lasten ideat, leikit ja heidän tekemänsä työt näkyvät oppimisympäristöissä.

Oppimisympäristöissä voidaan toteuttaa monenlaista pedagogista toimintaa ja ne muuntuvat tarpeen mukaan. Henkilöstön tulee ottaa huomioon lasten kiinnostuksen kohteet, yksilölliset taidot ja tarpeet sekä varhaiskasvatuksen toteuttamisen periaatteet (luku 4). Varhaiskasvatuksen oppimisympäristöissä toimitaan joustavasti erikokoisissa ryhmissä, joissa jokaisella yhteisön jäsenellä on mahdollisuus osallistua toimintaan ja vuorovaikutukseen. Toiminta pedagogisesti tarkoituksenmukaisissa ryhmissä edistää lasten ja henkilöstön keskittymistä sekä lapsilähtöistä toimintaa.

Yhteisesti sovitut säännöt ja toimintatavat auttavat luomaan ilmapiiriltään turvallisen, muita kunnioittavan ja yhteisvastuullisen oppimisympäristön. Turvallisessa ilmapiirissä erilaisten tunteiden näyttäminen on sallittua ja henkilöstö auttaa lapsia tunteiden ilmaisussa ja itsesäätelyssä. Lapsia rohkaistaan kysymään, ja lasten kysymyksiin vastataan.

Oppimisympäristöjä suunnitellaan ja kehitetään siten, että ne vahvistavat yhdenvertaisuutta ja sukupuolten tasa-arvoa. Tämä mahdollistaa perinteisten sukupuolistereotyyppien rikkomisen.

⁸⁸ Varhaiskasvatuslaki 3 § 1 momentti 2 kohta ja 10 §

Oppimisympäristöissä edistetään lasten kielellistä kehitystä ja kielitietoisuutta sekä tuodaan näkyväksi kulttuurista moninaisuutta.

Luonto sekä pihat, leikkipuistot ja muut rakennetut ympäristöt ovat myös varhaiskasvatuksen oppimisympäristöjä. Ne tarjoavat kokemuksia, materiaaleja ja monipuolisia mahdollisuuksia leikkiin ja tutkimiseen. Niitä hyödynnetään liikunta- ja luontoelämysten ja oppimisen paikkoina.

Lasten saatavilla ja käytössä tulee olla riittävästi monipuolisia, ikätasoisia, pedagogisia ja turvallisia leikki- ja toimintavälineitä, ja niissä on huomioitava lasten yksilölliset tuen tarpeet ja mielenkiinnonkohteet. Teknologia on osa monipuolista ja lasta osallistavaa oppimisympäristöä. Varhaiskasvatuksessa käytetään digitaalisia välineitä, sovelluksia ja ympäristöjä tarkoituksenmukaisella tavalla. Lasten omia digitaalisia laitteita, leluja ja muita välineitä käytetään varhaiskasvatuksen järjestäjän määrittämällä tavalla, ja niiden käytöstä sovitaan huoltajien kanssa.

Yhteistyö muiden toimijoiden kanssa sekä fyysiset että virtuaaliset vierailut esimerkiksi kirjastoon, museoon, kulttuuriperintökohteisiin, konsertteihin, teatteriin ja huoltajien työpaikoille rikastavat lasten oppimisympäristöjä. Oppimisympäristöjen suunnittelu tarjoaa myös luontevan yhteistyömahdollisuuden henkilöstön ja huoltajien välille.

HARTOLASSA

Varhaiskasvatuksen oppimisympäristö on kokonaisuus, joka syntyy yhdessä toimimisesta ja tekemisestä. Kokemus oppimisympäristöstä on aina yksilöllinen, ja siihen vaikuttavat lapsi itse, sosiaaliset suhteet, ilmapiiri ja vuorovaikutus. Varhaiskasvatuksen tärkein laatutekijä näkyy lasten ja henkilöstön välisessä vuorovaikutuksessa. Lasten keskinäiset suhteet ja henkilöstön välinen yhteishenki vaikuttavat oppimisympäristön kokemiseen.

Varhaiskasvatuksessa kaikkein tärkein oppimisympäristö on tunneympäristö. Lapsen perusturvallisuus rakentuu aikuisen hyväksyvistä läsnäolosta luoden lapselle perusturvallisuuden ja luottamuksen siihen, että aikuinen tahtoo hyvää ja on kärsivällinen. Merkittävää on aikuisen ja lapsen kohtaaminen, miten aikuinen katsoo lasta hyväksyvästi, puhuu lapselle, koskettaa häntä ja ohjaa eri tilanteissa. Aikuisen tulee olla herkkä lapsen tunteille. Työyhteisön aikuiset ovat tärkeä esimerkki lapsille.

Hyvässä tunneympäristössä lapsi kokee kuuluvansa ryhmään. Ryhmäytymistä edesautetaan pedagogisella suunnittelulla, yhteisillä leikeillä ja toiminnoilla, kannustamalla ja huolehtimalla, että jokainen lapsi tulee kuulluksi, sekä pienryhmätoiminnalla. Pienryhmien kokoonpanon suunnittelun pohjana ovat henkilöstön lapsituntemus ja lasten tarpeet ja toiveet. Leikeissä on tärkeää kuulla lapsen toive mieluisasta leikkipaikasta ja leikkikaverista, mutta myös oppia leikkimään muidenkin kuin vain parhaan kaverin kanssa. Aikuiset huolehtivat, ettei kukaan jää ryhmän ulkopuolelle ja kaikki voivat osallistua toimintaan. Aikuiset tukevat lasten osallistumista yksilöllisten tarpeiden mukaisesti.

Fyysinen oppimisympäristö rakentuu sisä- ja ulkotiloista sekä lähiympäristöstä. Sisätiloja, kalusteita ja välineitä käytetään monipuolisesti ja niitä voi muunnella käyttötarkoituksen

mukaan. Erilaisten leikkien rakentaminen sisätiloihin onnistuu pitämällä leikkivälineet ja roolivaatteet lasten saatavilla.

Vantussa käytäviä voidaan käyttää aktiiviseen liikkumiseen. Laitetaan esille välineitä, tarroja, tai toimintakuvia, joita lapset saavat itsenäisesti käyttää / liikkua kuvallisen ohjeen mukaan siirtyessään paikasta toiseen ja odottelutilanteissa. Tilanteesta toiseen voidaan liikkua eri tavoin, esim. varpaillaan tai kontaten.

Säännöt ovat tärkeä osa toimivaa ja turvallista oppimisympäristöä. Lapsi harjoittelee yhteisten sääntöjen noudattamista aikuisten ja vertaisten tukemana. Pyritään kielloista sallimiseen ja viestinnässä lasten suuntaan keskitytään siihen mitä, saa tehdä (älä juokse > kävele). Vältetään turhia sääntöjä, jotka estävät liikkumista ja taitojen harjoittelua.

Ulkona lapsilla on tilaa leikkiä ja liikkua. Yksiköiden pihan lisäksi hyödynnetään lähiympäristön metsät, leikkipuisto ja muu lähiympäristö. Hartolan kirjasto, museo alueineen, urheilukenttä ja seurakunta monipuolistavat oppimisympäristöä. Digitaaliset oppimisympäristöt kiinnostavat lasta ja niitä voi hyödyntää esim. taiteen ja kulttuurin kokemisessa ja uusiin asioihin tutustuttaessa. Henkilöstöä koulutetaan digitaalisten oppimisympäristöjen hyödyntämisessä.

Oppimisympäristöjen tulee olla turvallisia kaikilla tasoilla. Sisä- ja ulkotilojen, materiaalien, lelujen ja muiden välineiden turvallisuuteen kiinnitetään jatkuvaa huomiota. Pihat tarkastetaan säännöllisesti, ettei siellä ole mitään lapsille kuulumatonta. Piha-alueella vuodenaikojen vaihtelun tuomat tekijät otetaan huomioon toiminnoissa.

Aikuiset ovat läsnä eri tilanteissa valvoen lasten turvallisuutta. Yksiköillä on yhteiset säännöt ja sovitut rajat. Varhaiskasvatuksella on Suunnitelma lasten suojaamiseksi kiusaamiselta ja häirinnältä, sekä Toimintamalli aikuisen epäasialliseen käytökseen puuttumiseksi lasta tai nuorta kohtaan. Lapsille opetetaan omaan kehoon liittyviä turvataitoja ja liikennekäyttäytymistä.

3.3 Yhteistyö varhaiskasvatuksessa

Yhteistyöllä edistetään varhaiskasvatuksen tavoitteita sekä varhaiskasvatuksen laadukasta pedagogista toimintaa. Vastuu yhteistyön toteutumisesta ja suunnitelmallisuudesta on varhaiskasvatuksen järjestäjillä⁸⁹.

Huoltajien kanssa tehtävä yhteistyö

Huoltajien kanssa tehtävällä yhteistyöllä on tärkeä merkitys varhaiskasvatuksessa⁹⁰. Yhteistyön tavoitteena on huoltajien ja henkilöstön yhteinen sitoutuminen lasten terveen ja turvallisen kasvun, kehityksen ja oppimisen edistämiseen. Luottamuksen rakentaminen sekä tasa-arvoinen vuorovaikutus ja keskinäinen kunnioitus tukevat kasvatusyhteistyötä.

⁸⁹ Varhaiskasvatuslaki 7 §

⁹⁰ Varhaiskasvatuslaki 3 § 1 momentti 10 kohta

Kasvatustyöhön liittyvistä arvoista, tavoitteista ja vastuista keskustellaan sekä henkilöstön kesken että huoltajien kanssa. Yhteistyö on vuorovaikutteista ja edellyttää varhaiskasvatuksen henkilöstöltä aloitteellisuutta ja aktiivisuutta. Yhteistyössä huomioidaan perheiden moninaisuus, lasten yksilölliset tarpeet sekä huoltajuuteen ja vanhemmuuteen liittyvät kysymykset. Tarvittaessa keskusteluissa käytetään tulkkia molemminpuolisen ymmärryksen varmistamiseksi⁹¹.

Yhteistyöllä voi olla erilaisia tehtäviä ja muotoja lapsen varhaiskasvatuksen aikana. Lasten päivittäiset tapahtumat ja kokemukset jaetaan huoltajien kanssa. Kannustavat ja lapsen kehitystä ja oppimista myönteisesti kuvaavat viestit ovat tärkeitä. Huoltajan ja henkilöstön havainnot ja keskustelut lapsen päivästä luovat pohjan lapsen kokonaisvaltaisen hyvinvoinnin turvaamiselle.

Yhteistyön merkitys on erityisen tärkeää siirtymävaiheissa, kuten lapsen aloittaessa varhaiskasvatuksessa ja varhaiskasvatuksen aikaisissa siirtymissä, lapsen vaihtaessa päiväkotia tai aloittaessa esiopetuksen. Yhteisellä keskustelulla on erityinen tehtävä laadittaessa lapsen varhaiskasvatussuunnitelmaa (luku 1.3). Yhteistyön merkitys huoltajan kanssa korostuu lapsen tukea suunniteltaessa ja toteutettaessa (luku 5). Luottamuksellinen ilmapiiri mahdollistaa huoltajan ja henkilöstön välisen yhteistyön myös haastavissa tilanteissa, esimerkiksi huolen herätessä lapsen hyvinvoinnista.

Lasten huoltajilla tulee olla mahdollisuus osallistua varhaiskasvatuksen toiminnan ja kasvatustyön tavoitteiden suunnitteluun ja kehittämiseen yhdessä henkilöstön ja lasten kanssa. Huoltajien kanssa tehtävässä yhteistyössä hyödynnetään tieto- ja viestintäteknologiaa. Yhteistyö voi tukea myös huoltajien keskinäistä vuorovaikutusta. Huoltajien verkostoituminen ja yhteinen toiminta erilaisissa tilaisuuksissa vahvistaa yhteisöllisyyttä ja antaa tukea henkilöstön työlle.

Yhteistyö eri tahojen kanssa

Yhteistyön tavoitteena on varmistaa laadukkaan varhaiskasvatuksen toteuttaminen ja kehittäminen. Varhaiskasvatuslain mukaan kunnan on varhaiskasvatusta järjestäessään toimittava monialaisessa yhteistyössä ja luotava tarvittavat yhteistyörakenteet⁹². Yksityisen palveluntuottajan on tarpeen mukaan toimittava monialaisessa yhteistyössä⁹³.

Varhaiskasvatuksen yhteistyötahoilla tarkoitetaan kaikkia niitä alueellisia ja paikallisia toimijoita, joiden kanssa varhaiskasvatuksen on luontevaa tehdä yhteistyötä. Yhteistyö esimerkiksi muusta opetuksesta, liikunnasta, kirjastosta ja kulttuurista vastaavien tahojen ja muiden lähiympäristön toimijoiden kanssa lisää oppimisympäristöjen monipuolisuutta ja tukee varhaiskasvatuksen tavoitteita. Muita varhaiskasvatuksen yhteistyötahoja ovat esimerkiksi järjestöt, katsomusyhteisöt kuten seurakunnat, poliisi sekä ravitsemus- ja siivouspalvelut.

Kunnan varhaiskasvatuksen ja sen alueella toimivien yksityisten varhaiskasvatuspalvelujen tuottajien sekä kuntien välinen yhteistyö ja sen kehittäminen on tärkeää. Varhaiskasvatuksen

⁹¹ Kielilaki (423/2003) 18 § ja ulkomaalaislaki (301/2014) 203 §

⁹² Varhaiskasvatuslaki 7 ja 22 §

⁹³ Varhaiskasvatuslaki 7 §

järjestäjät voivat kehittää toimintaansa yhteistyössä korkeakoulujen, oppilaitosten, tutkimuslaitosten ja viranomaisten kanssa.

Varhaiskasvatuksessa tehdään yhteistyötä myös lastenneuvolan ammattilaisten, lastensuojelun sekä muiden terveydenhuollon ja sosiaalipalveluiden toimijoiden kanssa. Yhteistyön merkitys korostuu, kun jollain näistä tahoista herää huoli lapsen kehityksestä tai hyvinvoinnista tai kun lapsen tukea suunnitellaan ja järjestetään. Laajaan terveystarkastukseen sisällytetään varhaiskasvatuksen henkilöstön arvio alle kouluikäisen lapsen selviytymisestä ja hyvinvoinnista varhaiskasvatuksessa huoltajan kirjallisella suostumuksella. Varhaiskasvatuksen henkilökunnan antama arvio on tärkeä osa lapsen kokonaisvaltaisen kasvun, kehityksen ja hyvinvoinnin arviointia sekä tuen tarpeiden varhaista tunnistamista monialaisessa yhteistyössä.⁹⁴

HARTOLASSA

Varhaiskasvatuksessa kaikkein tärkein yhteistyötaho ovat lasten huoltajat. Huoltajien kanssa tehtävän yhteistyön perustana on luottamus ja toisen ihmisen kunnioittaminen ja tavoitteena yhteinen sitoutuminen lapsen kasvun, kehityksen ja oppimisen edistämiseen. Yhteistyö on vuorovaikutteista ja varhaiskasvatuksen henkilöstö toimii aktiivisena ja aloitteellisena osapuolena.

Päivittäiset kohtaamiset huoltajien tuodessa ja hakiessa lasta ovat tärkeitä. Näissä kohtaamisissa vaihdetaan kuulumisia, kerrotaan lapsen varhaiskasvatuspäivän tapahtumista ja kokemuksista, sekä kuunnellaan perheiden ilon- ja huolenaiheita. Niiden kautta tutustutaan molemmin puolin ja rakennetaan luottamusta.

Suunnitelmallista ja säännöllistä yhteistyötä huoltajien kanssa tehdään mm. vasu- palaverissa, vanhempainvarteissa, vanhempain- ja perheidenilloissa ja juhlissa. Varhaiskasvatus tarjoaa lasten huoltajille mahdollisuuden verkostoitumiseen ja yhteiseen toimintaan erilaisissa tapahtumissa, juhlissa, sekä varhaiskasvatuksen Vanhempaintoimikunnassa.

Älypuhelin on nopea väline kaikkien yhteydenpitoon ja viestintään, ja sen kautta huoltajille voidaan lähettää kuvia lapsen päivästä, hänen tekemisistään ja tuotoksistaan tai muista lapsen tärkeinä pitämistä asioista. Kannustavat ja lapsen kehitystä ja oppimista myönteisesti kuvaavat viestit ovat tärkeitä. Huoltajille kerrotaan rehellisesti myös kehityksen ja oppimisen haasteista. Yhteistyön merkitys korostuu siirtymävaiheissa ja silloin kun lapsi tarvitsee tukea kehitykseensä ja oppimiseensa. Hartolassa hyödynnetään Daisy- toiminnanohjausjärjestelmää ja esiopetuksessa Wilmaa yhteistyössä huoltajien kanssa. Huoltajien kanssa neuvotellaan kullekin perheelle sopivat tavat tiedottamiseen ja keskusteluun.

Varhaiskasvatuksen Vanhempaintoimikunta on tärkeä osa varhaiskasvatuksen toimintaa. Sen tehtävänä on varhaiskasvatuksen toiminnan tukeminen, sekä vanhempien välisen kanssakäymisen ja yhteisöllisyyden lisääminen. Vanhempaintoimikunnan jäsenet voivat osallistua varhaiskasvatuksen arviointiin ja kehittämiseen. He voivat olla myös mukana

⁹⁴ Valtioneuvoston asetus neuvolatoiminnasta, koulu- ja opiskeluterveydenhuollosta sekä lasten ja nuorten ehkäisevästä suun terveydenhuollosta (338/2011) 7, 9 ja 13 § sekä varhaiskasvatuslaki 7 §

toteuttamassa erilaisia tapahtumia. Vanhempaintoimikunnan toiminnan määrittävät vanhemmat itse sellaiseksi mihin aika ja resurssit riittävät. Sen toimintaan ovat tervetulleita kaikki vanhemmat. Vanhempaintoimikunnan kokouksiin voi osallistua tarpeen mukaan varhaiskasvatuksen henkilöstöä.

Varhaiskasvatus tekee yhteistyötä eri tahojen kanssa lasten tarpeita vastaavasti. Lasten asioita koskeva yhteistyö edellyttää huoltajien mukanaoloa tai lupaa lapsen asioiden käsittelyyn. Lastensuojelullisissa asioissa huoltajien lupaa ei tarvita. Yhteistyö lastenneuvolan ja lapsen kuntoutuksesta vastaavien erityistyöntekijöiden on säännöllistä ja jatkuvaa. Varhaiskasvatuksessa täytetään yhteenveto 4-vuotiaan neuvolatarkastusta varten.

Lapsen tutkimuksiin ja kuntoutukseen liittyvänä yhteistyötahona voi olla Päijät-Hämeen keskussairaala. Lastensuojelun kanssa tehtävä yhteistyö lapsen ja hänen perheensä asioissa voi olla ennaltaehkäisevää tai osana korjaavaa työtä.

Hartolan Yhtenäiskoulun kanssa tehdään yhteistyötä liittyen mm. erilaisiin kulttuuritapahtumiin ja toiminnan kehittämiseen. Yhteistyötä tehdään myös kunnan muiden toimialojen kanssa. Yhteistyössä järjestöjen (mm. Martat, Havo, 4H) ja Hartolan Vanhempainyhdistys ry:n kanssa voidaan järjestää erilaisia tapahtumia.

Yhteistyö monien eri toimijoiden kanssa kehittää varhaiskasvatuksen osaamista ja toimintaa. Kehittämistyötä tehdään paitsi paikallisten yhteistyökumppaneiden kanssa, myös seudullisesti Päijät-Hämeen kuntien (Asikkala, Heinola, Hollola, Lahti, Kärkölä, Orimattila, Padasjoki, Sysmä) kanssa ja viisikkokuntien (Joutsa, Pertunmaa, Sysmä, Toivakka, Hartola) kanssa. Järjestetään yhteisiä koulutuksia ja osallistutaan seudullisiin hankkeisiin.

Varhaiskasvatus tekee päivittäin yhteistyötä ruokapalveluntoimittajan kanssa.

4. Varhaiskasvatuksen pedagogisen toiminnan suunnittelu ja toteuttaminen

4.1 Pedagogisen toiminnan viitekehys

Varhaiskasvatuksen pedagogista toimintaa ja sen toteuttamista kuvaa kokonaisvaltaisuus. Tavoitteena on edistää lasten oppimista ja hyvinvointia sekä laaja-alaista osaamista (kuvio 1). Pedagoginen toiminta toteutuu lasten ja henkilöstön välisessä vuorovaikutuksessa ja yhteisessä toiminnassa. Lasten omaehtoinen, henkilöstön ja lasten yhdessä ideoima sekä henkilöstön suunnittelema toiminta täydentävät toisiaan. Varhaiskasvatuksen pedagoginen toiminta läpäisee kasvatuksen, opetuksen ja hoidon kokonaisuuden.

Kuvio 1. Varhaiskasvatuksen pedagogisen toiminnan viitekehys

Tavoitteellisen ja inklusiivisen toiminnan perustan luovat arvoperusta (luku 2.4), oppimiskäsitys (luku 2.5), niihin pohjautuva toimintakulttuuri (luku 3) sekä monipuoliset oppimisympäristöt (luku 3.2), yhteistyö (luku 3.3), työtavat (luku 4.3) ja lapsen tuki (luku 5). Lasten mielenkiinnon kohteet ja tarpeet sekä heidän kasvuympäristöönsä liittyvät merkitykselliset asiat ovat toiminnan suunnittelun lähtökohtana. Lähtökohtana ovat myös luvussa 4.5 kuvatut oppimisen alueet. Laadukkaan pedagogisen toiminnan edellytyksenä on suunnitelmallinen dokumentointi, arviointi

ja kehittäminen (luvut 4.2 ja 7). Laaja-alaisen osaamisen tavoitteet ohjaavat osaltaan toiminnan suunnittelua (luku 2.7).

Pedagogisen toiminnan tavoitteita ja periaatteita tarkennetaan paikallisissa varhaiskasvatussuunnitelmissa. Tavoitteita tarkennettaessa otetaan huomioon varhaiskasvatuksen eri toimintamuodot, niiden henkilöstörakenne ja muut ominaispiirteet. Paikallinen varhaiskasvatussuunnitelma sekä lasten varhaiskasvatussuunnitelmat (luku 1.3) ovat lapsiryhmän toiminnan suunnittelun lähtökohtia. Toimintaa toteutetaan niin, että jokaisella lapsella on oikeus edetä oppimisessaan siten, että varhaiskasvatuksesta ja esiopetuksesta muodostuu lapselle mielekäs jatkumo.

4.2 Pedagoginen dokumentointi

Pedagoginen dokumentointi on varhaiskasvatuksen suunnittelun, toteuttamisen, arvioimisen ja kehittämisen keskeinen työmenetelmä. Se on jatkuva prosessi, jossa havainnot, dokumentit ja niiden vuorovaikutuksellinen tulkinta muodostavat ymmärrystä pedagogisesta toiminnasta. Pedagoginen dokumentointi mahdollistaa lasten ja huoltajien osallistumisen toiminnan arviointiin, suunnitteluun ja kehittämiseen.

Pedagoginen dokumentointi tuottaa tietoa lasten elämästä, kehityksestä, kiinnostuksen kohteista, ajattelusta, oppimisesta ja tarpeista sekä lapsiryhmän toiminnasta konkreettisella ja monipuolisella tavalla. Yksittäisten dokumenttien, esimerkiksi valokuvien, piirrosten tai henkilöstön havaintojen, avulla voidaan yhdessä lasten kanssa tarkastella heidän kehitystään ja oppimistaan. Lasten jo saavuttamat tiedot ja taidot, kiinnostuksen kohteet ja tarpeet tulevat näkyväksi pedagogisen dokumentoinnin kautta ja ovat toiminnan suunnittelun perusta.

Suunnitelmallisen dokumentoinnin tavoitteena on, että henkilöstö oppii tuntemaan yksittäistä lasta, ymmärtämään lasten välisiä suhteita sekä ryhmän henkilöstön ja lasten välisen vuorovaikutuksen luonnetta. Pedagogisen dokumentoinnin tarkoitus on toteuttaa varhaiskasvatusta lapsilähtöisesti. Dokumentoinnin avulla saatuja tietoja ja ymmärrystä hyödynnetään esimerkiksi työtapojen, oppimisympäristöjen, toiminnan tavoitteiden, menetelmien ja sisältöjen jatkuvassa muokkaamisessa lasten kiinnostusta ja tarpeita vastaavaksi. Lapsen varhaiskasvatussuunnitelma on osa pedagogisen dokumentoinnin prosessia (luku 1.3). Suunnitelmallista pedagogista dokumentointia tarvitaan myös lapselle annettavan tuen tarpeiden arvioinnissa (luku 5).

Pidemmältä aikaväliltä kootut dokumentit ovat tärkeä osa pedagogisen toiminnan arviointia, henkilöstön toiminnan itsearviointia (luku 7.1) sekä toimintakulttuurin kehittämistä.

HARTOLASSA

Varhaiskasvatuksen toiminta, sen suunnitelmallisuus ja tavoitteellisuus, sekä lasten kehitys saadaan näkyväksi dokumentoimalla niitä. Pedagogisen dokumentoinnin pohjana on lapsen

havainnointi kaikissa arjen tilanteissa; hänen vahvuutensa, työskentelytapansa ja – tottumuksensa, käyttäytymisensä, oppimisensa ja onnistumisensa, ajatuksensa, toiveensa, sekä sosiaaliset suhteensa. Havainnot kirjataan pedagogiseen päiväkirjaan. Lapsen tekemät tuotokset, leikki, kertomukset ja kokemukset ovat osa dokumentointia ja arviointia.

Lapsi harjoittelee itsearviointia ja oppii havainnoimaan omia kokemuksiaan, tunteitaan, vahvuuksiaan ja omaa oppimistaan. Koottu dokumentointi auttaa lasta huomaamaan oma edistymisensä. Huoltajien havainnot ovat tärkeä osa pedagogista dokumentointia ja heidän kanssaan keskustellaan säännöllisesti lapsen työskentelemisestä ja oppimisesta. Pedagogisen dokumentoinnin kautta syntyy dialogia, joka vahvistaa osallisuutta.

Digitalisaatiota hyödynnetään havainnoinnissa ja dokumentoinnissa. Pedagogisen dokumentoinnin välineinä voivat pedagogisen päiväkirjan lisäksi olla esim. kasvun kansiot, valokuvat, sekä lasten ja huoltajien kertomukset. Daisya hyödynnetään soveltuvien osien.

Varhaiskasvatuksen pedagoginen dokumentointi hyödyttää myös monialaisia yhteistyökumppaneita kuten esim. lastenneuvolan terveydenhoitajaa ja lapsen kuntoutukseen osallistuvia erityistyöntekijöitä. Henkilöstö täyttää lapsen 4-v. neuvolaa varten erillisen havainnointilomakkeen ja tarvittaessa esim. puhe-, fysio- tai toimintaterapeutit ja keskussairaala voivat hyödyntää varhaiskasvatuksessa lapsesta tehtyjä havaintoja.

4.3 Monipuoliset työtavat

Työtapojen valintaa ohjaavat varhaiskasvatukselle asetetut tehtävät ja tavoitteet sekä lasten ikä, tarpeet, edellytykset ja kiinnostuksen kohteet. Toiminnalliset sekä luovuutta ja osallisuutta edistävät työtavat ovat lapsille luontevia oppimisen tapoja. Tällaisia ovat esimerkiksi lasten omaehtoinen ja ohjattu leikki, tutkiminen, liikkuminen sekä taiteellinen kokeminen ja ilmaisu. Digitaalisia välineitä, sovelluksia ja ympäristöjä hyödynnetään toiminnassa. Monipuoliset työtavat ovat sekä oppimisen väline että opettelun kohde. Tämän vuoksi on tärkeää, että henkilöstö ohjaa lapsia kokeilemaan ja käyttämään erilaisia työtapoja erikokoisissa ryhmissä sekä itsenäisesti. Työskenneltäessä lapsia rohkaistaan kyselemään ja ihmettelemään sekä päättelämään ja ratkaisemaan ongelmia yhdessä.

Henkilöstöltä edellytetään ammattitaitoa ja herkkyyttä tunnistaa eri tilanteiden pedagogisia mahdollisuuksia. Tämä näkyy muun muassa taitona havaita lasten aloitteita ja tunnetiloja sekä muuttaa ja suunnata omaa toimintaansa niiden mukaisesti. Lasten aloitteet voivat olla kehollisia ja sanattomia, joten niiden ymmärtäminen ja niihin vastaaminen edellyttävät henkilöstöltä sensitiivistä läsnäoloa ja lapsen hyvää tuntemista.

Lapset ottavat osaa työtapojen suunnitteluun ja valintaan omien edellytystensä mukaisesti. Lapsilla tulee olla mahdollisuus tutkia maailmaa kaikilla aisteillaan ja koko kehollaan sekä kokeilla erilaisia työtapoja. Työtapojen vaihteleva käyttö tarjoaa eri-ikäisille ja eri tavoin oppiville lapsille onnistumisen kokemuksia. Monipuoliset työtavat edellyttävät monipuolisia oppimisympäristöjä. Työtapojen käytössä hyödynnetään henkilöstön ja lasten osaamista sekä kokeillaan ja kehitetään uusia työtapoja.

HARTOLASSA

Osallisuus on ohjaava periaate varhaiskasvatuksen työtapojen suunnittelussa ja toteuttamisessa. Pienimpien lasten kohdalla tämä tarkoittaa, että aikuinen tulkitsee lapsen sanattomia viestejä ja aloitteita ja mukauttaa oman toimintansa suhteessa lapsen toimintaan. Uusia tietoja ja taitoja opetellaan toiminnallisuuden kautta, kokeillen ja itse tekemällä. Kaiken ikäisten lasten kanssa nostetaan lasten kokemusmaailmasta heitä kiinnostavia asioita ja ilmiöitä ihmeteltäviksi ja tutkittaviksi ja tehdään niistä yhdessä oivalluksia.

Uusia tietoja ja taitoja kartutetaan toiminnallisia työtapoja käyttäen painottaen itse tekemistä, kokemista ja kokeilemista. Varhaiskasvatuksen keskeiset työtavat ovat leikki, liikkuminen, luova toiminta ja tutkiminen. Toimintoja toteutetaan pienryhmissä, parityöskentelynä tai yksilötyöskentelynä. Toisinaan toimitaan suuremmalla joukolla ja erilaisia tapahtumia voidaan toteuttaa koko varhaiskasvatuksen voimin.

Varhaiskasvatuksessa vältetään pitkäaikaista istumista ja katkaistaan istuminen esim. hakemalla itse tarvittavia välineitä, työskentelemällä seisten, yhteisellä taukojumpalla tai liikuntaleikillä.

Lapsille tarjotaan mahdollisuuksia taiteelliseen kokemiseen ja ilmaisemiseen myös muualla kuin varhaiskasvatuksen toimintaympäristössä.

4.4 Leikki kehityksen, oppimisen ja hyvinvoinnin lähteenä

Leikki on keskeinen toimintatapa varhaiskasvatuksessa. Varhaiskasvatuksen tehtävä on tarjota kaikille lapsille mahdollisuuksia erilaisiin leikkeihin. Leikki edistää lapsen kehitystä, oppimista ja hyvinvointia. Leikissä lapsi oppii, mutta lapselle itselleen leikki ei ole tietoisesti oppimisen väline vaan tapa olla ja elää sekä hahmottaa maailmaa. Kokemukset, jotka herättävät lapsissa tunteita, uteliaisuutta ja kiinnostusta, virittävät leikkiin.

Lapselle leikin merkitys syntyy leikistä itsestään. Leikki tuottaa lapsille iloa ja mielihyvää. Leikkiessään lapset ovat aktiivisia toimijoita: he jäsentävät ja tutkivat ympäröivää maailmaa, luovat sosiaalisia suhteita sekä muodostavat merkityksiä kokemuksistaan. Leikissä lapset rakentavat käsitystä itsestään ja muista ihmisistä. Leikkiessään lapset sekä jäljittelevät että luovat uutta ja muuntavat näkemäänsä. Samalla he mallintavat ja testaavat haaveitaan ja toiveitaan. Mielikuvitus mahdollistaa sen, että lapset voivat kokeilla erilaisia rooleja ja ideoita, joita he muuten eivät voisi toteuttaa. Leikkiessään lapset voivat käsitellä itselleen vaikeita kokemuksia. Leikissä on turvallista kokeilla, yrittää ja erehtyä.

Leikissä yhdistyvät keskeiset oppimista edistävät elementit: innostus, yhdessä tekeminen ja omien taitojen haastaminen. Leikki kehittyy ja saa eri muotoja kokemusten karttuessa. Henkilöstön ja lasten sekä lasten keskinäinen vuorovaikutus luovat perustan ajattelun ja kielen kehitykselle sekä kehittyville leikkiäidoille. Lapset havainnoivat, kokeilevat ja oppivat yhteisön sääntöjä leikissä. Ryhmässä leikkiessään lapset oppivat säätelämään tunteitaan ja tahtomistaan sekä huomioimaan

toisten ihmisten näkökulmia. Yhteisöllisyys kasvaa leikin kautta ja vahvistaa myönteistä tunneilmastoa.

Leikki on varhaiskasvatuksen keskeinen työtapana. Pedagogisessa toiminnassa voidaan leikin juonen kehittämisessä ja leikkimaailmojen rakentamisessa yhdistää esimerkiksi draamaa, improvisaatiota tai satuja. Henkilöstön tulee tiedostaa keskittyneen tutkimisen, spontaanin luovan ilmaisun sekä vauhdikkaiden liikunta- ja peuhausleikkien merkitys lasten hyvinvoinnille ja oppimiselle. Eri tilanteita voi rikastaa leikinomaisuudella. Lorut, sanaleikit, laulut ja yhteinen hassuttelu vahvistavat myönteistä ilmapiiriä, mikä tukee oppimista ja hyvinvointia.

Henkilöstön tehtävä on turvata leikin edellytykset inklusiivisten periaatteiden mukaisesti, ohjata leikkiä sopivalla tavalla ja huolehtia siitä, että jokaisella lapsella on mahdollisuus olla osallisena yhteisissä leikeissä omien taitojensa ja valmiuksiensa mukaisesti. Henkilöstön tulee suunnitelmallisesti ja tavoitteellisesti tukea lasten leikin kehittymistä sekä ohjata sitä joko leikin ulkopuolelta tai olemalla itse mukana leikissä. Henkilöstön fyysinen ja psyykinen läsnäolo tukee lasten välistä vuorovaikutusta ja ehkäisee ristiriitatilanteiden syntymistä.

Henkilöstön tulee havainnoida ja dokumentoida lasten leikkiä. Leikin havainnointi lisää henkilöstön ymmärrystä lasten ajattelusta ja kiinnostuksen kohteista sekä heidän tunteistaan ja kokemuksistaan. Havaintoja käytetään leikin ja muun toiminnan suunnittelussa ja ohjaamisessa. Henkilöstöltä edellytetään herkkyyttä ja ammattitaitoa sekä sukupuolisensitiivisyyttä havaita lasten leikkialoitteita ja vastata niihin sopivalla tavalla.

Pitkäkestoiseen leikkiin tarvitaan aikaa, rauhaa ja tilaa sekä sopivia ja lasten saatavilla olevia leikkivälineitä ja materiaaleja. Oppimisympäristöjen tulee joustaa leikkien mukaan, sillä leikit eivät välttämättä pysy paikallaan niille nimetyissä tiloissa.

Lasten kulttuurin ja lapsille suunnatun median tunteminen auttaa henkilöstöä ymmärtämään lasten leikkejä. Myös erilaiset pelit sekä digitaaliset välineet ja sovellukset tarjoavat niihin monenlaisia mahdollisuuksia. Leikkiin kannustavassa oppimisympäristössä myös aikuinen on oppija. Henkilöstö keskustelee leikin merkityksestä ja lasten leikkeihin liittyvistä havainnoista huoltajien kanssa. Tällä tavoin voidaan edistää leikkien jatkumista kotona tai varhaiskasvatuksessa.

HARTOLASSA

Leikki on yksi lapsen tärkeimmistä tavoista oppia ja oivaltaa. Leikissä ovat mukana kaikki aistit. Leikissä hän saa erilaisia kokemuksia ja oppii roolien kautta eläytymään toisen ihmisen asemaan. Leikissä lapsi oppii sääntöjä, jotka liittyvät rooleihin, lasten välisiin suhteisiin, leikkitalanteisiin ja juoneen. Aikuiset luovat toimintakulttuurin ja leikkiympäristön, joka mahdollistaa leikin. Lapsi osallistuu aktiivisesti leikkiympäristön suunnitteluun ja luomiseen. Lelut ja muut leikeissä tarvittavat välineet ovat helposti saatavilla.

Leikissä huomioidaan lapsen kiinnostuksen kohteet, toiveet ja kaverisuhteet. On tärkeää, että lapset saavat itse valita leikkikaverinsa, mutta tärkeää on opettaa lasta leikkimään myös muiden

kuin parhaiden kaverien kanssa. Tällöin aikuinen jakaa lapset pienryhmiin ja tarvittaessa on mukana ohjaamassa leikin kulkua.

Aikuiset ovat leikissä läsnä havainnoiden ja auttaen tarvittaessa leikin aloittamisessa. He huolehtivat, että kaikki lapset pääsevät mukaan ja tarvittaessa tukevat lasta hänelle haasteellisissa leikkitilanteissa. Aikuiset voivat toimia malleina, sekä rikastaa ja laajentaa leikkiä tuomalla siihen uusia ulottuvuuksia. Leikissä voidaan käyttää apuna kuvia ja aikuinen voi kielellisesti tulkita ja sanoittaa leikkitilanteessa tapahtuvia käänteitä väärinymmärrysten ehkäisemiseksi. Aikuisen tehtävänä on rikastaa leikkiä ja mahdollistaa lapsen osallisuus, elämys ja ilo myös ilman yhteistä kieltä. Aikuinen toimii leikkiperinteen välittäjänä.

Annetaan leikille aikaa ja tilaa ja mahdollisuus jatkaa leikki loppuun. Lapsi saa leikistä ja vuorovaikutuksesta toisten kanssa iloa, sekä oppii kieltä ja vuorovaikutustaitoja. Hän kehittää mielikuvitustaan ja luovuuttaan, sekä ongelmanratkaisutaitojaan, oivaltaa asioita ja saa onnistumisen kokemuksia.

Lapset saavat tuoda leikkejä ja lelupäivinä leluja kotoa varhaiskasvatukseen. Unilelu voi olla lapsen mukana varhaiskasvatuksessa.

4.5 Oppimisen alueet

Oppimisen alueet kuvaavat varhaiskasvatuksen pedagogisen toiminnan keskeisiä tavoitteita ja sisältöjä. Ne ohjaavat henkilöstöä monipuolisen ja pedagogisen toiminnan suunnittelussa ja toteuttamisessa yhdessä lasten kanssa. Lapsilla on oikeus saada monipuolisia kokemuksia oppimisen eri alueista. Oppimisen alueet eivät ole erikseen toteutettavia, toisistaan irrallisia kokonaisuuksia, vaan niiden aihepiirejä yhdistetään ja sovelletaan lasten mielenkiinnon kohteiden ja osaamisen mukaisesti. Oppimisen alueet on ryhmitelty esiopetussuunnitelman perusteiden⁹⁵ mukaisesti viideksi kokonaisuudeksi:

- Kielten rikas maailma
- Ilmaisun monet muodot
- Minä ja meidän yhteisömme
- Tutkin ja toimin ympäristössäni
- Kasvan, liikun ja kehityn.

Oppimisen alueita yhdistelevä ja soveltava pedagoginen toiminta mahdollistaa asioiden ja ilmiöiden laaja-alaisen tarkastelun ja tutkimisen. Lasten mielenkiinnon kohteet ja kysymykset ovat toiminnan keskeinen lähtökohta. Aihepiirit voivat nousta esimerkiksi leikeistä, saduista, retkistä tai spontaaneista vuorovaikutustilanteista lasten ja henkilöstön kesken tai lasten keskinäisessä vuorovaikutuksessa. Tapa, jolla oppimisen alueiden tavoitteita käsitellään, vaihtelee valittujen

⁹⁵ Esiopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2014

aihepiirien, tilanteiden ja lasten oppimisen mukaan. Henkilöstön tehtävänä on varmistaa, että pedagoginen toiminta edistää eri-ikäisten lasten kehitystä ja oppimista.

Kielten rikas maailma

Varhaiskasvatuksen tehtävä on vahvistaa lasten **kielellisten taitojen** ja **valmiuksien** sekä **kielellisten identiteettien** kehittymistä. Varhaiskasvatuksessa vahvistetaan lasten uteliaisuutta ja kiinnostusta kieliin, teksteihin ja kulttuureihin. Kielen kehityksen tukeminen kytkeytyy lapsen monilukutaidon kehittymiseen (luku 2.7). Lisäksi se on yhteydessä muun muassa lasten kulttuuriseen osaamiseen ja vuorovaikutukseen liittyvään laaja-alaiseen osaamiseen. Kehittyvät kielelliset taidot avaavat lapsille uusia vaikuttamisen keinoja, mahdollisuuksia osallisuuteen ja aktiiviseen toimijuuteen.

Kieli on lapsille sekä oppimisen kohde että väline. Sen avulla lapsi ottaa haltuun erilaisia tilanteita ja asioita sekä toimii vuorovaikutuksessa muiden kanssa, ilmaisee itseään ja hankkii tietoa. Lasten kielellistä kehitystä tukee monipuolinen varhaiskasvatuksen kieliympäristö sekä yhteistyö huoltajien kanssa. Varhaiskasvatuksessa lapsille annetaan kannustavaa ja johdonmukaista palautetta heidän kielenkäyttö- ja vuorovaikutustaidoistaan.

Varhaiskasvatuksessa tuetaan jokaisen lapsen opetuskielen taitojen kehittymistä. Kasvatuksessa ja opetuksessa otetaan huomioon, että lapset kasvavat erilaisissa kielellisissä ympäristöissä, ja että he voivat samaan aikaan omaksua useita eri kieliä. Kotien tavat käyttää kieltä ja olla vuorovaikutuksessa vaihtelevat, ja kodeissa voidaan puhua useita kieliä. Kielellistä ja kulttuurista moninaisuutta tehdään varhaiskasvatuksessa näkyväksi yhteistyössä huoltajien kanssa. Tämä osaltaan tukee lasten kielellisten identiteettien kehittymistä. Kieleen ja kulttuuriin liittyviä tarkentavia näkökulmia varhaiskasvatuksessa käsitellään luvussa 4.6.

Kielen oppimisen kannalta on tärkeää tiedostaa, että saman ikäiset lapset voivat olla eri vaiheissa kielen kehityksen eri osa-alueilla. **Kielelliset identiteetit kehittyvät**, kun lapsia ohjataan ja tuetaan kielellisten taitojen ja valmiuksien keskeisillä osa-alueilla.

Kuvio 2. Lasten kielen kehityksen keskeiset osa-alueet varhaiskasvatuksessa

Vuorovaikutustaitojen kehittymisen kannalta lasten kokemukset kuulluksi tulemisesta ja siitä, että heidän aloitteisiinsa vastataan, ovat tärkeitä. Henkilöstön sensitiivisyys ja reagointi myös lasten

non-verbaaleihin viesteihin on keskeistä. Vuorovaikutustaitojen kehittymistä tuetaan kannustamalla lapsia kommunikoimaan toisten lasten ja henkilöstön kanssa.

Lasten **kielen ymmärtämisen taitoja** tuetaan runsaan kielellisen mallintamisen avulla. Johdonmukainen toiminnan sanallistaminen ja keskusteleminen tukevat lasten sanavarannon kehittymistä. Erilaisissa varhaiskasvatuksen tilanteissa käytetään kuvailevaa ja tarkkaa kieltä. Tarvittaessa käytetään kuvia, esineitä ja tukiviittomia.

Lasten **puheen tuottamisen taitojen** kehittymistä seurataan ja ohjataan. Lapsia rohkaistaan puhumaan eri tilanteissa sekä aikuisten että toisten lasten kanssa. Tämä auttaa lapsia käyttämään ja ymmärtämään puhuttua kieltä. Lasten kanssa kiinnitetään vähitellen huomiota myös äänensävyihin ja äänenpainoihin.

Lasten **kielen käyttötaitoja** ohjataan ja kielen käyttöä pohditaan yhdessä lasten kanssa eri tilanteissa. Tavoitteena on tilannetietoisien kielen käytön vahvistuminen. Lasten kanssa harjoitellaan kertomista, selittämistä ja puheen vuorottelua. Lisäksi eläytyminen, huumorin käyttö sekä hyvien tapojen opettelu vahvistavat lasten kielen käyttötaitoja. Tutustuminen erilaisiin teksteihin tukee kielen käyttötaitojen kehittymistä ja auttaa lapsia havaitsemaan puhutun ja kirjoitetun kielen eroja.

Lasten kielellinen ilmaisu monipuolistuu, kun heidän **kielellinen muistinsa** ja **sanavarantonsa** laajenee. Henkilöstön tehtävä on tukea tietoisesti tätä kehitystä. Kielellisen muistin kehittymistä tukevat esimerkiksi lorujen ja laululeikkien käyttö. Kielellä leikittely, nimeäminen sekä kuvaavien sanojen käyttäminen edistävät lasten kielellisen muistin ja sanavarannon kehittymistä. Kiireetön keskustelu ja lukeminen sekä tarinoiden kerronta tarjoavat mahdollisuuksia pohtia sanojen ja tekstien merkityksiä ja opetella uusia käsitteitä asiayhteyksissä.

Lähiympäristön eri kielten havainnointi tukee lasten **kielitietoisuuden kehittymistä**. Henkilöstön tehtävänä on herättää ja lisätä lasten kiinnostusta suullista ja kirjoitettua kieltä sekä vähitellen myös lukemista ja kirjoittamista kohtaan. Kielen havainnoinnin ja tutkimisen avulla suunnataan lasten huomiota sanojen merkityksistä kielen muotoihin ja rakenteisiin, kuten sanoihin, tavuihin ja äänteisiin. Lapsia rohkaistaan kirjoittamaan ja lukemaan leikillisesti.

Varhaiskasvatuksessa käytetään rikkaita ja vaihtelevia tekstejä. Lasten kanssa tutustutaan monipuolisesti lastenkirjallisuuteen. Lapsille kerrotaan tarinoita, ja heitä kannustetaan itse keksimään niitä. Lasten kertomuksia, loruja ja sanallisia viestejä dokumentoidaan. Monilukutaitoa tukevassa varhaiskasvatuksessa puheen rinnalla käytetään muun muassa visuaalisia, auditiivisia ja audiovisuaalisia viestejä sekä tekstejä.

HARTOLASSA

Kieli on vuorovaikutuksen, ajattelun, ymmärtämisen ja oppimisen väline. Pieni lapsi ilmaisee itseään kokonaisvaltaisesti kommunikoivin elein, ilmein ja liikkein. Hän oppii kielen arkisissa tilanteissa jäljittelemällä ja olemalla vuorovaikutuksessa toisten kanssa. Aikuinen tukee lapsen

kielen kehitystä esim. olemalla kiinnostunut lapsen kiinnostuksen kohteista, käyttämällä hyväksi arkisia tilanteita, sanoittamalla omaa ja lapsen toimintaa, sekä käyttämällä kuvia apuna ja muistin tukena. Lapsen sana- ja käsitevarasto laajenee, kun aikuinen nimeää esineitä ja asioita, katsoo lapsen kanssa kuvia, keskustelee niistä lapsen kanssa. Lapselle luetaan erilaisia tekstejä, loruja, riimejä ja runoja. Lapsen kanssa keskustellaan arjen tilanteissa hänen toiveistaan, tunteistaan ja mielipiteistään. Kerrotaan lapselle satuja ja tarinoita. Sadutetaan lasta ja kirjoitetaan muistiin hänen ajatuksiaan, kokemuksiaan ja tunteitaan.

Kieli on paitsi puhumista, myös kuuntelemista ja vuorottelua. Harjoitellaan kertomista, kysymistä ja vastaamista, sekä keskustelemista ryhmän jäsenenä. Leikissä lapsi harjoittelee vuorovaikutusta ja ilmaisua sekä oppii vertaisilta. Tukemalla lapsen leikkimistä ja rikastamalla ja sanoittamalla sitä aikuinen edesauttaa lapsen oppimista.

Lapsen luontaista kiinnostusta kieleen tuetaan ja tarjotaan mahdollisuuksia kielellä leikkittelyyn, sekä monipuolisiin elämyksiin kielen parissa. Harjoitellaan esim. kuullun erottelua, kuullun ymmärtämistä ja kuullun mieleen palauttamista. Opetellaan kuuntelemaan lasten nimien alkuaäänteitä ja tunnistamaan kirjaimia. Lapsi näkee kirjoitettua tekstiä. Hän kuulee puhetta, joka muuttuu kirjoitukseksi ja näkee kirjoitusta, joka muuttuu puheeksi. Harjoitellaan monipuolisesti lukemaan ja kirjoittamaan oppimisen valmiuksia.

Suun motorikka liittyy olennaisena osana kielelliseen kehitykseen. Harjoitellaan suun motorisia taitoja monipuolisen leikinomaisen suujumpan avulla. Harjoitellaan puhaltamista, imemistä, riimejä ja loruja. Harjoittelun välineiksi sopivat esim. pillit, höyhenet, massapallot ja saippuakuplat. Lasten kanssa voidaan opetella d-kieltä; rotta onkin dotta. Suujumpasta käy myös näkkileivän tai muun kovan syötävän pureskelu ja kiisselin imeminen paksulla pillillä. Hampaita ja poskia voi ”pestä” kielellä. Peilistä voidaan tarkastella, miten kieli liikkuu tai millaisia ilmeitä syntyy.

Suujumpan avulla lapset tulevat tietoisiksi omasta kasvojen ja suun alueestaan. He oppivat tunnistamaan erilaisia kielen asentoja ja oivaltavat, miten oman kielen avulla voi vaikuttaa äänneiden lausumiseen. Suujumppa tukee lapsen suun ja kasvojen alueen motorikan kehitystä, millä on vaikutusta myös syömiseen.

Ilmaisun monet muodot

Varhaiskasvatuksen tehtävänä on tavoitteellisesti tukea lasten **musiikillisen, kuvallisen, käsityöllisen, sanallisen ja kehollisen ilmaisun** kehittymistä sekä tutustuttaa heitä eri taiteenaloihin ja kulttuuriperintöön. Lasten ilmaisulle on luonteenomaista kokonaisvaltaisuus ja ilmaisun eri muotojen luova yhdisteleminen. Taiteellinen kokeminen ja ilmaiseminen edistävät lasten oppimisedellytyksiä, sosiaalisia taitoja ja myönteistä minäkuvaa sekä valmiuksia ymmärtää ja jäsentää ympäröivää maailmaa. Ajattelun ja oppimisen taidot kehittyvät, kun lapset tutkivat, tulkitsevat ja luovat merkityksiä erilaisia ilmaisun taitoja harjoittelemalla. Kyky kuvitella ja luoda mielikuvia on keskeistä myös lapsen eettisen ajattelun kehittymiselle. Kulttuuriperintöön, taiteeseen ja ilmaisun eri muotoihin tutustuminen vahvistaa lasten osaamista myös monilukutaidon sekä osallistumisen ja vaikuttamisen osa-alueilla.

Kulttuuri on tärkeä osa lapsen identiteettiä. Varhaiskasvatuksessa lapsille tarjotaan mahdollisuuksia nähdä ja kokea monipuolisesti taidetta ja muuta kulttuuria. Taiteeseen ja kulttuuriin liittyvät kokemukset vahvistavat lasten kykyä omaksua, käyttää ja tuottaa kulttuuria. Samalla lapset oppivat ymmärtämään taiteen ja kulttuuriperinnön merkitystä ja arvoa.

Ilmaisun eri muodot tarjoavat lapsille keinoja kokea ja hahmottaa maailmaa heitä puhuttelevalla ja innostavalla tavalla. Taiteellinen ilmaisu tarjoaa lapsia motivoivia keinoja havaintojen, tunteiden ja luovan ajattelun näkyväksi tekemiseen. Ilmaisun eri muotoihin tutustutaan moniaistisesti, erilaisia työtapoja, oppimisympäristöjä sekä lähiympäristön kulttuuritarjontaa hyödyntäen. Oppimisympäristöjen esteettisyys, innostavuus, saatavilla olevat monipuoliset välineet ja materiaalit sekä riittävä ohjaus ovat merkityksellisiä ilmaisumuotoihin tutustuttaessa.

Taidekasvatus sisältää sekä spontaania että ennalta suunniteltua toimintaa. Ilmaisun ja oppimisen prosesseissa korostuu kokeilu, tutkiminen, tekemisen eri vaiheiden harjoittelu ja niiden dokumentointi. Jokaisen lapsen yksilöllistä ilmaisua tuetaan ja lasten yhteisille luoville prosesseille annetaan riittävästi aikaa ja tilaa. Henkilöstön, lasten ja yhteistyökumppaneiden erityisosaamisen hyödyntäminen rikastuttaa taidekasvatusta.

Varhaiskasvatuksen **musiikillisen ilmaisun** tavoitteena on tuottaa lapsille musiikillisiä kokemuksia sekä vahvistaa lasten kiinnostusta ja suhdetta musiikkiin. Lapsia ohjataan elämykselliseen kuuntelemiseen ja ääniympäristön havainnointiin. Lasten valmiudet hahmottaa musiikkia sekä äänen kestoa, tasoa, sointiväriä ja voimaa kehittyvät leikinomaisen musiikillisen toiminnan kautta. Heidän kanssaan lauletaan, loruillaan, kokeillaan erilaisia soittimia, kuunnellaan musiikkia ja liikutaan musiikin mukaan. Lapset saavat kokemuksia perussykkeestä, sanarytmeistä ja kehoittamisesta. Lapsia rohkaistaan käyttämään mielikuvitustaan ja ilmaisemaan musiikin herättämiä ajatuksia ja tunteita esimerkiksi kertoen, kuvallisesti ilmaisten tai tanssien. Lapset saavat myös kokemuksia musiikin tekemisestä yhdessä sekä pienimuotoisten musiikkiesitysten harjoitteluprosesseista ja esiintymistilanteiden tuomasta onnistumisen ilosta.

Kuvallisen ilmaisun tavoitteena on kehittää lasten suhdetta kuvataiteeseen, muuhun visuaaliseen kulttuuriin ja kulttuuriperintöön. Lapsilla on mahdollisuus nauttia kuvien tekemisestä sekä saada esteettisiä elämyksiä ja kokemuksia taiteen äärellä. Lapset harjoittavat kuvallista ajatteluaan, havainnointiaan ja kuvien tulkintaa monipuolisen kuvailmaisun avulla. Kuvan tekemisen taitoja kehitetään moniaistisesti sekä yhteyksiä muihin ilmaisun muotoihin rakentaen. Lapset kokeilevat erilaisia kuvan tekemisen tapoja, välineitä ja materiaaleja esimerkiksi maalaamalla, piirtämällä, rakentamalla ja mediaesityksiä tekemällä. Lasten kanssa havainnoidaan heidän itse tekemiään kuvia, taideteoksia, mediasisältöjä, esineitä sekä rakennetun ja luonnon ympäristön kohteita. Lapsia ohjataan tulkitsemaan ja kertomaan ajatuksiaan kuvallisista viesteistä. Kuvia tarkasteltaessa kiinnitetään huomiota esimerkiksi väreihin, muotoihin, materiaaleihin, tekijään, esitysyhteyteen ja kuvien herättämiin tunteisiin.

Suunnittelutaitoja, luovaa ongelmaratkaisua, hienomotorisia taitoja, rakenteiden, materiaalien ja tekniikoiden tuntemusta sekä muotoilua harjoitellaan lapsille soveltuvien käsityön teknisen työn ja tekstiilityön työtapojen avulla. Näitä työtapoja voivat olla esimerkiksi muovailu, leikkaaminen,

naulaaminen, sahaaminen ja ompelu. **Käsityöllisen ilmaisun** tavoitteena on tarjota lapsille kokeilun, tutkimisen, yhteisöllisen tekemisen, kokemisen ja oivaltamisen iloa sekä nautintoa työskentelystä, jossa oma luovuus ja kädenjälki näkyvät. Lapsille tarjotaan mahdollisuuksia itse kokeilla, tutkia ja yhdistellä erilaisia materiaaleja sekä opetella työskentelyssä tarvittavia käsityön tekniikoita. Lapset saavat ideoida ja toteuttaa erilaisia teoksia ja esineitä. Lasten kanssa voidaan tarkastella ja hyödyntää sekä lasten taustoihin liittyviä että paikallisia käsityöperinteitä.

Lapsia rohkaistaan **sanalliseen ja keholliseen ilmaisuun** esimerkiksi draaman, tanssin ja leikin keinoin. Tavoitteena on, että harjoitukset ja leikit tarjoavat lapsille mahdollisuuden monipuoliseen kielelliseen ja keholliseen kokemukseen, ilmaisuun ja viestintään. Lasten mielikuvituksesta nousevia tai heidän kokemiaan ja havaitsemiaan asioita työstetään yhdessä. Lapset saavat kokemuksia sekä spontaanista ilmaisusta että yhteisesti suunnitellusta, toteutetusta ja arvioidusta luovasta prosessista. Toiminnassa hyödynnetään monipuolisesti esimerkiksi lastenkirjallisuutta, sanataidetta, teatterin eri muotoja, tanssia ja sirkusta.

HARTOLASSA

Lapselle tarjotaan mahdollisuus itse nähdä, kuulla, tuntea, kokea ja kokeilla, mikä opettaa lasta arvostamaan kulttuuria, sekä vahvistaa lasten kykyä omaksua, käyttää ja tuottaa sitä. Taiteellinen ilmaisu kaikkia aisteja hyväksi käyttäen antaa lapselle keinoja hahmottaa maailmaa. Taidekasvatus hyödyntää erilaiset työtavat, oppimisympäristöt ja lähiympäristön kulttuuritarjonnan.

Lasten kanssa lauletaan, kuunnellaan musiikkia, liikutaan ja tanssitaan musiikin mukaan, leikitään laululeikkejä ja kokeillaan rytmisoittimia. Kehosoittimilla lapset saavat kokemuksia perussykkeestä ja sanarytmeistä. Voidaan tehdä pienimuotoisia omia tuotoksia ja esityksiä juhliin. Musiikki ei ole vain ihmisen ääntä tai soittimilla tuotettuja ääniä. Se sisältää myös hiljaisuuden. On tärkeää opetella kuuntelemaan hiljaisuutta.

Lapsi saa kokea tekemisen ja oivaltamisen iloa ja näkee omien kätensä jäljen. Lapset voivat kertoa ja kuvailla ajatuksiaan kuvallisin viestein ja tehdä pienimuotoisia mediaesityksiä. Havainnoidaan yhdessä lasten tuotoksia, taidetta, mediasisältöjä, esineitä, sekä luonnon ja rakennetun ympäristön kohteita ja keskustellaan siitä millaisia tunteita ne herättävät tai millaisia värejä, muotoja ja materiaaleja lapset huomaavat.

Hyödynnetään lähiympäristön mahdollisuudet, mm. museo, kirjasto, Hartolan Yhtenäiskoulun järjestämät konsertit ja muu varhaiskasvatusikäisille sopiva tarjonta, sekä seurakunnan järjestämä toiminta ja tilaisuudet.

Minä ja meidän yhteisömme

Lasten elinpiiri laajenee heidän aloittaessaan varhaiskasvatuksen kodin ulkopuolella. Kodin perinteiden, toimintamallien, arvojen ja katsomusten lisäksi lapset kohtaavat toisenlaisia tapoja ajatella ja toimia. Varhaiskasvatuksen tehtävä on kehittää lasten valmiuksia ymmärtää lähiyhteisön monimuotoisuutta ja harjoitella siinä toimimista. Tehtävää lähestytään **eettisen ajattelun, katsomusten, lähiyhteisön menneisyyden, nykyisyyden ja tulevaisuuden sekä median**

näkökulmista. Toiminnassa voidaan käyttää monipuolisesti esimerkiksi satuja, musiikkia, kuvataidetta, leikkiä, draamaa, erilaisia mediasisältöjä sekä vierailijoita, vierailuja ja lähiympäristön tapahtumia. Minä ja meidän yhteisömme -oppimisen alue tukee erityisesti lasten kulttuuriseen osaamiseen, vuorovaikutukseen ja ilmaisuun sekä ajatteluun ja oppimiseen liittyvää laaja-alaista osaamista (luku 2.7).

Eettisen ajattelun taitojen kehittymistä tuetaan pohtimalla lasten kanssa eri tilanteissa esiintyviä tai lapsia askarruttavia eettisiä kysymyksiä. Teemat voivat liittyä esimerkiksi ystävyyteen, oikean ja väärän erottamiseen, oikeudenmukaisuuteen tai pelon, surun ja ilon aiheisiin. Eettisiä kysymyksiä käsitellään lasten kanssa niin, että he voivat tuntea olonsa turvalliseksi ja hyväksytyksi. Lasten kanssa pohditaan myös ryhmän sääntöjä ja niiden perusteita.

Varhaiskasvatuksen **katsomuskasvatuksessa** yhteisen tutustumisen kohteena ovat lapsiryhmässä läsnä olevat uskonnot ja muut katsomukset. Lasten kanssa voidaan tarkastella myös laajemmin uskontoja ja katsomuksia. Vastaavasti tarkastellaan uskonnettomuutta. Tavoitteena on edistää keskinäistä kunnioitusta ja ymmärrystä eri katsomuksia kohtaan sekä tukea lasten kulttuuristen ja katsomuksellisten identiteettien kehittymistä. Lasten kanssa tutustutaan erilaisiin katsomuksiin ja niihin liittyviin perinteisiin. Luontevia tapoja tarkastella katsomuksia ovat esimerkiksi vuodenvuorokierroon liittyvät juhlat ja tapahtumat sekä päivittäiset tilanteet, kuten pukeutuminen tai ruokailu. Lasten ihmettelystä annetaan tilaa, ja heidän kanssaan pohditaan heitä askarruttavia elämänskysymyksiä.

Katsomuskasvatuksessa tehdään yhteistyötä huoltajien kanssa kunkin perheen taustaa, katsomuksia ja arvoja kuullen ja kunnioittaen. Katsomuskasvatusta tukee muun muassa lasten kulttuuriseen osaamiseen, vuorovaikutukseen ja ilmaisuun sekä ajatteluun ja oppimiseen liittyvää laaja-alaista osaamista (ks. luku 2.7).

Lähiyhteisön menneisyyttä, nykyisyyttä ja tulevaisuutta pohtimalla suunnataan lasten mielenkiintoa historiallisiin asioihin sekä hyvän tulevaisuuden rakentamiseen. Lisäksi tarkastellaan lasten kasvuympäristöjen moninaisuutta.

Lapsille luodaan mahdollisuuksia eläytyä menneisyyden tapahtumiin ja tilanteisiin. Tärkeitä tiedon lähteitä ovat lapset ja heidän henkilöhistoriansa, lähiyhteisön jäsenet, esineistöt ja ympäristöt. Lisäksi voidaan hyödyntää lasten huoltajien asiantuntemusta heidän omasta kulttuuriperinnöstään. Menneeseen aikaan voidaan tutustua esimerkiksi lasten isovanhempien lapsuuden leikkien ja musiikin avulla.

Nykyhetkeä tarkastellaan käsittelemällä lasten kanssa heitä askarruttavia tai kiinnostavia ajankohtaisia asioita. Lasten kanssa tarkastellaan myös lähiyhteisön moninaisuutta sitä kunnioittaen. Tarkastelun kohteena ovat muun muassa ihmisten, sukupuolten ja perheiden moninaisuus. Tavoitteena on kasvattaa lapsia ymmärtämään, että ihmiset ovat erilaisia mutta samanarvoisia.

Menneisyyden ja nykyisyyden lisäksi on tärkeää pohtia tulevaisuutta ja sitä, miten voimme vaikuttaa suotuisan tulevaisuuden toteutumiseen. Tulevaisuuden pohdinta voi liittyä esimerkiksi tulevan vuodenajan leikkien tai oman oppimisympäristön suunnitteluun. Lasten kanssa voidaan esimerkiksi rakentaa tulevaisuuden mielikuvitusmaailmoja tai pohtia tulevaa lapsia kiinnostavien ammattien kautta.

Varhaiskasvatuksessa **mediakasvatuksen** tehtävänä on tukea lasten mahdollisuuksia toimia aktiivisesti ja ilmaista itseään yhteisössään. Lasten kanssa tutustutaan eri medioihin ja kokeillaan median tuottamista leikinomaisesti turvallisissa ympäristöissä. Lasten elämään liittyvää mediasisältöä ja sen todenmukaisuutta pohditaan yhdessä lasten kanssa. Samalla harjoitellaan kehittyvää lähde- ja mediakriittisyyttä. Lapsia ohjataan käyttämään mediaa vastuullisesti ottaen huomioon oma ja toisten hyvinvointi. Mediassa esiintyviä teemoja voidaan käsitellä lasten kanssa esimerkiksi liikunnallisissa leikeissä, piirtämällä tai draaman keinoin.

HARTOLASSA

Vietetään synttäreitä ja vuoden kiertoon liittyviä juhlia. Kutsutaan isovanhempia tai muita lapselle tärkeitä henkilöitä isovanhempien juhliin ja seuraamaan lapsen varhaiskasvatuspäivää, tutustutaan oman suvun ja kylän historiaan, sekä leikitään perinneleikkejä. Tarkastellaan perheiden moninaisuutta keskustellen, piirtäen ja lehdistä leikattujen kuvien tai valokuvien kautta. Tutustutaan lähiympäristöön ja mahdollisuuksien mukaan vanhempien työpaikkoihin. Keskustellaan ammateista, erilaisista töistä ja lapsen tulevaisuuden haaveista. Luodaan tulevaisuuden maailma mielikuvituksen kautta. Järjestetään pienimuotoisia tapahtumia ja osallistutaan muiden järjestämiin tapahtumiin. Tehdään vuosikellot, joissa on varhaiskasvatuksen tärkeät tapahtumat ja juhlat.

Tutkin ja toimin ympäristössäni

Varhaiskasvatuksen tehtävä on antaa lapsille valmiuksia havainnoida, jäsentää ja ymmärtää ympäristöään. Lapsia ohjataan tutkimaan ja toimimaan luonnossa ja rakennetussa ympäristössä. Varhaiskasvatus tukee lasten **matemaattisen ajattelun** kehittymistä sekä vahvistaa myönteistä suhtautumista matematiikkaan. Varhaiskasvatukseen sisältyy myös **ympäristökasvatusta** ja **teknologiakasvatusta**. Oppimisympäristöihin liittyvät omakohtaiset havainnot, kokemukset ja elämykset auttavat lapsia ymmärtämään syy- ja seuraussuhteita sekä kehittymään ajattelijoina ja oppijoina. Lasten kehittyvä taito nimetä asioita sekä käyttää erilaisia käsitteitä edistää monilukutaitoa.

Varhaiskasvatuksen tavoitteena on tarjota oivaltamisen ja oppimisen iloa **matemaattisen ajattelunsa** eri vaiheissa oleville lapsille. Lapset tutustuvat matematiikkaan ja sen osa-alueisiin havainnollisen ja leikinomaisen toiminnan myötä. Lapsia ohjataan kiinnittämään huomiota päivittäisissä tilanteissa ja lähiympäristössä ilmeneviin muotoihin, määriin ja muutoksiin. Lapsia innostetaan pohtimaan ja kuvailemaan matemaattisia havaintojaan ilmaisemalla ja tarkastelemalla niitä esimerkiksi kehollisesti tai eri välineiden ja kuvien avulla. Lapsille tarjotaan mahdollisuuksia luokitella, vertailla ja asettaa järjestykseen asioita ja esineitä sekä löytää ja tuottaa

säännönmukaisuuksia ja muutoksia. Lapsia kannustetaan myös oppimisympäristöön liittyvien ongelmien löytämisessä, pohtimisessa ja päättelyssä sekä ratkaisujen etsimisessä.

Lukukäsitteen kehittymistä tuetaan monipuolisesti vuorovaikutteisissa tilanteissa, esimerkiksi leikkiä ja lapsia houkuttelevia materiaaleja hyödyntäen. Lapsia innostetaan havainnoimaan lukumääriä ympäristöstä ja taitojen karttuessa liittämään ne lukusanaan ja numeromerkkeihin taitojensa mukaan. Lukujonotaitoja ja nimeämistä voidaan kehittää esimerkiksi lorujen ja riimien avulla. Lasten kanssa kokeillaan mittaamista ja harjoitellaan sijainti- ja suhdekäsitteitä esimerkiksi liikuntaleikeissä, piirtäen tai eri välineiden avulla.

Erilaisilla harjoituksilla tuetaan lasten tilan ja tason hahmottamista. Lapsia kannustetaan tutkimaan kappaleita ja muotoja sekä leikkimään niillä. Lasten geometrisen ajattelun vahvistamiseksi heille järjestetään mahdollisuuksia rakenteluun, askarteluun ja muovailuun. Aikakäsitettä avataan esimerkiksi vuorokauden- ja vuodenaikoja havainnoimalla.

Ympäristökasvatuksen tavoitteena on vahvistaa lasten luontosuhdetta ja vastuullista toimimista ympäristössä sekä ohjata heitä kohti kestävää elämäntapaa. Ympäristökasvatus sisältää kolme ulottuvuutta: oppiminen ympäristössä, oppiminen ympäristöstä sekä toimiminen ympäristön puolesta. Lähiluonto sekä rakennettu ympäristö ovat sekä oppimisen kohteita että oppimisympäristöjä.

Luonnossa ja rakennetussa ympäristössä retkeily sekä ympäristön tutkiminen ovat tärkeä osa varhaiskasvatusta. Myönteisten kokemusten kautta lapsi oppii nauttimaan luonnosta ja lähiympäristöstä ja hänen ympäristösuhteensa vahvistuu. Luonnon ilmiöitä havainnoidaan eri aistein ja eri vuodenaikoina. Niistä keskustellaan ja niitä tutkitaan. Samalla opetellaan ympäristöön liittyvien käsitteiden käyttöä. Eri kasvi- ja eläinlajien tunnistamisen harjoittelu vahvistaa luonnon tuntemusta. Lasten kanssa opetellaan etsimään tietoa heitä kiinnostavista asioista. Luonto voi olla myös esteettisen kokemisen ja rauhoittumisen paikka.

Lapsia ohjataan kunnioittamaan luontoa, sen kasveja ja eläimiä. Ympäristökasvatuksella edistetään kestävään elämäntapaan kasvamista sekä siinä tarvittavien taitojen harjoittamista. Näitä käytännön taitoja ovat esimerkiksi roskaamaton retkeily, kohtuullisuuden ja säästäväisyyden opettelu, ruokailuun liittyvä vastuullisuus, energian säästäminen sekä jätteiden vähentäminen esimerkiksi kierrätyksen, tavaroiden korjaamisen ja uudelleenkäytön avulla. Samalla lapsia ohjataan kiinnittämään huomiota tekojen vaikutuksiin. On tärkeä huolehtia siitä, että lapset kokevat voivansa omilla teoillaan vaikuttaa kestävään elämäntapaan mutta ilman että heidän tarvitsee kantaa lapsina liian suurta vastuuta kestävä elämäntavan ylläpitämisestä.

Teknologiakasvatuksen tavoitteena on kannustaa lapsia tutustumaan tutkivaan ja kokeilevaan työtapaan. Lapsia ohjataan myös havainnoimaan ympäristön teknologiaa ja keksimään omia luovia ratkaisuja. Lapsia rohkaistaan tekemään kysymyksiä, etsimään niihin yhdessä vastauksia ja tekemään päätelmiä.

Lasten kanssa havainnoidaan arjessa esiintyviä teknisiä ratkaisuja ja tutustutaan digitaalisiin laitteisiin ja sovelluksiin sekä niiden toimintaan. Erityistä huomiota kiinnitetään koneiden ja laitteiden turvalliseen käyttöön. Lapsille tarjotaan mahdollisuuksia toteuttaa omia ideoitaan esimerkiksi rakennellen eri materiaaleista sekä kokeilla eri laitteiden toimintaa. Lapsia kannustetaan kuvailemaan tekemiään ratkaisuja. Pulmia ratkotaan ja onnistumisista iloitaan yhdessä. Tavoite on, että lasten omakohtaisten kokemusten myötä herää ymmärrys siitä, että teknologia on ihmisen toiminnan aikaansaamaa. Toiminnassa voidaan hyödyntää lähiympäristön teknologisia ratkaisuja, esimerkiksi leluja ja muita arjen teknologisia ratkaisuja, ja tutkia niiden toimintaperiaatteita.

HARTOLASSA

Matematiikka on tapa ajatella, hahmottaa ja jäsentää ympäröivää maailmaa, minkä lisäksi matematiikka on osa jokapäiväistä elämää. Lapsi kohtaa matematiikkaa jo varhain ympäristöä tutkimalla leikin, kysymysten, toiminnan ja kokemusten kautta. Lapsi rakentelee, hahmottelee, luokittelee, vertailee, mittaa, arvaa, arvioi, laskee ja pohtii asioiden keskinäisiä suhteita, sekä ratkaisee matemaattisia pulmia. Aikuinen ohjaa lapsen ajattelua esittämällä kysymyksiä ja antamalla vihjeitä. Arjen leikit, pelit ja perushoitotilanteet ovat luonnollisia tilanteita tutustua matematiikkaan suunniteltujen oppimis- ja toimintatuokioiden lisäksi.

Luonnontieteen tavoitteena on opettaa lasta arvostamaan luontoa ja elinpiiriä. Lähtökohtana ovat lapsen uteliaisuus ja kiinnostus ympäristöä kohtaan, sekä lapsen havainnot ja kokemukset. Taataan lapselle riittävästi mahdollisuuksia liikkua lähiympäristössä. Retkillä voidaan etsiä, löytää, näyttää, havainnoida, nimetä ja kokeilla. Keskeisiä oppimistavoitteita ovat kunnioittava, myönteinen, vastuuntuntoinen ja suojeleva suhtautumistapa luontoa kohtaan, kierrätys ja säästävä kulutus, turvallinen luonnossa liikkuminen, sekä vuodenaikojen ja sään seuraaminen.

Kasvan, liikun ja kehityn

Kasvan, liikun ja kehityn -oppimisen alueeseen sisältyy **liikkumiseen, ruokakasvatukseen, terveyteen ja turvallisuuteen** liittyviä tavoitteita. Varhaiskasvatuksen tehtävänä on luoda pohja lasten terveyttä ja hyvinvointia arvostavalle sekä fyysistä aktiivisuutta edistävälle elämäntavalle yhdessä huoltajien kanssa. Tämä oppimisen alue tukee erityisesti itsestä huolehtimiseen ja arjen taitoihin liittyvää laaja-alaista osaamista.

Varhaiskasvatuksen tavoitteena on innostaa lapsia **liikkumaan** monipuolisesti sekä kokemaan liikunnan iloa. Lapsia kannustetaan ulkoiluun ja liikunnallisiin leikkeihin kaikkina vuodenaikoina. Ohjatun liikkumisen lisäksi huolehditaan siitä, että lapsilla on riittävästi mahdollisuuksia päivittäiseen omaehtoiseen liikuntaan sekä sisällä että ulkona. Liikuntakasvatuksen tulee olla säännöllistä, lapsilähtöistä, monipuolista ja tavoitteellista. Riittävä fyysinen aktiivisuus on tärkeää lapsen terveelle kasvulle, kehitykselle, oppimiselle ja hyvinvoinnille. Fyysisellä aktiivisuudella tarkoitetaan erilaisia ja kuormittavuudeltaan eritasoisia liikunnan tapoja, kuten leikkimistä sisällä ja ulkona, retkeilyä sekä ohjattua liikuntaa. Ryhmässä liikkuminen kehittää lasten sosiaalisia taitoja, kuten vuorovaikutus- ja itsesätelytaitoja. Fyysisen aktiivisuuden tulee olla luonteva osa lapsen päivää. Yhteistyössä huoltajien kanssa lapsia innostetaan liikkumaan myös vapaa-ajalla erilaisissa tiloissa ja ulkona erilaisissa olosuhteissa.

Varhaiskasvatuksen tehtävänä on kehittää lasten kehontuntemusta ja -hallintaa sekä motorisia perustaitoja, kuten tasapaino-, liikkumis- ja välineenkäsittelytaitoja. Liikkumisessa hyödynnetään eri aisteja sekä erilaisista materiaaleista valmistettuja, liikkumaan innostavia välineitä. Lasten liikkumisen tulee vaihdella luontevasti kestoaltaan, intensiteetiltään ja nopeudeltaan. Lasten tulee saada kokemuksia yksin, parin ja ryhmän kanssa liikkumisesta. Varhaiskasvatuksessa lapset saavat kokemuksia erilaisista liikuntaleikeistä, kuten perinteisistä pihaleikeistä sekä satu- tai musiikkiliikunnasta. Eri vuodenaikojat tulee hyödyntää siten, että lapset saavat mahdollisuuksia opetella kullekin vuodenaikalle tyypillisiä tapoja ulkoilla.

Säännöllisellä ja ohjatulla liikunnalla on tärkeä merkitys lasten kokonaisvaltaiselle kehitykselle ja motoriselle oppimiselle. Tämän vuoksi lasten motoristen taitojen suunnitelmallinen havainnointi on tärkeää. Henkilöstön tulee suunnitella päivän rakenne, sisä- ja ulkoympäristö sekä toiminnan sisällöt niin, että lapset voivat monipuolisesti nauttia liikkumisesta eri tilanteissa. Liikuntavälineiden tulee olla lasten käytettävissä myös omaehtoisen liikunnan ja leikin aikana. Varhaiskasvatuksessa huomioidaan liikuntavälineiden turvallisuus.

Ruokakasvatuksen tavoitteena on edistää myönteistä suhtautumista ruokaan ja syömiseen sekä tukea monipuolisia ja terveellisiä ruokatottumuksia. Lapsia ohjataan omatoimiseen ruokailuun ja monipuoliseen, riittävään syömiseen. Päivittäiset ateriahetket järjestetään kiireettömässä ilmapiirissä opetellen ruokarauhaa ja hyviä pöytätapoja sekä yhdessä syömiseen kulttuuria. Eri aistien avulla ja tutkimalla tutustutaan ruokiin, niiden alkuperään, ulkonäköön, koostumukseen ja makuominaisuuksiin. Ruoasta keskusteleminen, tarinat ja laulut edistävät lasten ruokasanaston kehittymistä.

Varhaiskasvatuksessa pohditaan yhdessä lasten kanssa **terveyteen** ja **turvallisuuteen** liittyviä asioita. Lasten valmiuksia pitää huolta terveydestään sekä henkilökohtaisesta hygieniastaan tuetaan. Lasten kanssa keskustellaan liikkumisen, levon ja hyvien ihmissuhteiden merkityksestä hyvinvoinnille ja terveydelle. Lasten kanssa opetellaan turvallisuuteen liittyviä asioita päivittäisissä tilanteissa. Näitä voivat olla muun muassa pukeutumis-, ruokailu-, leikki- sekä ulkoilutilanteet. Lasten ikätasosta uteliaisuutta seksuaalisuuteen ja kehoon ohjataan kunnioittavasti. Varhaiskasvatuksessa harjoitellaan lähiliikenteessä liikkumista ja turvalliseen liikkumiseen liittyviä sääntöjä ja tapoja. Tavoitteena on tukea lasten turvallisuuden tunnetta, antaa heille valmiuksia pyytää ja hakea apua sekä toimia turvallisesti erilaisissa tilanteissa ja ympäristöissä.

HARTOLASSA

Liikunta edistää oppimista, hyvinvointia ja terveyttä, sekä tukee itsetunnon kehittymistä. Lapset nauttivat liikunnasta, tuntevat siitä iloa ja saavat monenlaisia kokemuksia ja elämyksiä sen kautta. Liikunnallinen elämäntapa opitaan lapsena. Motorisia perustaitoja (esim. kiipeäminen, juokseminen, ryömiminen, konttaaminen, hyppääminen, heittäminen, kiinni ottaminen, pallon lyönti ja potkaiseminen) harjoitellaan varhaiskasvatuksessa leikinomaisesti. Varhaiskasvatuksessa liikkuminen ja motoristen perustaitojen harjoittelu on suunnitelmallista ja tavoitteellista.

Lapset saavat päivittäin liikkua sisällä ja ulkona sekä omaehtoisesti että ohjatusti. Odotustilanteet voidaan muuttaa liikunnallisiksi erilaisin leikein ja harjoittein. Istumista vältetään ja vaihdellaan työskentelyasentoja. Lauluhetkillä istumisen sijaan voidaan liikkua musiikin mukaan ja leikkiä laululeikkejä.

Jokaisen lapsen pitäisi liikkua kolme tuntia päivässä, joista yksi tunti on rasittavaa liikuntaa. Varhaiskasvatuksessa tästä suosituksesta toteutuu n. 2/3, mikäli lapsi on kokopäiväisessä varhaiskasvatuksessa. Pihalla voidaan parhaiten liikkua vauhdikkaasti ja rasittavasti. Pihalla leikitään perinneleikkejä ja pelataan pihapelejä. Lähiympäristön metsiä, liikuntapaikkoja ja puistoa hyödynnetään ahkerasti lasten liikuttamisessa. Vuodenaikojen vaihtelu tarjoaa mahdollisuuden erilaisiin liikuntamuotoihin. Aikuiset toimivat malleina, jotka kannustavat ja motivoivat lapsia liikkumaan. Liikunnan lisääminen ja istumisen katkaiseminen lisää myös henkilöstön (työ)hyvinvointia. Henkilöstön ja huoltajien positiivinen asenne ja tahtotila ovat edellytyksenä, että lasten annetaan liikkua eri tilanteissa ja paikoissa ilman turhia rajoituksia ja kieltoja.

Varhaiskasvatuksessa on käytössä monipuolisia liikuntavälineitä, jotka ovat lasten saatavilla ja niiden käyttöä harjoitellaan sisällä ja ulkona.

Vasu- keskustelussa huoltajan kanssa liikunta otetaan esille yhtenä lapsen hyvinvoinnin peruspilarina ravinnon ja unen lisäksi. Perheitä kannustetaan liikunnalliseen elämäntapaan. Huoltajat ovat mukana toiminnallisissa perheiden illoissa ja tapahtumissa.

Varhaiskasvatus hyödyntää tietoa ja välineitä, joita on saatu osallistumalla erilaisiin hankkeisiin. Varhaiskasvatus on mukana Liikkuva varhaiskasvatus ohjelmassa. Ohjelmaan liittyvä nykytilan arviointi tehdään kerran vuodessa. Vantussa ja Onnimannissa on nimetty liikuntavastaava, joka osallistuu liikuntaverkoston yhteistyöhön.

Ruokakasvatus on olennainen osa lapsen varhaiskasvatuspäivää. Kokopäiväisessä varhaiskasvatuksessa oleva lapsi syö varhaiskasvatuksessa yleensä aamupalan, lounaan ja välipalan.

Ennen ruokailua pestään kädet. Ruokailutilanne rauhoitetaan istumalla omilla paikoilla. Harjoitellaan hillittyä pöytäkeskustelua, toisten huomioimista ja hyviä pöytätapoja. Ruokailu on rento tilanne, jolloin lapsia rohkaistaan maistelemaan ruokia ilman pakkoa. Iloitaan, kun lapsi uskaltaa maistaa. Ruokailutilanteen ilmapiiri sallii lapselle uusiin ruokiin tutustumisen hänen omaan tahtiinsa. Hyväksytään, että vieraisiin makuihin tottuminen vie aikaa. Iloitaan ruuasta ja suhtaudutaan uteliaasti uusiin makuihin. Lapsi päättää, kuinka paljon hän syö. Hän harjoittelee ottamaan itse sopivan määrän ruokaa, voitelemaan leivän, kaatamaan juoman ja pilkkomaan perunat ym. Pienimmät lapset harjoittelevat syömään. Heitä autetaan tarpeen mukaan. Juhlapyhät tarjoavat luonnollisen tilaisuuden tutustua oman maan perinneruokakulttuuriin. Tutustutaan muiden maiden ruokakulttuureihin.

Varhaiskasvatuksessa on käytössä kuvitettu lounasruokalista, josta lapsi näkee pääruuan, salaatit ja muut lisukkeet, sekä leivän ja juoman (maito tai piimä). Ruokalista kiinnostaa lapsia ja herättää keskustelua, jonka aiheina voivat olla esim. lasten lempiruuat, mistä ruoka on valmistettu, ja missä raaka-aineet kasvavat.

Kaikissa ryhmissä järjestetään maistelupäiviä, jolloin maisteltavaan raaka-aineeseen tutustutaan kaikkien aistien avulla: raaka-ainetta haistellaan, tutkitaan sen väriä ja rakennetta, kuunnellaan, millainen ääni kuuluu sitä puraistessa, tutkitaan suurennuslasilla, tunnustellaan miltä se tuntuu suussa jne. Keskustellaan tutkimisen ja maistelun herättämästä kokemuksesta. Otetaan selvää raaka-aineen alkuperästä ja mietitään, mitä ruokaa siitä voisi tehdä. Hyödynnetään lauluja, loruja tai leikkejä, jotka liittyvät aiheeseen. Tutkitaan, millaisia ruokia muissa maissa maisteltavasta raaka-aineesta tehdään. Luetaan erilaisia tekstejä ja tehdään tuotoksia. Voidaan tehdä lasten kanssa jotakin syötävää, johon maisteltavana oleva raaka-aine sopii ja käydään ostamassa raaka-aineet. Tehdään marjaretkiä lähiluontoon. Kasvatetaan ikkunanlaudalla esim. herneensoja syötäväksi ja erilaista syötävää kasvatusta laatoissa ulkona. Syksyllä voidaan järjestää ruokakasvatukseen liittyvä toimintapiste perheiden illassa yhdessä Marttojen kanssa.

Varhaiskasvatuksen ruokakasvatusta arvioidaan nykytila.fi työkalulla kerran vuodessa. Vantussa ja Onnimannissa on nimetyt ruokakasvatuksen vastuhenkilöt.

Lasten terveyden perusasiat ovat terveellinen riittävä ravinto, liikunta ja lepo. Lasten terveydestä ja turvallisuudesta huolehditaan, niihin liittyviä asioita harjoitellaan ja opetetaan sekä teoriassa että käytännössä. Käsien pesun merkitystä korostetaan joka tilanteessa, ja sitä myös harjoitellaan. Kädet pestään aina aamulla varhaiskasvatukseen tullessa, wc- käynnin jälkeen, ennen ruokailua, ulkoilun jälkeen ja muulloinkin kun on tarvetta.

4.6 Kieleen ja kulttuuriin liittyviä tarkentavia näkökulmia

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa kieleen ja kulttuuriin liittyvien näkökohtien katsotaan koskevan jokaista varhaiskasvatukseen osallistuvaa lasta. Lasten vaihtelevat kielelliset ja kulttuuriset taustat ja valmiudet nähdään yhteisöä myönteisellä tavalla rikastuttavana. Kieli- ja kulttuuritietoisessa varhaiskasvatuksessa kielet, kulttuurit ja katsomukset nivoutuvat osaksi varhaiskasvatuksen kokonaisuutta.

Varhaiskasvatustilain mukaan kunnan on huolehdittava siitä, että lapsi voi saada varhaiskasvatusta lapsen äidinkielenä olevalla suomen, ruotsin tai saamen kielellä. Viittomakieltä käyttävälle lapselle voidaan antaa varhaiskasvatusta viittomakielellä. Varhaiskasvatusta voidaan antaa myös romanikielellä.⁹⁶ Varhaiskasvatuksessa voidaan käyttää myös muita kieliä, kun se ei vaaranna varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa asetettujen tavoitteiden saavuttamista. Tällöin tulee huolehtia myös lasten äidinkielenä olevan suomen/ruotsin kielen taidon kehittymisen tukemisesta. Henkilöstön, huoltajien ja eri kulttuuriyhteisöjen keskinäisellä yhteistyöllä edistetään lasten ja perheiden kulttuuriperinteen jatkumista ja tuetaan lasten mahdollisuutta ilmentää omia kulttuuritaustojaan. Kaksi- ja monikielisissä ympäristöissä lapsia rohkaistaan vuorovaikutukseen.

⁹⁶ Varhaiskasvatustilain 8 § ja HE 40/2018 vp, s. 88–89 sekä viittomakielilaki (359/2015)

Varhaiskasvatukseen osallistuu lapsia, jotka puhuvat äidinkielineen sekä **ruotsia** että **suomea**. Näiden kaksikielisten lasten kielellisen kehityksen sekä identiteettien kehityksen kannalta on tärkeää, että molempia kieliä tuetaan ja lapsia kannustetaan niiden käyttöön.

Saamelaislasten varhaiskasvatuksen erityisenä tavoitteena on vahvistaa lasten saamelaista identiteettiä ja tietoisuutta omasta kulttuuristaan sekä antaa lapsille mahdollisuus opetella saamelaisia perinnetietoja ja -taitoja. Saamelaiset ovat alkuperäiskansa, jonka oikeuksista omaan kieleen ja kulttuuriin on säädetty perustuslaissa⁹⁷. Toiminnassa hyödynnetään lähiympäristöä sekä yhteistyötä huoltajien ja saamelaisyhteisön kanssa. Silloin kun varhaiskasvatus järjestetään jollakin kolmesta saamen kielestä, sen erityisenä tavoitteena on vahvistaa kielen kehittymistä, ymmärtämistä ja käyttöä. Tavoitteena on lisätä lasten valmiuksia toimia saamenkielisessä ympäristössä, oppia saamen kieltä ja saamen kielellä. Henkilöstö vahvistaa saamen kieli- ja kulttuuriperinnön säilymistä yhteistyössä huoltajien kanssa.

Romanilasten varhaiskasvatuksen erityisenä tavoitteena on vahvistaa lasten myönteistä identiteettikehitystä ja tietoisuutta omasta historiastaan ja kulttuuristaan sekä lisätä lasten osallisuutta yhteiskunnassa. Lisäksi tuetaan lasten kielellistä kehitystä yhteistyössä lasten huoltajien ja romaniyhteisön kanssa. Mahdollisuuksien mukaan lapsille järjestetään tilaisuuksia käyttää ja omaksua romanikieltä. Henkilöstö vahvistaa romanien kieli- ja kulttuuriperinnön säilymistä yhteistyössä huoltajien kanssa.

Viittomakieltä käyttävien lasten varhaiskasvatus voidaan toteuttaa joko viittomakielisessä ryhmässä tai ryhmässä, joka koostuu viittomakielisistä ja puhuttua kieltä käyttävistä lapsista. Viittomakieli voi olla lapsen äidinkieli, ensikieli tai toinen kieli. Viittomakieltä käyttävät lapset voivat olla kuuroja, huonokuuloisia tai kuulevia. Viittomakielisen varhaiskasvatuksen tavoitteena on tukea ja vahvistaa lasten kieli- ja kulttuuri-identiteettiä antamalla heille mahdollisuus käyttää ja omaksua suomalaista tai suomenruotsalaista viittomakieltä yhteistyössä huoltajien kanssa. Tavoitteena on myös lisätä lasten valmiuksia toimia erilaisissa kieliympäristöissä sekä vahvistaa lasten suomalaista tai suomenruotsalaista viittomakielistä ilmaisua ja viittomavarantoa.

Varhaiskasvatuksessa tuetaan monipuolisesti **vieraskielisten** ja **monikielisten** lasten kielitaidon sekä kieli- ja kulttuuri-identiteettien ja itsetunnon kehittymistä. Suomen/ruotsin kielen taidon kehittymistä edistetään tavoitteellisesti ja pedagogisesti suunniteltuna kielellisten taitojen ja valmiuksien osa-alueilla lasten tarpeista ja edellytyksistä lähtien. Monipuolisten vuorovaikutustilanteiden ja oppimisympäristöjen avulla lapsille tarjotaan mahdollisuuksia käyttää ja omaksua suomea/ruotsia toisena kielenä erilaisissa kasvatus- ja opetustilanteissa. Suomen/ruotsin kielen omaksumisen lähtökohtana on arkielämän konkreettinen kieli ja sen ilmaisuväline. Kielen ymmärtämis- ja tuottamistaitojen kehittyminen nivoutuvat toisiinsa. Lapsi saa valmiuksia havaintojen tekemiseen sekä oman ajattelunsa, tunteidensa ja mielipiteidensä ilmaisemiseen tilanteeseen ja itselleen sopivalla tavalla. Osa lapsista tutustuu suomalaiseen kulttuuriin ja suomen/ruotsin kieleen vasta tullessaan varhaiskasvatukseen. Lapsen kielen kehitykseen liittyvää suomen/ruotsin kieleen tutustumista ja opettelua ei tule rinnastaa

⁹⁷ Suomen perustuslaki (731/1999) 17 § 3 momentti

varhaiskasvatuksessa annettavaan tukeen (luku 5). Huoltajille kerrotaan suomalaisen varhaiskasvatustoiminnan tavoitteista, sisällöistä ja menetelmistä. Huoltajien kanssa keskustellaan perheen kielellisestä ympäristöstä, kielivalinnoista, monikielisten ja -kulttuuristen identiteettien muodostumisesta sekä äidinkielen tai -kielten kehityksen vaiheista ja merkityksestä. Varhaiskasvatus tukee lapsen kotoutumista suomalaiseen yhteiskuntaan.

Lapsille järjestetään mahdollisuuksien mukaan tilaisuuksia käyttää ja omaksua myös omaa äidinkieltään tai omia äidinkieliään. Oma äidinkieli sekä suomen/ruotsin oppiminen toisena kielenä rakentavat pohjaa lasten toiminnalliselle kaksi- ja monikielisyydelle. Vastuu lasten oman äidinkielen tai omien äidinkielen ja kulttuurin säilyttämisestä ja kehittämisestä on ensisijaisesti perheellä. Tarvittaessa huoltajien kanssa käytävissä keskusteluissa käytetään tulkkia, jolla varmistetaan molemminpuolinen ymmärrys.

Kaksikielinen varhaiskasvatus

Kaksikielisen varhaiskasvatuksen järjestäminen perustuu kunnan tai yksityisen toimijan päätökseen. Kaksikielisen varhaiskasvatuksen tavoitteena on hyödyntää lasten varhaisen kielenoppimisen herkkyyuskautta tarjoamalla lapsille tavanomaista monipuolisempaa kielikasvatusta. Lapsille tarjotaan tilaisuuksia omaksua kieliä ja käyttää niitä toiminnallisesti ja leikinomaisesti. Samalla luodaan pohjaa elinikäiselle kielten opiskelulle. Tavoitteena on, että toiminta monikielisessä ympäristössä herättää lasten kielellisen uteliaisuuden ja kokeilunhalun. Myös monenlaiset kulttuurit kohtaavat luontevasti tällä tavoin järjestetyssä varhaiskasvatuksessa.

Kaksikielinen varhaiskasvatus jaetaan laajamittaiseen ja suppeampaan. Suppeamman kaksikielisen varhaiskasvatuksen tavoitteena on herättää lasten mielenkiinto ja myönteinen asenne kieliä kohtaan. Laajamittaisessa kaksikielisessä varhaiskasvatuksessa pyritään luomaan lapsille valmiuksia toimia kaksi- tai monikielisessä ympäristössä.

Laajamittainen kaksikielinen varhaiskasvatus

Kotimaisten kielten varhainen täydellinen kielikylpy varhaiskasvatuksessa

Ruotsinkielistä kielikylpyä voidaan järjestää suomenkielisessä varhaiskasvatuksessa ja suomenkielistä kielikylpyä ruotsinkielisessä varhaiskasvatuksessa. Lisäksi sekä suomen- että ruotsinkielisessä varhaiskasvatuksessa voidaan järjestää saamenkielistä kielikylpyä. Kotimaisten kielten varhainen täydellinen kielikylpy on ohjelma, joka alkaa varhaiskasvatuksessa ja jatkuu perusopetuksen loppuun. Varhaiskasvatuksen kieli, esiopetuksen ja koulun opetuskieli sekä toinen kotimainen tai saamen kieli muodostavat kokonaisuuden. Varhaiskasvatus toteutetaan pääosin kielikylpykielillä. Lasten äidinkielen tai äidinkielten taitojen kehittymistä tuetaan yhteistyössä kotien ja huoltajien kanssa. Toiminnassa pyritään siihen, että kukin henkilöstöön kuuluva käyttää johdonmukaisesti vain yhtä kieltä: joko kielikylpykieltä tai kieltä, jolla varhaiskasvatus on järjestetty. Lapsia kannustetaan kielikylpykielen käyttöön, mutta heillä tulee olla mahdollisuus tulla ymmärretyksi myös äidinkielellään. Tavoitteena on valmius siirtyä kielikylpynä toteutettuun esiopetukseen ja edelleen perusopetukseen.

Muu laajamittainen kaksikielinen varhaiskasvatus

Muussa laajamittaisessa kaksikielisessä varhaiskasvatuksessa osa toiminnasta (vähintään 25 %) toteutetaan jollakin muulla kielellä kuin varhaiskasvatuslaissa säädetyllä varhaiskasvatuksen kielellä. Jotkut lapsista voivat puhua kyseistä kieltä äidinkielenään. Toiminta suunnitellaan siten, että eri kieliryhmät saavat kielen kehitykselleen tarvittavaa tukea. Ryhmissä voi olla myös lapsia, joille kumpikaan varhaiskasvatuksessa käytettävä kieli ei ole äidinkieli. Varhaiskasvatuksen järjestäjä harkitsee tapauskohtaisesti huoltajan kanssa keskustellen, milloin tällainen järjestely tukee lapsen kehitystä.

Kaksikielisessä varhaiskasvatuksessa toiminta suunnitellaan niin, että kahdella kielellä toteutetusta varhaiskasvatuksesta muodostuu kokonaisuus, jossa molemmat kielet ovat läsnä ja kehittyvät vähitellen henkilöstön mallintamisen ja lasten aktiivisen toiminnan kautta. Mikäli mahdollista, kukin henkilöstöön kuuluva jäsen käyttää vain jompaakumpaa kieltä aktiivisesti. Lapsella tulee olla mahdollisuus tulla ymmärretyksi myös äidinkielellään, suomeksi tai ruotsiksi. Lapsia kannustetaan molempien kielten käyttöön. Tavoitteena on valmius siirtyä joko kaksikieliseen tai suomen-/ruotsinkieliseen esiopetukseen ja perusopetukseen.

Suppeampi kaksikielinen varhaiskasvatus

Kielirikasteinen varhaiskasvatus

Kielirikasteisella varhaiskasvatuksella tarkoitetaan varhaiskasvatusta, jossa alle 25 prosenttia toiminnasta järjestetään säännöllisesti ja suunnitellusti jollakin muulla kuin varhaiskasvatuslaissa määritellyllä varhaiskasvatuksen kielellä. Tavoitteena on kieltenoppimisen tukeminen, lasten motivoiminen ja kielivalintojen monipuolistaminen. Lisäksi tavoitteena voi olla siirtyminen kielirikasteiseen tai muuhun kaksikieliseen esi- ja perusopetukseen tai muulla tavalla varhennettuun kieltenopetukseen.

Kielipesä

Kielipesätoiminnalla tarkoitetaan varhaiskasvatuksessa toimintaa, jossa vahvistetaan lasten tietämystä omasta kulttuuristaan ja tarjotaan mahdollisuus oppia perheessä tai suvussa puhuttua uhanalaista vähemmistökieltä tai alkuperäiskansan kieltä. Kielipesätoiminnan periaatteet voivat olla kielikylyn kaltaisia.

HARTOLASSA

Hartolassa eri kieli- ja kulttuuriryhmistä tulevien lasten varhaiskasvatus järjestetään ensisijaisesti päiväkotit Vantussa. Vasu-keskustelussa huoltajien kanssa keskustellaan perheen kulttuurista ja siitä, miten huoltajat toivovat sitä huomioitavan varhaiskasvatuksen arjessa. Vasu-keskustelussa käytetään tarvittaessa tulkia.

Monet leikit ja yhteiset toiminnot onnistuvat ilman yhteistä kieltä mallintamalla. Apuna voidaan käyttää elekieltä, kehonkieltä ja kuvia. Pedagogiset toimintatavat suunnitellaan ottaen huomioon lapsen yksilölliset tarpeet. Lapsi oppii suomen kieltä arjen tilanteissa ja

vuorovaikutuksessa toisten lasten ja aikuisten kanssa. Lapsen sosiaalisia kontakteja tuetaan ja aikuinen ohjaa leikkiä ja toimintaa varmistaen, että lapsi pääsee osallistumaan siihen. Toiminnan suunnittelussa huomioidaan S2-opetus.

Hartolassa ei järjestetä kaksikielistä varhaiskasvatusta, kielirikasteista varhaiskasvatusta eikä kielipesätoimintaa.

5. Lapsen tuki

Varhaiskasvatukseen osallistuvalla lapsella on oikeus saada yleistä, tehostettua tai erityistä tukea siten kuin varhaiskasvatuslaissa on säädetty⁹⁸. Oikea-aikaisella, yksilöllisesti kohdennetulla ja lapsen tarpeiden mukaisella tuella edistetään lapsen kehitystä, oppimista ja hyvinvointia. Samalla ehkäistään lapsen ongelmien kasvamista ja monimuotoistumista sekä riskiä syrjäytyä.

Tuen järjestämisen lähtökohtana ovat lapsen vahvuudet sekä oppimiseen, kehitykseen ja hyvinvointiin liittyvät tarpeet. Lasta kuullaan lapsen ikä ja kehitys huomioiden.

Varhaiskasvatuksessa tuki rakentuu lapsen yksilöllisiin tarpeisiin vastaamisesta sekä yhteisöllisistä ja oppimisympäristöihin liittyvistä ratkaisuista. Varhaiskasvatuksessa huolehditaan siitä, että jokainen lapsi kokee itsensä hyväksytyksi omana itsenään sekä ryhmän jäsenenä. Kannustamalla lasta ja antamalla hänelle mahdollisuuksia onnistumisen kokemuksiin tuetaan lapsen myönteisen minäkuvan kehittymistä. Lapsen tarvitsema tuki ja toimenpiteet kirjataan päiväkodissa tai perhepäivähoidossa olevan lapsen varhaiskasvatussuunnitelmaan.

5.1 Tuen järjestämistä ohjaavat periaatteet ja vastuut

Varhaiskasvatuksen järjestäjä⁹⁹ on velvollinen antamaan lapselle hänen tarvitsemaansa tukea päiväkodissa tai perhepäivähoidossa. Lapsen tuen tarve arvioidaan ja tukea järjestetään viivytyksettä. Tuki varhaiskasvatuksessa järjestetään yleisenä, tehostettuna ja erityisenä tukena inklusiivisten periaatteiden mukaisesti. Jokaisella lapsella on lähtökohtaisesti oikeus saada tukea omassa lapsiryhmässään erilaisin joustavin järjestelyin. Mikäli lapsen tuen tarpeet sitä edellyttävät, lapsella on oikeus osallistua varhaiskasvatukseen pienryhmässä tai erityisryhmässä.

Lapsen kannalta on tärkeää, että tuki muodostaa johdonmukaisen jatkumon varhaiskasvatuksen ja esiopetuksen aikana sekä lapsen siirtyessä perusopetukseen.

⁹⁸ Varhaiskasvatuslaki 15 a §

⁹⁹ Kunta, kuntayhtymä tai yksityinen palveluntuottaja, ks. luku 1.1

Tuen järjestämisen ja toteuttamisen vastuut

Varhaiskasvatuksen järjestäjä päättää tuen järjestämisen käytännöistä, toteuttamisesta, toimintatavoista ja arvioinnista päiväkodissa ja perhepäivähoidossa. Varhaiskasvatuksen järjestäjä seuraa ja arvioi annettavan tuen vaikuttavuutta ja riittävyyttä.

Varhaiskasvatuksen järjestäjä päättää yhteistyörakenteista, vastuista ja toimintatavoista liittyen huoltajien kanssa tehtävään yhteistyöhön sekä monialaiseen yhteistyöhön. Monialaisen yhteistyön osalta päätetään myös työnjako eri toimijoiden kanssa tuen järjestämisessä. Varhaiskasvatuksen järjestäjän pyynnöstä sosiaali- ja terveydenhuollon asiantuntijoiden tulee osallistua arvioinnin tekemiseen, jos tuen tarpeen arviointi sitä edellyttää¹⁰⁰.

Varhaiskasvatuksen järjestäjä vastaa siitä, että lapsen oikeus saada varhaiskasvatuksen erityisopettajan palveluja sekä varhaiskasvatukseen osallistumisen edellyttämiä tulkittamis- ja avustamispalveluja ja apuvälineitä toteutuu¹⁰¹.

Päätöksen tehostetusta ja erityisestä tuesta sekä tukipalveluista tekee varhaiskasvatuksen järjestämisvastuussa oleva kunta¹⁰². Jos kyseessä on yksityisen palveluntuottajan tuottama varhaiskasvatus, päätöksen tekee palveluntuottajan esityksestä varhaiskasvatuksen toimipaikan sijaintikunta.

Jos tukea tarvitseva lapsi osallistuu useamman kuin yhden varhaiskasvatuksen järjestäjän¹⁰³ varhaiskasvatukseen, on tuki suunniteltava, toteutettava ja arvioitava yhteistyössä¹⁰⁴.

Tuen tarpeen arviointi, tuen antaminen sekä toimintakulttuurin ja toimintatapojen kehittäminen kuuluvat koko henkilöstölle heidän koulutuksensa, työnkuviansa ja vastuidensa mukaan.

Toimipaikan johtaja vastaa varhaiskasvatuksessa annettavasta laadukkaasta tuesta, sen toteutumisesta ja henkilöstön ajantasaisesta osaamisesta lasten tuen tarpeita vastaavalla tavalla¹⁰⁵. Johtaja huolehtii, että henkilöstö suunnittelee lapsen tuen osana lapsen varhaiskasvatussuunnitelmaa. Suunniteltu tuki arvioidaan lapsen tarpeiden mukaan, vähintään kerran vuodessa.

Lapsella on oikeus varhaiskasvatuksen erityisopettajan palveluihin ja opetukseen hänen tuen tarpeensa sitä edellyttäessä. Erityisopettaja osallistuu lapsen tuen tarpeen, tukitoimenpiteiden ja niiden toteuttamisen suunnitteluun ja arviointiin tarvittaessa. Erityisopettajan antama tuki voi olla lapsikohtaista ja/tai ryhmässä toteutettavaa opetusta¹⁰⁶. Tuki voi olla säännöllistä, osa- tai kokoaikaista. Sitä voidaan toteuttaa samanaikaisopetuksena tai yhteisopettajuutena lapsen ryhmän opettajan kanssa. Erityisopettajan asiantuntemusta hyödynnetään myös henkilöstön ja huoltajien konsultoinnissa¹⁰⁷. Varhaiskasvatuksen opettajaksi ja/tai varhaiskasvatuksen

¹⁰⁰ Varhaiskasvatuslaki 15 d §

¹⁰¹ Varhaiskasvatuslaki 15 c §

¹⁰² Varhaiskasvatuslaki 15 e §

¹⁰³ Kunta, kuntayhtymä tai yksityinen palveluntuottaja, ks. luku 1.1

¹⁰⁴ Varhaiskasvatuslaki 15 b §

¹⁰⁵ Varhaiskasvatuslaki 31 §

¹⁰⁶ Varhaiskasvatuslaki 15 c §

¹⁰⁷ Varhaiskasvatuslaki 15 d §

erityisopettajaksi kelpoinen henkilö on vastuussa lapsen varhaiskasvatussuunnitelmaan kirjattavasta tuen suunnittelusta ja toteuttamisen arvioinnista.

Perhepäivähoitaja vastaa ryhmänsä lasten tuen toteuttamisesta. Tuen suunnittelu ja arviointi voidaan tehdä yhteistyössä varhaiskasvatuksen opettajan ja/tai erityisopettajan kanssa¹⁰⁸. Lapsen edun sitä edellyttäessä, voidaan yhteistyössä huoltajan kanssa keskustella, että lapsi siirtyy päiväkotiin saadakseen tarvitsemaansa tukea.

Varhaiskasvatuksessa voi olla lapsi- tai ryhmäkohtaisia avustajia¹⁰⁹, joiden tehtävänä on tukea lasta tai lapsia ryhmässä sekä mahdollistaa heidän osallistumisensa toimintaan. Tämä voi myös tarkoittaa esimerkiksi sitä, että avustaja auttaa muita lapsia, kun varhaiskasvatuksen opettaja toimii tukea tarvitsevan lapsen kanssa ja tuo vuorovaikutustilanteeseen lapsen yksilöllisiin tavoitteisiin liittyviä pedagogisia sisältöjä.

5.2 Yhteistyö tuen aikana

Varhaiskasvatus järjestetään yhteistyössä siten, että jokainen lapsi saa oman kehityksensä ja tarpeidensa mukaista kasvatusta, opetusta ja hoitoa sekä tarvitsemaansa tukea¹¹⁰. Lapsen tuki edellyttää toimivia paikallisia yhteistyörakenteita ja yhteisöllisten toimintatapojen kehittämistä.

Lapsen ja huoltajan kanssa tehtävä yhteistyö

Huoltajan ja varhaiskasvatuksen henkilöstön jaettu tieto lapsesta ja hänen tarpeistaan on lähtökohta varhaisen ja riittävän tuen antamiseen. Huoltajan kanssa keskustellaan lapsen oikeudesta tukeen, tuen järjestämisen keskeisistä periaatteista sekä lapselle annettavasta tuesta ja tuen toteuttamisen muodoista. Lapsi osallistuu yhteistyöhön tarkoituksenmukaisella, ikäänsä ja kehitysvaiheeseensa sopivalla tavalla. Lasta kuullaan ja hänen mielipiteensä huomioidaan.¹¹¹

Huoltajaan ollaan yhteydessä heti, kun lapsella ilmenee kehityksen tai oppimisen haasteita tai henkilöstöllä herää huoli lapsen hyvinvoinnista. Huoltajalle annetaan tietoa lasta koskevien asioiden käsittelystä, tietojen saannista ja niiden luovuttamisesta sekä salassapidosta.¹¹² Tarvittaessa keskusteluissa käytetään tulkkia. Lapsen tuen toteuttamisen tavoitteet voidaan saavuttaa parhaiten silloin, kun kaikki osapuolet osallistuvat yhteistyöhön.

Lapsi voi saada tukea myös muiden lapsia ja perheitä koskevien palvelujen kautta. On tärkeää, että paikalliset lasten ja perheiden palvelut muodostavat tarkoituksenmukaisen kokonaisuuden lapsen tuen järjestämisessä.¹¹³

¹⁰⁸ Varhaiskasvatuslaki 15 c §

¹⁰⁹ Varhaiskasvatuslaki 35 ja 38 §

¹¹⁰ Varhaiskasvatuslaki 15 a §

¹¹¹ Varhaiskasvatuslaki 15 d §, 4. momentti

¹¹² Varhaiskasvatuslaki 40–41 §

¹¹³ Varhaiskasvatuslaki 7 § ja HE 40/2018 vp, s. 87–88

Monialainen yhteistyö

Monialaista yhteistyötä ohjaa lapsen edun ensisijaisuus. Yhteistyökäytännöt ja periaatteet tulee sopia lastenneuvolan, lastensuojelun, kasvatus- ja perheneuvolan ja muiden sosiaalitoimen palvelujen kanssa niitä tilanteita varten, joissa neuvotellaan lapsen asioista tai edellytetään viranomaisten puuttumista. Monialainen yhteistyö toteutetaan ensisijaisesti huoltajan suostumuksella. Yhteistyötä tehtäessä tulee noudattaa salassapitoa ja tietojen vaihtoa koskevia säännöksiä¹¹⁴.

Varhaiskasvatusta järjestetään myös erikoissairaanhoidon piirissä. Varhaiskasvatuspalvelujen ja sairaalan tai muun vastaavan tahon keskinäisellä yhteistyöllä varmistetaan varhaiskasvatuksen jatkuvuus lapsen kunnon ja jaksamisen mukaisesti. Erityistä huomiota kiinnitetään lapsen turvallisten ihmissuhteiden säilymiseen.

Lapsi voi vaikean vammaisuuden tai sairauden vuoksi tarvita pidennettyä oppivelvollisuutta¹¹⁵. Päätös pidennetyn oppivelvollisuuden aloittamisesta tehdään pääsääntöisesti ennen oppivelvollisuuden alkamista. Lapsen huoltajalle tulee antaa ajoissa tietoa pidennetyn oppivelvollisuuden toteuttamiseen liittyvistä seikoista. Pidennettyyn oppivelvollisuuteen liittyvistä päätöksistä ja toteuttamisen vaihtoehtoista määrätään Esiopetuksen opetussuunnitelman perusteissa¹¹⁶.

5.3 Tuen toteuttaminen varhaiskasvatuksessa

Varhaiskasvatukseen osallistuminen on hyvä perusta lapsen kehitykselle, oppimiselle ja hyvinvoinnille. Vaikeuksia ehkäistään ennalta pedagogisilla järjestelyillä ja erilaisilla työtapoilla. Näihin kuuluvat muun muassa suunnitelmallinen toiminnan eriyttäminen, ryhmien joustava muuntelu ja oppimisympäristöjen muokkaaminen. Selkeä päiväjärjestys ja päivittäisten toimintojen rytmittäminen tukevat kaikkia lapsia. Lapselle määritellään sopivin tuen taso¹¹⁷ ja tuen muodot¹¹⁸ tuen antamisen periaatteiden mukaisesti, mikäli laadukas pedagogiikka ei vastaa lapsen yksilöllisiin tarpeisiin. Varhaiskasvatuksen tuen muodot tarkoittavat lapsen tarvitsemia pedagogisia, rakenteellisia ja hoidollisia tukitoimia. Aloite lapsen tuen vahvistamisesta voi tulla ryhmän henkilöstöltä, huoltajalta tai muilta asiantuntijoilta.

Lapsella on oikeus saada tukea sopivalla tuen tasolla heti, kun tuen tarve on havaittu. Lapsen tuen saanti ei edellytä lääketieteellistä diagnoosia tai muuta terveydenhuollon tai sosiaalihuollon lausuntoa. Lapsella on myös oikeus tuen palveluihin ja apuvälineisiin tuen tarpeen mukaan¹¹⁹.

¹¹⁴ Varhaiskasvatuslaki 40–42 §

¹¹⁵ Oppivelvollisuuslaki (1214/2020) 2 § 3 momentti

¹¹⁶ Esiopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2014, luku 5.5 Erityinen tuki

¹¹⁷ Varhaiskasvatuslaki 15 a §

¹¹⁸ Varhaiskasvatuslaki 15 b §

¹¹⁹ Varhaiskasvatuslaki 15 c §

Varhaiskasvatuksen järjestäjä vastaa niistä tukitoimista ja apuvälineistä, joita lapsi tarvitsee varhaiskasvatukseen osallistumiseensa. Tällaisia ovat esimerkiksi

- liikkumiseen ja muihin fyysisiin toimintoihin liittyvät järjestelyt, kuten pyörätuoliliuskat ja kaiteet tai
- lapsen kommunikaatioon, näköön, kuuloon, liikkumiseen tai muuhun fyysiseen tarpeeseen liittyvät apuvälineet, kuten kommunikointia tukevat lelut, digitaaliset sovellukset, pelit tai äänikirjat.

Varhaiskasvatuksessa käytettävät tuen tasot ovat yleinen tuki, tehostettu tuki ja erityinen tuki.

Tuen tasojen välillä siirrytään joustavasti ja tuen taso arvioidaan aina tapauskohtaisesti.

Tehostetun tai erityisen tuen edellytyksenä ei ole, että lapsi on ensin saanut muulle tasolle kuulunutta tukea. Tehostettua tai erityistä tukea saava lapsi on otettava huomioon päiväkodin ja perhepäivähoidon henkilöstön mitoituksessa¹²⁰.

Yleinen tuki

Varhaiskasvatukseen osallistuvalla lapsella on oikeus saada hänen yksilöllisen kehityksensä, oppimisensa tai hyvinvointinsa edellyttämää yleistä tukea heti tuen tarpeen ilmettyä osana varhaiskasvatuksen perustoimintaa. Yleistä tukea toteutetaan lapsen omassa ryhmässä.

Yleinen tuki on ensimmäinen keino vastata lapsen tuen tarpeeseen. Yleinen tuki muodostuu yksittäisistä tuen muodoista, esimerkiksi yksittäisistä pedagogisista ratkaisuista sekä tukitoimista, joilla tilanteeseen vaikutetaan mahdollisimman varhaisessa vaiheessa. Lapsen tuki on lyhytkestoista ja/tai intensiteetiltään matalampaa verrattuna tehostettuun ja erityiseen tukeen. Lapsen yksilöllisiin tuen tarpeisiin vastataan käyttämällä esimerkiksi soveltuvia materiaaleja, välineitä, opetusohjelmia tai osa-aikaista erityisopettajan antamaa tukea.

Yleinen tuki ei edellytä hallintopäätöksen antamista, vaan tukea annetaan aina tuen tarpeen ilmetessä. Yleinen tuki järjestetään varhaiskasvatuksen opettajan ja muun henkilöstön yhteistyössä. Mahdollisista tukipalveluista, kuten tulkitsemis- ja avustamispalveluista ja apuvälineistä, tehdään hallinnollinen päätös¹²¹.

Tehostettu tuki

Varhaiskasvatuksessa lapselle on annettava tukea yksilöllisesti ja yhteisöllisesti suunniteltuna tehostettuna tukena, kun yleinen tuki ei riitä. Tuki on intensiteetiltään voimakkaampaa ja yksilöllisempää kuin yleinen tuki. Tukea annetaan lyhytkestoisesti tai pidempään jatkuvana lapsen yksilöllisten tarpeiden mukaisesti ja se aloitetaan heti tuen tarpeen ilmettyä. Tehostettua tukea annetaan niin kauan kuin lapsi tarvitsee sitä.

Lapsen tukea tehostetaan tuen suunnittelulla ja toteuttamistapojen lisäämisellä tai niitä vahvistamalla. Tuki muodostuu säännöllisistä ja samanaikaisesti toteutettavista useista tuen

¹²⁰ Varhaiskasvatustalaki 35 ja 38 §

¹²¹ Varhaiskasvatustalaki 15 c §

muodoista. Oikea-aikaisesti annettu tehostettu tuki ennaltaehkäisee lapsen myöhempää tuen tarpeiden moninaistumista.

Lapsen mahdollista myöhempää diagnoosia tai kuntoutuksen aloittamista ei voida käyttää tuen saamisen ehtona¹²². Tehostetun tuen antamisesta tehdään hallintopäätös¹²³.

Erityinen tuki

Varhaiskasvatuksessa lapselle on annettava tukea yksilöllisesti suunniteltuna erityisenä tukena, kun yleinen tuki tai tehostettu tuki ei riitä. Erityistä tukea voidaan antaa vammasta, sairaudesta, kehityksen viivästyisestä tai muusta, merkittävästi toimintakykyä alentavasta lapsen oppimisen ja kehityksen tuen tarpeesta johtuen. Erityinen tuki on vahvin varhaiskasvatuksessa annettavan tuen taso. Lapsen tuen tarpeen vaatiessa tuki voidaan aloittaa suoraan erityisen tuen tasolla.

Lapsella on oikeus saada erityistä tukea heti tuen tarpeen ilmetessä. Erityinen tuki muodostuu useista tuen muodoista ja tukipalveluista, ja on jatkuvaa ja kokoaikaista. Erityisen tuen antamisesta tehdään hallintopäätös¹²⁴.

Tuen muodot

Tuen eri muotoja käytetään kaikilla tuen tasoilla lapsen tuen tarpeen mukaisesti¹²⁵. Tuen muotoja voi toteuttaa samanaikaisesti heti tuen tarpeen ilmettyä osana varhaiskasvatuksen perustoimintaa. Varhaiskasvatuksen työtapoja ja oppimisympäristöjä muunnellaan lapsen yksilöllisten tarpeiden mukaan. Tukitoimet suunnitellaan pedagogisesti niin, että lapsen osallisuus, oikeus oppia ja toimia osana vertaisryhmää toteutuvat lapsen edun mukaisesti. Lapsen tuki voi sisältää **pedagogisia, rakenteellisia** ja **hoidollisia** tuen muotoja.

Lapsen tuki järjestetään osana varhaiskasvatuksen päivittäistä toimintaa. Lapsiryhmän kokoa muodostettaessa huomioidaan tukea tarvitsevien lasten etu, tuen tarve ja taso sekä se, että varhaiskasvatukselle asetetut tavoitteet voidaan ryhmässä saavuttaa.

Pedagogisiin tuen muotoihin lukeutuvat toistuvien toimintojen sekä lapselle selkeän ja ennakoitavan päivärytmin luominen. Lapsen tukeen kuuluvat muun muassa sensitiiviset ja saavutettavat vuorovaikutus- ja kommunikointitavat. Näitä voivat olla puhetta korvaavat kommunikaatiomenetelmät, kuten viittomat, kuvat tai erilaiset teknologiset ratkaisut. Lapsen tarpeisiin vastaaminen edellyttää varhaiskasvatuksen henkilöstöltä yhteisiä ja johdonmukaisia pedagogisten ja erityispedagogisten työtapojen ja menetelmien käyttöä. Pedagogisiin tuen muotoihin kuuluvat myös varhaiskasvatuksen toiminnan suunnittelu, havainnointi, dokumentointi ja arviointi.

Lapsen yksilöllisistä tarpeista nousevia, erityispedagogisia menetelmiä voidaan suunnitella, soveltaa ja toteuttaa joko yhden lapsen, pienen ryhmän tai koko lapsiryhmän yhteisenä

¹²² HE 148/2021 vp, s. 32

¹²³ Varhaiskasvatuslaki 15 e §

¹²⁴ Varhaiskasvatuslaki 15 e §

¹²⁵ Varhaiskasvatuslaki 15 b §

toimintana. Varhaiskasvatuksen inklusiivisen arvoperustan mukaisesti pedagogisen tuen suunnittelussa ja toteutuksessa tulee ensisijaisesti käyttää toimintatapoja, joissa lapsen tarvitsema tuki toteutuu osana vertaisryhmää.

Rakenteellisiin tuen muotoihin kuuluu lapsen tuen tarpeen havaitsemiseen ja sen toteuttamiseen liittyvän henkilöstön osaamisen ja erityispedagogisen osaamisen lisääminen. Rakenteellisia tuen muotoja ovat myös ryhmän lapsimäärän pienentäminen sekä henkilöstön mitoittamiseen ja/tai rakenteeseen liittyvät ratkaisut sekä niiden muuttaminen lapsen tuen tarpeen mukaan¹²⁶. Ryhmän henkilöstörakennetta voidaan vahvistaa esimerkiksi varhaiskasvatuksen erityisopettajalla. Lapsimäärän pienentämisellä muutetaan henkilöstön ja lasten suhdelukua siten, että lapsen tukea voidaan suunnitellusti toteuttaa ja varhaiskasvatukselle asetetut tavoitteet voidaan ryhmässä saavuttaa. Lisäksi varhaiskasvatukseen osallistumisen edellyttämät tulkittamis- ja avustamispalvelut, apuvälineiden käyttäminen, esteettömyyden huomioiminen sekä pien- tai erityisryhmä voivat olla lapsen tarvitsemia rakenteellisia tuen muotoja.

Hoidollisen tuen muodot tarkoittavat menetelmiä ja toimintatapoja, joilla vastataan lapsen tarvitsemaan hoitoon, hoivaan ja avustamiseen. Lapsen terveydenhoidolliset tarpeet huomioidaan osana hoidollisen tuen muotoja. Näitä voivat olla esimerkiksi lapsen pitkäaikaissairauksien hoitoon, lääkitykseen, ruokavalioon ja liikkumiseen liittyvät avustamisen tarpeet ja apuvälineet. Sosiaali- ja terveydenhuollon asiantuntijoiden kanssa tehdään yhteistyötä esimerkiksi varhaiskasvatuksen henkilöstön ohjauksen ja konsultaation osalta.

Varhaiskasvatuksen toimipaikoissa arvioidaan aina tapauskohtaisesti, voidaanko lääke- tai sairaudenhoito toteuttaa osana lapsiryhmän perustoimintaa. Jokaisen lapsen kohdalla tehdään lapsen tilanteen kokonaisarviointi. Lapsen lääke- tai sairaudenhoito ei ole riippuvainen varhaiskasvatustilanteesta, vaan hoitoa annetaan tuen tasosta riippumatta lapsen tarpeen mukaan.

Tuen pedagogisten, rakenteellisten ja hoidollisten toimintatapojen tulee olla lapsen edun ja tuen tarpeen mukaisia, ja niissä käytetään paikallista ja tapauskohtaista harkintaa. Esimerkiksi lapsen apuvälineiden käyttöä tai avustamista suunniteltaessa tulee ensisijaisesti järjestää nämä tukitoimet niin, että lapsi on osa vertaisryhmää ja mukana samoissa tiloissa ja tilanteissa muun lapsiryhmän kanssa.

5.4 Lapsen tuen arviointi

Varhaiskasvatuksessa lapsen tukea arvioidaan kaikilla tuen tasoilla¹²⁷. Lapsen tuen tarvetta, sekä tuen riittävyttä ja toteutumista arvioidaan tarpeen mukaan, mutta kuitenkin vähintään kerran vuodessa esimerkiksi lapsen varhaiskasvatussuunnitelman tarkistamisen yhteydessä tai tuen tarpeen tai oppimisympäristön muuttuessa. Lapsen tuen tarpeen arvioinnin prosessi voi alkaa varhaiskasvatuksen henkilöstön tekemien havaintojen pohjalta. Myös huoltaja, lastenneuvolan tai sosiaali- ja terveydenhuollon henkilöstö voi tehdä aloitteen.

¹²⁶ Varhaiskasvatustilanne 35 § 2 mom. ja 38 § 2 momentti

¹²⁷ Varhaiskasvatustilanne 15 a ja d §

Tuen antamisen kokonaisuutta tarkasteltaessa arvioidaan aina kunkin lapsen kohdalla, mitkä ratkaisut parhaiten toteuttavat lapsen etua. Lapsen mielipide ja toivomukset huomioidaan ja huoltajan kanssa toimitaan yhteistyössä arvioitaessa tuen tarvetta, tukitoimenpiteitä ja toteuttamista¹²⁸.

Varhaiskasvatuksen erityisopettaja osallistuu lapsen tuen arviointiin tarpeen mukaan. Sosiaali- ja terveystieteiden osastot osallistuvat arvioinnin tekemiseen varhaiskasvatuksen järjestäjän pyynnöstä, jos arviointi edellyttää myös muuta kuin varhaiskasvatushenkilöstön pedagogista asiantuntemusta tuen tarpeen arvioimiseksi ja tuen ratkaisujen perusteeksi.

5.5 Lapsen varhaiskasvatussuunnitelma tuen aikana

Lapsen tarvitsema tuki eli tuen taso, muodot ja niiden toteuttaminen sekä niihin liittyvät vastuut ja työnjako kirjataan lapsen varhaiskasvatussuunnitelmaan¹²⁹. Sen laadinnasta ja arvioinnista vastaa varhaiskasvatuksen opettajaksi kelpoinen henkilö ja/tai varhaiskasvatuksen erityisopettaja yhteistyössä muun henkilöstön ja lapsen huoltajan kanssa. Henkilöstön tehtävänä on tukea huoltajan ja lapsen osallisuutta suunnitelman laatimisessa ja arvioinnissa. Tavoitteena on toimia yhteisymmärryksessä lapsen ja huoltajan kanssa. Lapsen mielipide selvitetään ja huomioidaan suunnitelmaa laadittaessa ja sitä arvioitaessa (luku 1.3).

Tuen tarvetta ja toteutumista arvioidaan ja suunnitelma tarkistetaan tarpeen mukaan vähintään kerran vuodessa tai tuen tarpeen muuttuessa¹³⁰. Toiminnan tavoitteiden saavuttaminen kirjataan ja tavoitteita muutetaan lapsen muuttunutta tuen tarvetta vastaavaksi. Suunnitelmasta tulee ilmetä, jos tuen tarve ja toimenpiteet ovat päättyneet. Tuen tarve arvioidaan aina lapsen aloittaessa esiopetuksen. Esiopetukseen osallistuvan lapsen kasvun ja oppimisen tuesta määrätään esiopetuksen opetussuunnitelman perusteissa. Esiopetusta täydentävän varhaiskasvatuksen osalta mahdollinen tuki tulee yhteensovittaa esiopetuksessa annettavan tuen kanssa ja kirjata lapsen varhaiskasvatussuunnitelmaan.

Ennen tehostetun tai erityisen tuen aloittamista lapsen varhaiskasvatussuunnitelmaan kirjataan mahdollisten aiemmin toteutettujen tukitoimien ja niiden vaikuttavuuden arviointi. Arviointi pitää sisällään kuvauksen tukitoimista, niiden vaikuttavuuden arvioinnista ja kehittämisestä sekä perustelut siitä, millaisista tuen toimista lapsi hyötyy ja mitkä parhaiten toteuttavat yksilöllisesti lapsen etua.¹³¹

Lapsen varhaiskasvatussuunnitelmaa hyödynnetään tehtäessä hallinnollista päätöstä annettavasta tehostetusta tai erityisestä tuesta tai tukipalveluista¹³². Mikäli lapsen tuen tarvetta on arvioitu lapsen varhaiskasvatussuunnitelmassa, tulee arviointi huomioida annettaessa tehostetun tai

¹²⁸ Varhaiskasvatuslaki 15 d § ja 20 §

¹²⁹ Varhaiskasvatuslaki 15 d § ja 23 §

¹³⁰ Varhaiskasvatuslaki 15 d § ja 23 §

¹³¹ HE 148/2021 vp, s. 34

¹³² Varhaiskasvatuslaki 15 e §

erityisen tuen hallinnollista päätöstä tai päätöstä tukipalveluista. Lapsen varhaiskasvatussuunnitelma päivitetään hallinnollisen päätöksen sisällön mukaisesti.

Kun lapsi saa varhaiskasvatuksessa tukea, hänen varhaiskasvatussuunnitelmaansa kirjataan luvussa 1.3 kuvatun lisäksi seuraavat asiat:

Pedagogiset tuen muodot

- varhaiskasvatuspäivän rakenteeseen ja päivärytmiin liittyvät ratkaisut
- oppimisympäristöihin liittyvät ratkaisut
- tarvittavat erityispedagogiset menetelmät
- vuorovaikutus- ja kommunikointitavat, esimerkiksi viittomien ja kuvien käyttö
- käytännöt, miten lapsi pääsee osalliseksi vertaisryhmän toimintaa, esimerkiksi esteettömyyden huomiointi.

Rakenteelliset tuen muodot

- tuen toteuttamiseen liittyvän osaamisen ja erityispedagogisen osaamisen vahvistaminen
- henkilöstön mitoittamiseen ja rakenteeseen liittyvät ratkaisut
- lapsiryhmän kokoon ja ryhmärakenteeseen liittyvät ratkaisut
- tulkittamis- ja avustamispalvelut sekä apuvälineiden käyttö
- pien- tai erityisryhmä tai muu tarvittava ryhmämuoto
- varhaiskasvatuksen erityisopettajan osa- tai kokoaikainen opetus tai konsultaatio.

Hoidolliset tuen muodot

- perushoitoon, hoivaan ja avustamiseen liittyvät menetelmät
- terveydenhoidolliset tarpeet, esimerkiksi lapsen pitkäaikaissairauksien hoitoon, lääkitykseen, ruokavalioon ja liikkumiseen liittyvä avustaminen ja apuvälineet.

Tuen edellyttämä yhteistyö ja palvelut

- yhteistyö lapsen ja huoltajan kanssa
- lapsen tuen toteuttamisen vastuut
- erityisasiantuntijoiden palvelujen käyttö
- sosiaali- ja terveydenhuollon sekä muiden asiantuntijoiden antama ohjaus ja konsultaatio
- mahdollisten kuljetusten järjestelyt ja vastuut.

Tuen vaikuttavuuden arviointi

- tuen tarpeen, riittävyyden ja toteutumisen seuranta
- tukitoimien vaikutusten arviointi, arvioinnin perusteella tehtävät johtopäätökset ja toimenpiteet sekä arviointiajankohdat.

Lisäksi lapsen varhaiskasvatussuunnitelmaan kirjataan mahdolliset sosiaali- ja terveystalvet, kuten lapsen saama kuntoutus, jos se on olennaista lapsen varhaiskasvatuksen järjestämisen näkökulmasta¹³³.

¹³³ HE 148/2021 vp, s. 35

5.6 Päätös tehostetusta ja erityisestä tuesta sekä tukipalveluista

Lapselle annettavasta tehostetusta tai erityisestä tuesta tai tukipalveluista on varhaiskasvatuksen järjestäjän tehtävä viipymättä hallintopäätös, joka perustuu tuen tarpeen arviointiin¹³⁴.

Hallintopäätösmenettelyssä noudatetaan hallintolakia. Ennen päätöksen tekemistä varhaiskasvatuksen järjestäjän on kuultava lapsen huoltajaa tai muuta laillista edustajaa¹³⁵. Myös huoltaja voi hakea tehostettua tai erityistä tukea lapselle¹³⁶. Hallintopäätöksen tekee varhaiskasvatuksen järjestämävastuussa oleva kunta, ja päätös on toistaiseksi voimassa. Päätökseen on liitettävä valitusosoitus, koska huoltaja voi hakea siihen muutosta valittamalla¹³⁷. Päätös on aina perusteltava¹³⁸. Hallintopäätös muutetaan tai kumotaan, mikäli tuen tarve muuttuu¹³⁹.

Tehostetun ja erityisen tuen päätöksessä mainitaan ja päätetään seuraavista asioista:

- tuen muodoista
- varhaiskasvatuksen toimipaikasta
- tukipalveluista¹⁴⁰.

Jos lapsen tuesta ei tehdä tehostetun tai erityisen tuen päätöstä, silloin tukipalveluista tehdään erillinen hallintopäätös. Päätöksessä mainitaan ja päätetään seuraavista asioista:

- tukipalvelut¹⁴¹.

Varhaiskasvatuslain piiriin kuuluvassa yksityisessä varhaiskasvatuksessa olevan lapsen hallintopäätöksen tekee palveluntuottajan esityksestä varhaiskasvatuksen toimipaikan sijaintikunta¹⁴². Lapsen saadessa varhaiskasvatusta ostopalveluna hankitussa varhaiskasvatuksessa hallintopäätöksen tekee varhaiskasvatuksen järjestämävastuussa oleva kunta. Myös palvelusetelin myöntänyt kunta tekee tukea koskevan hallintopäätöksen.¹⁴³

Lapsen varhaiskasvatusta voi järjestää useampi kuin yksi varhaiskasvatuksen järjestäjä. Mikäli lapsi osallistuu kahden eri kunnan järjestämään varhaiskasvatukseen esimerkiksi vuoroasumistilanteessa, hallintopäätöksen tekevät erikseen molemmat kunnat. Tällöin varhaiskasvatuksen järjestäjillä on velvollisuus toimia tuen suunnittelussa, toteutuksessa ja arvioinnissa yhteistyössä lapsen edun mukaisesti. Kukin toimija tekee hallintopäätöksen itse.

¹³⁴ Varhaiskasvatuslaki 15 e §

¹³⁵ Hallintolaki 34 §

¹³⁶ HE 148/2021 vp, s. 35

¹³⁷ Varhaiskasvatuslaki 62 §

¹³⁸ Hallintolaki 34, 45 § 1 momentti, 47 § ja varhaiskasvatuslaki 15 a §

¹³⁹ HE 148/2021 vp, s. 36

¹⁴⁰ HE 148/2021 vp, s. 34

¹⁴¹ Varhaiskasvatuslaki 15 c ja e §

¹⁴² Varhaiskasvatuslaki 15 e §

¹⁴³ HE 148/2021 vp, s. 30

Hallintopäätös tehostetusta tai erityisestä tuesta tai tukipalveluista on pantava täytäntöön heti. Päätös voidaan panna täytäntöön lainvoimaa vailla olevana. Täytäntöönpanolla ennen päätöksen lainvoimaa on keskeinen merkitys oikeusturvan kannalta. Päätöksellä ei voida päättää lapsen sosiaali- ja terveyspalveluista, kuten lääkinnällisen kuntoutuksen apuvälineistä tai vammaispalvelulain mukaisista palveluista ja tukitoimista.

Lapsen tuen tarvetta, riittävyttä ja toteutumista arvioidaan tarpeen mukaan (ks. luku 5.4). Hallintopäätös muutetaan tai kumotaan, mikäli tuen tarve muuttuu lapsen varhaiskasvatussuunnitelman tarkistamisen tai muun arvioinnin yhteydessä.

HARTOLASSA

Kaikkien lasten kasvun ja oppimisen perustana on turvallinen arki ja suunnitelmallinen pedagogiikka. Jokainen lapsi on oikeutettu saamaan tukea kehitykseensä ja oppimiseensa. Tuen järjestämisen lähtökohtana ovat lapsen vahvuudet, sekä oppimiseen ja kehitykseen liittyvät tarpeet. Riittävän aikaisella ja oikein kohdennetulla tuella edistetään lapsen kehitystä ja ennaltaehkäistään ongelmien syntymistä. Ensisijaisesti lasta tuetaan pedagogisin keinoin ja muokkaamalla oppimisympäristö ja ryhmän toimintatavat vastaamaan lapsen tarpeita.

Lapsen tukitoimet toteutetaan joustavasti lapsen omassa varhaiskasvatusryhmässä. Tuki aloitetaan heti tuen tarpeen ilmettyä eikä se edellytä lääketieteellistä diagnoosia. Lapsi on oikeutettu tuen palveluihin ja apuvälineisiin tuen tarpeen mukaisesti kaikilla tuen tasoilla. Tukea tarvitsevat yli 3-vuotiaat lapset pyritään sijoittamaan ensisijaisesti päiväkotiin.

Tukitoimien suunnittelusta, niiden kirjaamisesta lapsen vasuun ja arvioinnista vastaavat varhaiskasvatuksen opettajat ja varhaiskasvatuksen erityisopettaja, myös Onnimannissa. Varhaiskasvatuksessa huolehditaan siitä, että koko lapsen varhaiskasvatuksesta vastuussa olevalla henkilöstöllä on tiedossa lapsen kasvun haasteet ja niihin liittyvät tukitoimet siinä määrin kuin se arjen toiminnan kannalta on tarpeen. Kaikki lapsiryhmän aikuiset ovat vastuussa lapsen tuen toteuttamisesta ja osallistuvat sen arvioimiseen.

Lapsen siirtyessä lapsiryhmästä toiseen, Onnimannista Vanttuun tai Vantusta eskariin pidetään siirtopalaveri lähettävän ja vastaanottavan henkilöstön kesken ja kaikki tarpeelliset lasta koskevat tiedot siirtyvät uuden ryhmän aikuisille. Tarvittaessa monialaiset yhteistyötahot osallistuvat tiedon siirtoon. Huoltajat voivat osallistua palaveriin, tai heiltä on pyydetty lupa tiedon siirtoon.

Varhaiskasvatuksessa olevien lasten kehitystä ja oppimista havainnoidaan ja havainnot kirjoitetaan pedagogiseen päiväkirjaan. Kun huoli lapsen kehityksestä ja oppimisesta herää keskustellaan havainnoista huoltajien kanssa ja sovitaan, kuinka lapsen vahvuudet huomioidaan lapsiryhmän toiminnassa ja mitä tukitoimia otetaan käyttöön. Henkilöstön tukena toimii varhaiskasvatuksen erityisopettaja ja tarvittaessa työskennellään monialaisesti lasta hoitavien tai tutkivien tahojen kanssa.

Kun lapsen tuen tarve on lyhytaikaista ja vähäistä yleinen tuki on keino, jolla lapsen tarpeeseen vastataan. Yleinen tuki voi olla esim. päivästruktuurin ja toimintojen jäsentämistä kuvien avulla,

oppimisympäristön muokkaamista vähemmän häiritseväksi, aikuisen tapa ohjata lasta, pienryhmätoimintaa, lapsen yksilöllisten tarpeiden huomioimista ja varhaiskasvatuksen erityisopettajan tukea. Tukitoimet otetaan käyttöön heti. Jos lapsi tarvitsee tukipalveluita, varhaiskasvatuksen johtaja tekee siitä hallinnollisen päätöksen.

Kun lapsi tarvitsee yleistä tukea vahvempaa ja pitkäkestoisempaa yksilöllistä tukea yhdellä tai useammalla kehityksen osa-alueella, hän voi saada tehostettua tukea. Tehostettu tuki suunnitellaan yksilöllisesti vastaamaan lapsen tarpeita. Tehostettu tuki tarkoittaa lapselle sopivien opetusmenetelmien ja toimintatapojen valitsemista kommunikaation, arjessa selviämisen, uuden oppimisen ja ryhmän jäsenenä toimimisen tueksi. Lapsen kiinnostuksen kohteiden huomioiminen toiminnan sisällöissä tukee lapsen motivaatiota ja osallisuutta. Jokapäiväisiä tilanteita (esim. ruokailu, pukeminen, henkilökohtaisen hygienian hoito, lepohetki) käytetään tehokkaasti hyväksi vuorovaikutuksen ja motoristen, sosiaalisten, sekä kielellisten taitojen opettelussa. Lapsella voi olla käytössä kuvat, kommunikaatiokansio tai joku muu kommunikaation kehittymistä tukeva menetelmä. Tehostettu tuki pitää sisällään varhaiskasvatuksen erityisopettajan tuen.

Kun tehostettu tukikaan ei riitä, lapsi voi saada erityistä tukea. Erityinen tuki pitää sisällään kaikkien edellä mainittujen yleisen ja tehostetun tuen toimenpiteiden ja järjestelyjen lisäksi rakenteellisia järjestelyitä, joita voivat olla henkilöstön erityispedagogisen osaamisen lisääminen, ryhmäkoon pienentäminen, henkilöstön mitoitus ja rakenne. Lapsi on oikeutettu saamaan myös varhaiskasvatukseen osallistumista edellyttäviä palveluita (kuljetus) ja apuvälineitä. Erityistä tukea tarvitseva lapsi vaatii lähes kokoaikaista henkilökohtaista ohjausta ja apua, sekä mahdollisesti hoidollista kehityksen ja oppimisen tukea. Erityinen tuki varhaiskasvatuksessa perustuu monialaiseen yhteistyöhön, jossa huoltajat ovat vahvasti mukana. Jos lapsi osallistuu oppivelvollisuutta edeltävään esiopetukseen, käytetään henkilökohtaista opetuksen järjestämistä koskevaa suunnitelmaa (HOJKS).

Lapsen huoltaja tai varhaiskasvatuksen henkilöstö voi tehdä aloitteen tehostetun tai erityisen tuen antamisesta. Varhaiskasvatuksen johtaja tekee hallinnollisen tehostetun ja erityisen tuen päätöksen. Päätös tehdään viipymättä ja se otetaan käyttöön heti. Päätöksessä on mainittava tuen muodot (540/2018 15§), varhaiskasvatuksen järjestämispaikka ja tukipalvelut (540/2018 15§). Päätös on voimassa toistaiseksi ja se tulee muuttaa tai kumota mikäli lapsen tarve muuttuu.

Jos lapsi tarvitsee pidennettyä oppivelvollisuutta, päätöksen tekee Hartolan Yhtenäiskoulun rehtori. Sitä ennen lapselle tehdään pedagoginen selvitys, jonka liitteenä pitää olla esim. psykologin tai lääkärin lausunto.

Lapsen saama tuki, tuen edellyttämä yhteistyö ja mahdolliset palvelut kirjataan vasuun. Vasussa kuvataan, mitä tuki on ja milloin se alkaa, sekä mahdollisesti esim. varhaiskasvatuksen erityisopettajan tai yksittäisen työntekijän vastuulla olevat tukitoimet. Vasuun kirjataan myös, miten tukitoimien vaikuttavuutta arvioidaan ja milloin tukitoimia tarkistetaan. Lapsen varhaiskasvatussuunnitelmaan kirjattujen tavoitteiden ja tukitoimien toteutumista arvioidaan huoltajan kanssa aina tarvittaessa, mutta vähintään kerran vuodessa. Suunnitelmaan kirjataan, jos tuen tarve ja tukitoimet ovat päättyneet.

Varhaiskasvatuksen työntekijöiden tukena toimii kuukausittain kokoontuva Lasten kuntoutustyöryhmä LaKu, johon kuuluvat lapsen asioista vastaava varhaiskasvatuksen työntekijä, varhaiskasvatuksen erityisopettaja, terveydenhoitaja, varhaisen tuen asiantuntija, varhaiskasvatuksen johtaja, sekä tarpeen mukaan erilaisia lapsen kuntoutuksesta vastaavia asiantuntijoita. Esiopetuksessa toimii vastaavasti Oppilashuoltotyöryhmä, johon kuuluu edellisten lisäksi psykologi. Tarvittaessa ryhmään voidaan kutsua muitakin asiantuntijoita, esim. sosiaalityöntekijä, puheterapeutti, toimintaterapeutti.

Ryhmässä voidaan käsitellä koko ryhmää koskevia yhteisöllisiä asioita ja ratkaisuja liittyen mm. oppimisen edistämiseen, sosiaalisiin taitoihin ja vuorovaikutukseen, sekä ryhmädynamiikkaan. Huoltajat ovat aina paikalla, kun käsitellään yksittäisen lapsen asioita. Milloin he ovat estyneitä, heiltä pyydetään kirjallinen lupa lapsen asioiden käsittelyyn. LaKu-ryhmä / OHR ohjaa lapsen tarvittaessa esim. puhe-, toiminta- tai fysioterapeutin arvioon tai lääkärin tutkimuksiin. LaKu-ryhmä arvioi huoltajan kanssa yhdessä lapsen tukitoimia ja niiden toteutumista.

6. Vaihtoehtoiseen pedagogiikkaan tai erityiseen katsomukseen perustuva varhaiskasvatus

Kaikessa varhaiskasvatuksessa noudatetaan laissa, sopimuksissa ja näissä perusteissa varhaiskasvatukselle asetettuja yleisiä tavoitteita ja toimintaperiaatteita. Nämä tavoitteet ja toimintaperiaatteet koskevat myös vaihtoehtoiseen pedagogiikkaan tai erityiseen katsomukseen perustuvaa varhaiskasvatusta.

Varhaiskasvatuksen järjestäjä voi tarjota varhaiskasvatuspalvelua, joka perustuu vaihtoehtoiseen pedagogiikkaan tai erityiseen katsomukseen. Tällaisia ovat esimerkiksi Steiner-, Montessori-, Freinet- ja Reggio Emilia -pedagogiikat tai tiettyyn katsomukseen perustuva varhaiskasvatuspalvelu.

Huoltajan valitessa lapselleen vaihtoehtoiseen pedagogiikkaan tai erityiseen katsomukseen perustuvan varhaiskasvatuspalvelun, tulee huolehtia siitä, että huoltaja saa riittävästi tietoa toiminnan erityistavoitteista ja arvoista.

HARTOLASSA

Hartolassa ei järjestetä vaihtoehtoiseen pedagogiikkaan tai erityiseen katsomukseen perustuvaa varhaiskasvatusta.

7. Toiminnan arviointi ja kehittäminen varhaiskasvatuksessa

Toiminnan arvioinnin tarkoituksena on tukea varhaiskasvatuslain ja varhaiskasvatussuunnitelmien toteuttamista sekä varhaiskasvatuksen kehittämistä. Varhaiskasvatuslain mukaan varhaiskasvatuksen järjestäjän tulee arvioida antamaansa varhaiskasvatusta sekä osallistua ulkopuoliseen toimintansa arviointiin.¹⁴⁴ Varhaiskasvatuksen toiminnan arvioinnin tulee olla suunnitelmallista ja säännöllistä. Systemaattinen arviointi edellyttää järjestäjältä toimivaa arviointijärjestelmää. Arvioinnin avulla edistetään varhaiskasvatuksen laatua, tunnistetaan toiminnan vahvuuksia ja nostetaan esiin kehittämistarpeita ja kehitetään toimintaa.

7.1 Pedagogisen toiminnan arviointi ja kehittäminen

Pedagogisen toiminnan arvioinnin tarkoitus on varhaiskasvatuksen kehittäminen sekä lasten kehityksen ja oppimisen edellytysten parantaminen¹⁴⁵. Paikallisen varhaiskasvatussuunnitelman ja lapsen varhaiskasvatussuunnitelman toteutumisen seuranta, säännöllinen arviointi ja kehittäminen ovat osa tätä tehtävää. Varhaiskasvatuksen toimintaa arvioidaan ja kehitetään kansallisen tason sekä järjestäjä-, yksikkö- ja yksilötason näkökulmista.

Kansallisen tason arvioinnin tehtävänä on tukea varhaiskasvatuksen järjestäjiä arviointia ja laadunhallintaa koskevissa asioissa. Kansallisen tason arvioinnit palvelevat varhaiskasvatuksen kehittämistä paikallisesti, alueellisesti ja valtakunnallisesti¹⁴⁶. Arviointitietoja voidaan hyödyntää myös kansainvälisissä vertailuissa.

Varhaiskasvatuksen järjestäjä seuraa ja arvioi säännöllisesti varhaiskasvatussuunnitelmia ja niiden toteutumista eri toimintamuodoissa. Varhaiskasvatuksen järjestäjä päättää järjestäjä- ja yksikötason arvioinnissa käytettävistä menettelytavoista. On tärkeää, että paikallisilla päättäjillä, huoltajilla sekä varhaiskasvatuksen henkilöstöllä on ajantasaista tietoa varhaiskasvatuksen toteutumisesta ja sen laadusta. Keskeiset arviointitulokset tulee julkistaa¹⁴⁷. Järjestäjä- ja yksikötason arviointi on keskeinen osa varhaiskasvatuksen johtamista ja kehittämistä paikallisesti. Lapsille ja heidän huoltajilleen on järjestettävä mahdollisuus säännöllisesti osallistua varhaiskasvatuksen arviointiin¹⁴⁸.

Henkilöstön tavoitteellinen ja suunnitelmallinen itsearviointi on keskeisessä asemassa varhaiskasvatuksen laadun ylläpitämisessä ja kehittämisessä. Arvioinnin kohteena voi olla muun muassa henkilöstön vuorovaikutus lasten kanssa, ryhmässä vallitseva ilmapiiri, pedagogiset työtavat, toiminnan sisältö tai oppimisympäristöt. Lapsen tuen (luku 5) toteutuminen on keskeinen arvioinnin kohde.

¹⁴⁴ Varhaiskasvatuslaki 24 §

¹⁴⁵ Varhaiskasvatuslaki 24 §

¹⁴⁶ Laki kansallisesta koulutuksen arviointikeskuksesta (1295/2013) 1 §

¹⁴⁷ Varhaiskasvatuslaki 24 §

¹⁴⁸ Varhaiskasvatuslaki 20 §

Yksilötason arviointi tarkoittaa lasten varhaiskasvatussuunnitelmien toteutumisen arviointia. Lapsen varhaiskasvatussuunnitelman toteutumista on tärkeää arvioida aina ennen sen päivittämistä tai uuden laatimista. Arvioinnin yhteydessä lapsi, huoltaja ja henkilöstö pohtivat omalta osaltaan, miten yhdessä kirjatut toiminnan tavoitteet ja sopimukset on huomioitu ja miten ne ovat toteutuneet varhaiskasvatuksen toiminnassa. Lapsen tuen arviointi sisältyy lapsen varhaiskasvatussuunnitelmaan. Tätä arviointitehtävää kuvataan tarkemmin luvussa 5.

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa, kunkin luvun lopussa, olevat paikallisesti päätettävät asiat ohjaavat paikallisen varhaiskasvatussuunnitelman laatimisessa sekä sen arvioinnin suunnittelussa ja toteuttamisessa. Varhaiskasvatuksen järjestäjä tarkistaa varhaiskasvatussuunnitelmaansa ja parantaa sen laatua ja toimivuutta. Lisäksi paikalliset tarpeet ja kehittämistyön tulokset ohjaavat arviointia.

HARTOLASSA

Arviointi on keskeinen laatutekijä. Sen avulla mitataan toimintaa ja sen vaikuttavuutta ja löydetään vahvuudet ja kehittämistarpeet. Hartolan varhaiskasvatuksessa arviointi on suunnitelmallista ja jatkuvaa ja arvioinnin tulosten perusteella suunnitellaan kehittämistoimet. Päivittäinen toiminta varhaiskasvatusyksiköissä on varhaiskasvatuksen henkilöstön, lasten ja huoltajien yhteisen arvioinnin ja kehittämisen tulos.

Varhaiskasvatuksen pedagogisen toiminnan arvioinnin ja kehittämisen tärkeänä lähtökohtana ovat lasten varhaiskasvatussuunnitelmat (lasten vasut). Ne tehdään toimintakauden alussa ja niitä arvioidaan ja päivitetään vähintään kerran vuodessa, ja aina tarvittaessa. Lapsen ja huoltajien näkemykset ovat tärkeitä vasujen tekemisessä ja niiden toteutumisen arvioinnissa.

Ryhmien yhteiseksi työvälineeksi tehdään alkusyksyllä ryhmävasut Daisyyyn. Ryhmävasu on lasten vasuihin pohjautuva pedagoginen suunnitelma, jossa on kuvattuna ryhmän toiminnan tärkeimmät tavoitteet, toimintatavat ja arjen käytännöt. Suunnitelmaa täydennetään ja sen toteutumista arvioidaan tiimeissä säännöllisesti. Ryhmävasua voidaan hyödyntää perehdyttämisessä.

Lapset ovat mukana toiminnan, oppimisympäristön ja tavoitteiden suunnittelussa sekä arvioinnissa, jolloin he voivat kokea millaista on päästä vaikuttamaan itseään koskeviin asioihin. Lapsia ohjataan monipuoliseen itsearviointiin ja ottamaan vastaan palautetta muilta lapsilta ja aikuisilta. Lapsilta saadaan päivittäin spontaania palautetta, mikä otetaan huomioon toiminnoissa. He voivat arvioida esim. toimintoja, ruokalistalla olevia ruokia, maistelupäivinä maisteltavia ruoka-aineita hymynaamoin, tarrojen avulla, tai muulla lapsen ikä- ja kehitystasoon sopivalla tavalla.

Käytössä on Laatupeli, jossa lapset arvioivat varhaiskasvatuksen toimintaa ja käytäntöjä.

Varhaiskasvatus on avointa toimintaa ja lapsen huoltajilla on mahdollisuus seurata oman lapsensa ryhmän toimintaa. Varhaiskasvatuksen tavoitteiden toteutumista arvioidaan säännöllisesti yhdessä lasten, tiimien, koko varhaiskasvatusyhteisön ja huoltajien kanssa. Huoltajilla on mahdollisuus osallistua ja vaikuttaa lapsensa varhaiskasvatuksen suunnitteluun ja toteutumiseen, sekä arvioida varhaiskasvatuksen toimintaa ja antaa palautetta päivittäisissä kohtaamisissa, puhelimitse tai sähköpostilla. Heille järjestetään vasu- keskustelut seuranta- ja arviointipalavereineen, sekä perheiden ja vanhempien iltoja. Huoltajilta kerätään palautetta toiminnasta ja mahdollisia kehittämissuhteita esim. perheiden illoissa ja kyselyissä. Huoltajia tavataan päivittäin ja heillä on aina mahdollisuus antaa palautetta paitsi näissä kohtaamisissa, myös puhelimitse, sähköpostilla tai Daisyn kautta.

Varhaiskasvatuksen työntekijät tekevät itsearviointia omasta pedagogisesta toiminnastaan ja tiimit ja toimintamuodot arvioivat omaa toimintaansa. Henkilöstö dokumentoi lasten toimintaa ja oppimista pedagogisen päiväkirjan ja erilaisten lomakkeiden avulla. Vuorovaikutuksen arvioimiseksi on käytössä Näkyväksi- hankkeen lomakkeet

Osallistutaan varhaiskasvatuksen ulkopuolelta tuleviin arviointikyselyihin (mm. Opetushallitus, Aluehallintovirasto, Kansallisen koulutuksen arviointikeskus). Seudullinen kysely järjestetään joka toinen vuosi lapsille, heidän huoltajilleen ja varhaiskasvatuksen työntekijöille. Joka toinen vuosi tehdään vastaava kysely esiopetuksessa. Palautteista voidaan tehdä kooste, jossa kerrotaan mihin toimenpiteisiin sen perusteella ryhdytään.

Nykytilan arviointi on käytössä liikunnassa ja ruokakasvatuksessa (nykytila.fi).

Kunnan työntekijöille järjestetään säännöllisesti mm. työhyvinvointiin liittyviä kyselyitä.

Laadun arviointia kehitetään seudullisesti ja valtakunnallisesti Kansallisen koulutuksen arviointikeskuksen (Karvi) v. 2018 julkaiseman Varhaiskasvatuksen arvioinnin perusteet ja suositukset- asiakirjan mukaisesti.